

Г О Д И Ш Н И К
НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Философски факултет

Библиотечно-информационни науки

A N N U A L
OF SOFIA UNIVERSITY
“ST. KLIMENT OHRIDSKI”

Faculty of Philosophy

Library and Information Science

Том/Volume 9

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ST. KLIMENT OHRIDSKI UNIVERSITY PRESS
СОФИЯ • 2017 • SOFIA

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р МИЛЕНА МИЛАНОВА (главен редактор)
проф. дфн ОЛЯ ХАРИЗАНОВА,
проф. дфн БОРЯНА ХРИСТОВА,
проф. дфн ИВАНКА МАВРОДИЕВА,
проф. д. изк. СИМЕОН НЕДКОВ,
проф. д-р КРАСИМИРА ДАСКАЛОВА,
доц. д-р ЕЛИЦА ЛОЗАНОВА-БЕЛЧЕВА,
доц. д-р ЦВЕТАНКА ПАНЧЕВА
доц. д-р ДЕСИСЛАВА ЛИЛОВА,
доц. д-р ИЛКО ПЕНЕЛОВ

СЕКРЕТАР

ВЕСЕЛА ЦОКЕВА

© Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Философски факултет
2017

ISSN 1313-4256

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪВРЕМЕННО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ

<i>Ели Попова.</i> СОЦИАЛНАТА ЗНАЧИМОСТ НА ОБЩЕСТВЕНАТА БИБЛИОТЕКА ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ПРОСТРАНСТВА ЗА МЕЖДУКУЛТУРЕН ДИАЛОГ	7
<i>Анета Дончева, Ели Попова.</i> НОВИ ПОДХОДИ ЗА ПРИСЪСТВИЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ РЕГИОНАЛНИ БИБЛИОТЕКИ ВЪВ ВИРТУАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО	43
<i>Анета Дончева, София Пейчева.</i> РЕГИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА – ПРЕДСТАВЯНЕ НА НЕЙНИТЕ РЕСУРСИ И ОСИГУРЯВАНЕ НА КОМУНИКАЦИОННИ ВРЪЗКИ С ПОЛЗВАТЕЛИТЕ И ОБЩЕСТВОТО.....	59
<i>Ели Попова, Надя Карачоджукова.</i> ИЗСЛЕДВАНЕ ПРЕДСТАВЯНЕТО НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА РЕГИОНАЛНИТЕ БИБЛИОТЕКИ ВЪВ ВИРТУАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО. УСЛУГИТЕ, ДОСТЪПЪТ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА КОМУНИКАЦИИ С ПОТРЕБИТЕЛИ, ПРЕДСТАВЕНИ НА УЕБ САЙТОВЕТЕ НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ БИБЛИОТЕКИ	80

ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА НАУКАТА

<i>Оля Харизанова.</i> ЕФЕКТИ ОТ КОМЕРСИАЛИЗАЦИЯТА НА НАУЧНАТА ИНФОРМАЦИЯ.....	119

ИНФОРМАЦИОННА КУЛТУРА

<i>Цветанка Панчева.</i> ИЗГРАЖДАНЕТО НА ИНФОРМАЦИОННА КУЛТУРА – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ ПРЕСТИЖА НА ОБЩЕСТВЕНАТА БИБЛИОТЕКА.....	141
<i>Милена Миланова, Мария Аврамова.</i> ИНФОРМАЦИОННАТА КУЛТУРА В СЪЗДАВАНЕТО НА БИБЛИОТЕЧНИ ИНФОРМАЦИОННИ РЕСУРСИ..	153
<i>Иванка Мавродиева.</i> ПРОЯВЛЕНИЯ НА ДИГИТАЛНАТА КУЛТУРА ВЪВ ВИРТУАЛНА СРЕДА.....	165
<i>Елена Павловска.</i> ИНФОРМАЦИОННА КУЛТУРА НА ЛИЧНОСТТА В ИНФОРМАЦИОННОТО ОБЩЕСТВО.....	181

CONTENTS

CONTEMPORARY LIBRARIANSHIP

<i>Eli Popova</i> . SOCIAL IMPORTANCE OF PUBLIC LIBRARY IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY SPACES FOR INTERCULTURAL DIALOGUE	5
<i>Aneta Doncheva, Eli Popova</i> . NEW APPROACHES TO THE PRESENTATION OF BULGARIAN REGIONAL LIBRARIES IN THE VIRTUAL SPACE.....	43
<i>Aneta Doncheva, Sofia Peycheva</i> . THE REGIONAL LIBRARY – PRESENTATION OF ITS RESOURCES AND PROVISION OF COMMUNICATION WITH THE USERS AND THE SOCIETY.....	59
<i>Eli Popova, Nadia Karachodjukova</i> . A STUDY OF THE PRESENTATION OF THE EFFECTIVENESS OF PUBLIC LIBRARIES IN THE TECHNOLOGICAL WORLD.....	82

ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА НАУКАТА

<i>Olya Harizanova</i> . EFFECTS FROM COMMERCIALISATION OF SCIENTIFIC INFORMATION	119

ИНФОРМАЦИОННА КУЛТУРА

<i>Tsvetanca Pancheva</i> . CREATING INFORMATION CULTURE – A WAY OF RAISING THE PRESTIGE OF PUBLIC LIBRARY.....	141
<i>Milena Milanova, Maria Avramova</i> . INFORMATION CULTURE IN THE PROCESS OF CREATING LIBRARY INFORMATION RESOURCES.....	153
<i>Ivanka Mavrodieva</i> . MANIFESTATIONS OF DIGITAL CULTURE IN VIRTUAL ENVIRONMENT.....	165
<i>Pavlovska, Elena</i> . PERSON'S INFORMATION CULTURE WITHIN THE INFORMATION SOCIETY	181

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Библиотечно-информационни науки
Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF PHILOSOPHY
Library and Information Science
Volume 9, 2017

СЪВРЕМЕННО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 9, 2017

СОЦИАЛНАТА ЗНАЧИМОСТ НА ОБЩЕСТВЕНАТА БИБЛИОТЕКА ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ПРОСТРАНСТВА ЗА МЕЖДУКУЛТУРЕН ДИАЛОГ

ЕЛИ ПОПОВА

Eli Popova. SOCIAL IMPORTANCE OF PUBLIC LIBRARY IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY SPACES FOR INTERCULTURAL DIALOGUE.

Студията разглежда предпоставките и възможностите на съвременната библиотечна институция да създава пространство за активен диалог между отделните личности, между представителите на различни поколения, общности и групи, между хората от различни култури, между библиотечните общности. Представени са доказателства за повишаването на нейната обвързаност с развитието на обществените процеси, нарастващата отговорност и участието на библиотеката в решаването на проблеми и кризи в общностите чрез методите на хуманизма и общочовешките ценности. Избрани са примери на основополагащи за дейностите на библиотеките документи, политики, добри практики, които работят за запазването и повишаването на нейната социална и демократична ефективност, допълват енергията ѝ за въздействие върху човешките взаимоотношения.

Ключови думи: библиотеки, междуккултурен диалог

The study examines the prerequisites and possibilities of the modern library institution to create a space for active dialogue among individual, among representatives of different generations, communities and groups, among people from different cultures, among libraries. Evidence is presented to increase its commitment to the development of social progress, the increasing responsibility and the participation of the library in solving problems and crises in communities through the methods of humanism and universal human values. The article gives examples of library documents, policies, best practices that work to preserve and enhance its social and democratic efficiency, complement its energy to impact on human relationships.

Keywords: libraries, intercultural dialogue

*Хората, които не са в състояние да се разбират помежду си,
не могат да обменят идеи, не могат да общуват...
Нийл Геймън*

Въведение

Динамичното развитие на информационното и мрежовото общество (ИМО), „платформата на плоския свят“¹ налагат различни от досегашните модели на живот и работа. Те стимулират качествени промени в икономическите основи на света, в социалните условия, политики и приоритети, в демографските характеристики и политическите платформи. Властовите и образованите елити, правителствата, гражданското общество, неправителственият сектор, научната и академичната общности, експертите и авторитетите са изправени пред предизвикателства, от които зависи бъдещето на човечеството. В процесите на търсене на правилните решения в един свят без граници, където овладяването на мощните миграционни потоци и интегрирането на хора в развитите общества накарнава представите за успеха на тяхната устойчивост, възлово място заемат стратегиите и реалностите на протичащия диалог между хората, общностите и културите.

Библиотеката не съществува отделно и независимо от обществото, а е чувствителен организъм, в който се отразява всяко движение и промяна на средата. В заплитания се възел от проблеми в света, Европа и регионите библиотечната институция търси своята ниша за ефективна намеса, за доказване на възможности, за изграждане на обществено доверие в свят, раздиран от противоречия, напрежения, разделения и кризи. Определяна като институция на паметта, като образователен, информационен и културен център за разпространяване на информация и знание, библиотеката неотменно присъства, признавана и зачитана в различна степен, като фактор за въздействие върху обществените процеси, взаимоотношения, динамика и посоки на развитие. Днес модерната библиотека има възможности за въздействие върху културата и мисленето на хората, заема активно място във формирането на ценностната им система и на отношението им към съвременните проблеми, в частност интеграционните процеси и межкултурния диалог, способна е да гради мостове между поколенията, общностите и различията, да се превърне в активен фактор за създаването на по-добър свят, базиран на знанието, творческото взаимодействие и общуване между хората.

Цел на настоящата студия е да представи доказателства по тезата, че библиотеките притежават потенциал и възможности за въздействие върху осъществяването на съвременния диалог между хората. В различни проекции и на

¹ Фрийдман, Томас. Светът е плосък. Кратка история на XXI век. / Прев. от англ. Кольо Коев. София: Обсидиан, 2006. 112 с.

различни нива: политическо, документално, институционално и персонално са потърсени основания и предпоставки за изложеното твърдение. Актуалността на темата се разкрива чрез присъствието ѝ в международните документи, регламентиращи основни принципи и приоритети за съвременните библиотеки; чрез отразяването ѝ в европейските политики; в законодателствата на страните, включително в националната нормативна база на Република България; в чуждестранни и български добри практики, намерили силен положителен отзвук в професионални форуми, в заостреното внимание на библиотечната професионална и научна общност към проблематиката. Във фокуса на настоящото изследване се поставят аспекти на социалната роля на съвременната библиотечна институция, които свързват нейното ефективно присъствие в общественния живот не само с популяризирането, но и с отстояването на общочовешките ценности, принципите на хуманизма и демокрацията. Показател за засилен интерес към разглежданата тема е активното представяне на нейни акценти в публикации на експерти от библиотечната сфера и други хуманитарни научни области, както и изнесени доклади на различни библиотечни форуми – национални, регионални и международни. Публикационната активност с представени теоретически обобщения и добра практика на библиотеките по света, разнообразието от ракурси във вниманието на изследователите потвърждава нуждата от осмисляне на социалната функция на библиотеката през призмата на новите реалности. Модерната библиотека се дефинира като съвременна институция с възможности за въздействие върху културата и мисленето на хората, с активно място във формирането на ценностната им система и на отношението им към съвременните проблеми, в интеграционните процеси и межкултурния диалог. В библиотечния сектор се утвърждават тенденции и практики, които дават основание да се отстоява мястото на библиотечната организация в модерната комуникационна среда, както и запазването и повишаването на нейната ефективност и енергия за въздействие върху човешките взаимоотношения. Студията се спира върху документи, проекти, инициативи, функции и услуги на съвременната библиотечна институция, които я утвърждават като пространство за активен диалог между отделните личности, между поколенията, между държавите и между представителите на различни култури. Пространството на библиотеката – физическо и виртуално, е изпълнено от потоци на непрестанен обмен на информация и постоянно протичаща комуникация между: потребители и библиотекарите; библиотекарите едни с други; потребителите едни с други; библиотеката и външни институции – партньори, ръководни органи, неправителствени организации и др. Съвременната библиотечна институция все повече се утвърждава като привлекателно място за хората от обслужваната общост, като сигурно и безопасно пространство за детската аудитория; като център за достъп до знание и информация; като подкрепяща среда за самообразование и личностно развитие без каквито и да било ограничения.

Библиотеката като хилядолетна институция с основна мисия да събира, съхранява, опазва, организира и предоставя за ползване писменото документално наследство на човечеството, в широк философски смисъл, е място за обмен на информация и знание през пространството и времето, между поколенията, народите и елитите, както и между разнообразните групи от хора и отделни личности. Всяка епоха надгражда, видоизменя и обогатява функциите и задачите на библиотечната институция, съобразно характеристиките, приоритетите и потребностите на обществото. Ако се проследят целенасочено отраженията на промените, сътресенията, определящите, но и ежедневните събития в човешката история върху съществуването, развитието и присъствието на библиотеките видимо се открояват корелативни връзки.

В рамките на международната професионална общност чрез политики, инициативи, програми и проекти с различен обхват – световен, европейски, регионален, национален и местен, библиотеките търсят своето място за ефективно участие и принос към постигането на целите на обществото. Тази съпричастност е заложена в редица международни документи, които регламентират функциите и задачите на библиотеките, изграждат съвременната визия на библиотечната институция и отстояват нейното право, възможности и мисия да присъстват активно във формиране на политиките, в информираното вземане на решения, определящи общественото развитие и бъдещето на света и поколенията.

Библиотеката на информационното общество (ИО), претърпява качествени технологични и организационни трансформации, които разширяват до непознат досега обем и разнообразие нейната роля на посредник в обмена на мисли, идеи и практики, на доставчик на информация и превръщането ѝ в знание, чрез което да се постигне личностно развитие, напредък на общностите и прогрес в обществото като цяло. Технологичните трансформации на библиотечната институция в ИО разширяват и улесняват процесите на информационен обмен и комуникациите, които протичат в динамичната дигитална среда. Същевременно в библиотечното пространство навлиза разнообразието от информационни канали, което обогатява общуването във физическото и виртуалното библиотечно пространство, отваря достъп към нейните собствени и достъпните ѝ чужди ресурси. Социалната функция на съвременните библиотеки, независимо от тяхната видова принадлежност и типови характеристики, насочва усилията им към активно съдействие за премахването на социалното неравенство и дигиталното разделение, като възможност за равнопоставено участие в обществения живот. За тези групи от реални и потенциални потребители, които по различни причини – социални, икономически и други, имат ограничен достъп до съвременните информационни и комуникационни средства, библиотеката осигурява подходяща среда, равен достъп до технологиите, както и възможност за помощ и подкрепа от страна на квалифициран персонал. Потребителски групи на поколенията Z поставят своите изисквания и имат очаквания към съвременната библиотека, имат нужда от осъществяване

на общуването чрез средствата, формите и каналите на тяхното технологично ежедневие. Библиотеките се превръщат в достъпно място за формиране и надграждане на нови компетентности за гражданите на съвременния цивилизован свят, независимо от тяхната възраст, демографска, етническа и социална принадлежност, от икономическите им възможности. Технологичните умения, придобити чрез целенасочено обучение на нуждаещи се от тях потребители в библиотеките въздействат върху разбиранията и поведението на хората, променят или поне създават потенциал да променят качеството на техния живот, да подобрят способностите им за комуникация и да задълбочат взаимното опознаване, което е важна стъпка в посоката към разбирателство.

Присъствие на темата в публикационното поле

Видни представители на международната библиотечна общност разглеждат променящата се визия на библиотеките през XXI век. Разширяващите се функции на библиотеката Майкъл Горман представя през призмата на нейните „непреходни ценности“². Монографията носи основополагащи послания за професионалната общност, свързани с нейната роля в променящия се свят и с нейната отговорност по отношение на това, библиотечната институция да осъществи пълноценно своята мисия в модерното общество, в името на човешките ценности и „човешкото измерение“ на всяка професионална дейност³. Цялото повествование е пропито от мисленето и високия професионализъм на една достойна личност, която отстоява силата на библиотеката да обединява хората, да изгражда общности, да създава един по-добър свят на културен диалог и разбирателство.

Библиотеката, възприемана като „третото място“, след дома и работното място/офиса, се развива като пространство за социални контакти и срещи на групите и индивидите в общността. Подобно разбиране надгражда социалната функция и ангажменти на библиотеката, в частност на обществената библиотека, която е достъпна за всички граждани. Онлайн библиотеката – „четвъртото място“ се основава върху цифровизацията и възможностите на информационните и комуникационни технологии. Тя е място за съвместна дейност и учене, достъпна от всички цифрови терминали – компютри, таблети, мобилни телефони. Тя не е просто реплика или огледало на физическата библиотека, а доброволно се отдалечава от нея, за да може да предложи достъп до други пространства. В случая е необходимо да бъдат съхранени мисиите на публичните библиотеки [*и не само, бел. на автора*], като в същото време се въвеждат нови полета и възможности за разгръщане и експериментиране в интернет⁴.

² Горман, Майкъл. *Нашият непреходни ценности. Библиотеките през XXI век*. Прев. от англ. ез. Александра Дипчикова. София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2006.

³ Пак там, с. 73.

⁴ Савова, Юлия. Развитие на концепцията за библиотеката като „трето място“ или

В доклад на сенаторката Силви Робер, изготвен по поръчение на министъра на културата и комуникациите на Франция, разгледан в цитирания източник, се посочва, че „Утре публичната библиотека може да се превърне в „четвърто място“, а именно в място на свобода на изразяването и на културите. Различни конференции, дебати, публични срещи свързани с обществени проблеми и т.н. ще дадат друго измерение на това място на култура и знание. Така библиотеката ще получи ново гражданско измерение, свързано с разбирането за политика в най-широк смисъл. Тя ще бъде истинско място на общността“⁵.

Темата за активното включване на библиотечната институция в проблемите на днешния ден, както, разбира се, процесите, определящи за бъдещето на света не е нова за професионалната общност. Актуални примери за ролята на библиотеките като посредник и фактор в решаването на остри социални проблеми през последните години са нейните услуги и партньорства в дейности, имащи отношение към успешното осъществяване на междуличностния и межкултурния диалог, към интегрирането на имигрантите и малцинствата. Днес тази културна институция търси точките на сближаване между поколенията, между членовете на общностите, въпреки техните различия, опитва се да се превърне в свободно пространство за творчество и развитие, за взаимодействие и сътрудничество. Що се отнася до темата за осъществяването или липсата на диалога в контекста на кризите в началото на ХХІ век, до политическите, икономическите и социалните им измерения богат фактологически материал, човешка чувствителност и съпричастност, граждански ангажирана позиция се съдържат в статията на Александър Димчев „Великото преселение на народите“. Опит за размисъл и за внушение“⁶. Споделеното отношение към някои от най-острите проблеми на „нашия глобализиращ се свят“ е направено в силен, емоционален и полемичен стил от смела академична личност, която не се страхува да изрази възмущението си „когато на карта се поставя човешкото достойнство на отделния индивид, притиснат от обстоятелствата в ъгъла. Поставен в безпомощно унижително състояние на гавра с неговите граждански права“⁷. Коментирайки миграционните процеси от периода след Втората световна война и последната бежанска вълна, подкрепени с фактология от изследвания и анализи на съвременни политолози и социолози, авторът търси, не по-малко емоционално и ангажирано, мястото на библиотеките, „доказали своята роля в подобни моменти.“ Нееднократно, в редица свои публикации и доклади на различни форуми Димчев настоява

как да разбираме библиотеката като „четвърто място“. В: *Българска библиотечно-информационна асоциация*. Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна. Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9–10 юни 2016. София, 2016, с. 13.

⁵ Пак там

⁶ Димчев, Александър. „Великото преселение на народите“: Опит за размисъл и за внушение. В: *Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна*. Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9-10 юни 2016 г. София, ББИА, 2016, с. 15–24.

⁷ Пак там, с. 15.

за оценяване на важноста на библиотечната институция и за провеждане на отговорни политики спрямо библиотечния сектор. И тук той остава верен на дълбоката си ангажираност към развитието и мястото на библиотеките в човешкото общество. Авторът поставя за пореден път въпроса за „машабно инвестиране в библиотечния сектор за информационни ресурси и инфраструктури, за внедряването и развитието на технологиите, за развитие на съответни услуги и техники за имигрантите. И всичко това, вплетено в контекста за адаптирането и усъвършенстването на човешкия фактор.“⁸ Но независимо от хуманните и демократични принципи, които отстоява международната общност в лицето на създадените организации, вкл. и в библиотечно-информационната област, изводът е, че светът остава разделен „на богати и на бедни на информационни ресурси и технологии държави.“⁹ Димчев определя библиотеките като „оазиси на знанието и хуманизма (по отношение на различните групи от хора)“. Утвърждавайки социалната роля на институцията, аргументирана от „изследвания, проведени в различни точки по света“, авторът обобщава: „Тяхната публика е от всеки един от нас – хора средна ръка – най-важната част от обществото – млади хора, без особени доходи, студенти, бедни хора, отритнати от обществото, аутсайдери, малцинствени групи...“¹⁰ В заключението на посочената статия Димчев изрежда няколко „базови задачи за нашата цивилизация“, които твърдо нареждат библиотечната институция сред организациите с възможности да влияят върху успешното „преодоляване на предразсъдъците в различните групи от населението, вторачили се една в друга; да спомагат за превъзможване на технологичното неравенство;“ и др.п., все насочени към това „да участват в подпомагане и адаптация на мигрантите и да успокоят народите във връзка с т.нар. „велико преселение“.¹¹

Експерти от други направления на хуманитаристиката, докосвайки се по-задълбочено до библиотеките, осъзнават техните възможности да въздействат върху проблеми от различно естество. С акцент върху определени целеви групи – „социално декласирани и анонимизирани хора“, които реално са проблем за цялото общество, Люба Деветакова – социолог по образование и дейност, задава резонния въпрос: „Ако обществената библиотека е общодостъпно място за всички, къде е границата на търпение и колко морално е да изгоним тези хора, за които единственият пристан на социалност се оказва библиотеката? Очевидно е, че до голяма степен проблемите, предизвикващи подобни ситуации са отвъд библиотеките и че професионалната общност има нужда от допълнителна подкрепа, но не бива да се пренебрегва фактът, че

⁸ Пак там, с. 18–19.

⁹ Пак там, с. 19.

¹⁰ Пак там, с. 21.

¹¹ Пак там, с. 23.

библиотеката все пак има социализираща роля за подобен тип потребители, доколкото те виждат в нея достъпно място за социални контакти.¹²

Навлизайки в сложното поле на съвременната картина от социални неравенства, напрежения и разделения на хората, Деветакова цитира Бауман, който предлага „възможно решение“, осмислено „през думите на Папа Франциск за насърчаване на културата на диалога чрез образование и подчертава следното: „Поставянето като задача на образованието да създава култура на диалога <...> недвусмислено предполага, че проблемите, които ни спождават сега, ще ни съпътстват още дълго <...>“. Тази сериозно аргументирана от авторката позиция подпомага осъзнаването и „очертава възможността съвременните библиотеки да заемат много важно място като образователни институции, насърчаващи този културен диалог.“ В цитираната статия акцентът се поставя върху обществените библиотеки, дефинирани в международни стандарти и нормативни документи като „общодостъпна библиотека, която е отворена за обществеността и която обслужва цялото население. (ISO 2789:2015 [Международна библиотечна статистика])¹³

Международни документи

Документи на световната организация, ангажирана с отстояването на мира и разбирателството между хората – Организацията на обединените нации (ООН), са поставени в основата на принципите и ценностите, които библиотеките изповядват, защитават и популяризират.

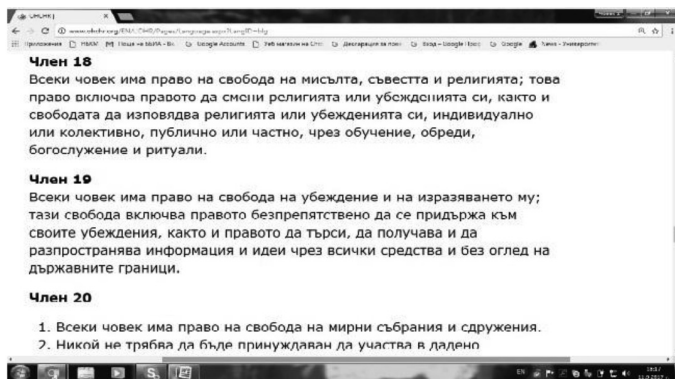

Всеобщата декларация за правата на човека е преведена на повече от 500 езика, вкл. на български език

¹² Деветакова, Люба. *Социалната роля на съвременните обществени библиотеки в глобализирания свят*. [Ръкопис, предоставен от автора на доклад, изнесен на XXVII-та Национална конференция на ББИА „Библиотеките – национална идентичност и многообразие“], София, 8–9 юни, 2017 г., с. 5.

¹³ Пак там, р. 4.

Водещ документ, който определя отношението на библиотечната общност към нейните основни ангажименти и към потребителите ѝ е Всеобщата декларация за правата на човека, приета на 10 декември 1948 г.¹⁴ Основополагащите документи за библиотеките се съобразяват изцяло с принципите, залегнали в нея, а чл. 19, 26, 27 и др. имат пряка връзка между дейностите на институцията и осъществяването на човешките права и свободи в полето на библиотечно-информационните дейности и потребности.

Чл. 19 от Всеобщата декларация за правата на човека

Исконното човешко право на достъп до информация е залегнало в редица основни документи на Международната организация на библиотечните федерации (ИФЛА) – „най-големият, най-вълнуващ и несравним мозъчен тръст на библиотечната общност“¹⁵, която поставя жалоните и дава препоръките и приоритетите за развитието на библиотеките в целия свят. Поредният 82-ри Световен конгрес на ИФЛА, състоял се в периода между 13 – 18 август 2016 под надслов „Връзки, сътрудничество и общности“ в г. Кълъмбъс, Охайо, САЩ има пряко отношение към проблемите на деня. Едновременно конгрес и конференция световният форум предлага богата програма от събития с общо 228 прояви, организирани от 44-те секции на ИФЛА. Сред най-дискутираните теми, на дневен ред, сред концепцията за „третото място“, адаптиране на библиотеките към новата им роля, насърчаване на четенето и други, са услугите за имигранти и бежанци.¹⁶

Световната библиотечна общност е винаги съпричастна към проблемите и тенденциите в общественото развитие. През септември 2015 г. държавите-членки на ООН приемат Програма 2030 под надслов „Да преобразим на-

¹⁴ UN. Universal Declaration of Human Rights [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>.

¹⁵ Попова, Анна. Най-големият, най-вълнуващ и несравним мозъчен тръст на библиотечната общност“ („Връзки, сътрудничество и общности“ – 82-ри конгрес на ИФЛА, 13 – 18 август 2016 г., Кълъмбъс, Охайо, САЩ). В: *ББИА онлайн*, 2016, № 5, с. 23–27.

¹⁶ Пак там.

шия свят“ („Transforming our world“). Дневният ред на световната организация представя приобщаваща интегрирана рамка, която съдържа 17 цели и 169 подцели за устойчиво развитие.¹⁷ Съгласно позицията на ИФЛА достъпът до информация е от съществено значение и е важно условие за постигането на целите за устойчиво развитие. Библиотеките се оценяват не само като ключови партньори на правителствата, но се подчертава, че те ВЕЧЕ допринасят за напредъка към постигането на 17-те цели.¹⁸ Към всяка от тях ИФЛА разработва насоки за въздействие чрез библиотеките за изпълнение на Програмата. Декларацията от Лион е документ за застъпничество, изготвен от ИФЛА и стратегическите ѝ партньори през периода януари май 2014 г., използван за позитивно въздействие върху съдържанието на Програмата на ООН за развитие след 2015 г. В нея се посочва, че „Общественият достъп до информация подпомага хората да вземат информирани решения, които могат да подобрят живота им. Общностите, които имат достъп до навременна и релевантна информация за всички, са в по-благоприятна позиция за изкореняване на бедността и неравенството, <...>, осигуряване на качествено образование и подкрепа на човешкото здраве, култура, научни изследвания и иновации.“¹⁹

Целите за устойчиво развитие

¹⁷ UN. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>; UN. Sustainable Development Goals. 17 Goals to Transform Our World [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

¹⁸ IFLA. Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://www.ifla.org/libraries-development>

¹⁹ IFLA. The Lyon Declaration [online] [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://www.ifla.org/publications/node/11146?og=7409>

По повод ориентацията на библиотеките към изпълнението на целите от Програмата на ООН са изработени няколко документи. Данни от един от тях – брошурата на ИФЛА сочат, че „В световен мащаб 320 000 обществени библиотеки и повече от милион парламентарни, национални, университетски, научни и академични, училищни и специални библиотеки гарантират, че информацията, както и уменията, нужни за нейното усвояване, са достъпни за всички – това ги прави жизненоважни институции в дигиталната ера. Библиотеките предоставят инфраструктура за информационни и комуникационни технологии (ИКТ), помагат на хората да развиват своя капацитет за ефективно използване на информация и съхраняват тази информация, за да може тя да бъде достъпна и за бъдещите поколения. Те са доказана и надеждна мрежа от институции в различните общности, които достигат ефективно до всички слоеве на населението“²⁰.

Всички цели за устойчиво развитие имат пряко или индиректно отношение към протичането на диалога между различните общности и чрез библиотеките. Ето няколко показателни примери в подкрепа на казаното, цитирани от съответните документи:

„Цел 1. Изкореняване на бедността във всичките ѝ форми навсякъде

Чрез осигуряване на достъп до информация и умения, библиотеките дават възможности на хората да подобрят живота си и подпомагат вземането на информирани решения от правителствата, общностите и други заинтересовани лица и организации при предоставяне на услуги и подкрепа за намаляване на бедността и подобряване благосъстоянието на хората навсякъде.“²¹

Библиотеките подпомагат изпълнението на тази цел чрез дейности и услуги на няколко равнища:

- Библиотеките предоставят информация и ресурси, които помагат на хората да подобрят качеството на живота си. В зависимост от конкретните потребности ползвателите на библиотеките решават проблеми от своето ежедневие или приоритетни потребности за съответния етап от развитието си.
- Провеждат обучения за придобиване на нови умения и ключови компетентности в помощ на образователните си потребности и за успешното намиране на работа.
- Библиотеките реализират своята ефективност и на политическо ниво: осигуряват информационно процеса на борба с бедността, като подпомагат вземането на решения от страна на правителството и бизнеса в

²⁰ **Достъп** и възможности за всички. Как библиотеките допринасят за изпълнението на Програма 2030 на Организацията на обединените нации. [онлайн][Прегледано на 31.07.2017]. Достъпно от: <http://www.lib.bg/kampanii1/nbs2017/access-and-opportunity-for-all-Bulgarian.pdf>, с. 3.

²¹ Пак там, с. 5.

тази област; съдействат на развитието на гражданското общество и неговите усилия за справяне с бедността²².

Примерите, посочени в подготвената от ИФЛА брошура в помощ на библиотеки са подбрани от богатата информация и данни, с които организацията разполага в подкрепа на своите становища. В конкретния случай те се отнасят за: Градската библиотека на Любляна по повод информационна услуга на библиотеката за търсене на работа, която помага на 1200 граждани да си намерят работа (за бездомни и за хора на социални помощи)(<http://eng.mklj.si/index.php/special-services/item/1140-the-employment-information-service>); за електронна библиотека в Шри Ланка: финансирана от правителството инициатива за увеличаване на дигиталната грамотност и достъп до технологии за най-бедните и живеещите в отдалечени райони. (<http://www.gatesfoundation.org/What-We-Do/Global-Development/Global-Libraries/Access-to-Learning-Award-ATLA>)²³.

„Цел 4. Осигуряване на приобщаващо и равностойно качествено образование и стимулиране на възможностите за учене през целия живот на всички

„В страните от целия свят библиотеки заемат важно място в работата на училищата, университетите и колежаите. Библиотеки подпомагат програмите за грамотност, осигуряват безопасно място за учене и осигуряват на изследователите възможност да използват изследванията и данните, за да създават ново знание“²⁴.

ИФЛА определя посоки за реално подпомагане от страна на библиотеки. Наред с по-общата и много важна отговорност да осигуряват обществен достъп до информация и ресурси, чрез които хората могат да подобряват качеството си на живот, към постигането на тази цел са фокусирани и усилията на специализиран персонал, който да подпомага компетентно и професионално ранната грамотност и ученето през целия живот (УЧР); за студентите се осигурява достъп до необходимата информация и изследвания отвсякъде. Библиотеки се разгръщат като „приобщаващи пространства“, където всички желаещи могат да получат без финансови бариери достъп до „ново знание и умения“²⁵.

Един от дадените примери е от „Градската библиотека в Малмьо, Швеция, която работи за преодоляване на дигиталното разделение и насърчаване

²² По: **Libraries can drive progress across the entire UN 2030 Agenda** [online].[Viewed 31.07.2017]. Available from:<https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdgs-insert.pdf>, p. 1.

²³ **Достъп и възможности за всички**. Как библиотеки допринасят за изпълнението на Програма 2030 на Организацията на обединените нации. [онлайн][Прегледано на 31.07.2017]. Достъпно от: <http://www.lib.bg/kampanii1/nbs2017/access-and-opportunity-for-all-Bulgarian.pdf>, с. 5.

²⁴ Пак там, с. 8.

²⁵ По: **Libraries can drive progress across the entire UN 2030 Agenda** [online].[Viewed 31.07.2017]. Available from:<https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdgs-insert.pdf>, p. 1.

на социалното приобщаване и устойчивост. Учебен център на библиотеката предлага курсове „Първи стъпки“, където дигитално неопитните хора се учат да работят в интернет. Библиотеката се посещава от много имигранти, особено малолетни, без придружители, които подобряват грамотността си и си помагат в подготовката на домашните.“(<http://malmo.se/larcentrum>)²⁶.

„Цел 8. Насърчаване на постоянен, приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достоен труд за всички

Ролята на библиотеката в осъществяването на тази цел е съществена и вече в много страни е налице добра практика. Библиотеките подпомагат не само чрез достъп до информация, но и чрез обучения в необходимите умения за търсене на работни места, кандидатстване за работа, в ориентацията към нови по-добри професии и преквалификация²⁷.

GOAL 8 PROMOTE SUSTAINED, INCLUSIVE AND SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH, FULL AND PRODUCTIVE EMPLOYMENT AND DECENT WORK FOR ALL

Public access to ICT and training at libraries enables people to apply for jobs. Skilled library staff can help people with online applications, writing support materials and finding the right job.

EUROPEAN UNION
250,000 people find jobs through their public library in the European Union each year. Public libraries helped 4.1 million Europeans with queries related to employment and further helped 1.5 million Europeans to apply for jobs.¹⁵ Public access to ICT and training enables people to apply for jobs, as the application process for many jobs has moved online.

UNITED STATES
In New York City, the Science, Industry and Business Library at Queens Public Library, and Brooklyn's Business & Career Library (B&CL), run popular business plan competitions that offer guidance to participants, targeting current and prospective business owners from underserved communities. At B&CL, 25 percent of the participants are immigrants, 29 percent are unemployed or underemployed, and more than half have a household income below the median in New York City.¹⁶

Цел 8. Насърчаване на постоянен, приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достоен труд за всички

²⁶ **Достъп** и възможности за всички. Как библиотеките допринасят за изпълнението на Програма 2030 на Организацията на обединените нации. [онлайн][Прегледано на 31.07.2017]. Достъпно от: <http://www.lib.bg/kampanii1/nbs2017/access-and-opportunity-for-all-Bulgarian.pdf>, с. 8.

²⁷ **По: Libraries can drive progress across the entire UN 2030 Agenda** [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdgs-insert.pdf>, p. 1.

Примерът е от ЕС. „В страните от ЕС всяка година 250 000 граждани намират работа чрез обществените библиотеки. Публичният достъп до ИКТ и придобиваните в библиотеките умения помагат на хората да търсят работа, като кандидатстването вече се извършва онлайн. (<http://www.publiclibraries2020.eu/content/see-numbers>)²⁸.

„Цел 10. Намаляване на неравенствата в държавите и между тях

Равнопоставеността в достъпа до информация, свободата на изразяване, свободата на сдружаване и събиране, както и неприкосновеността на личния живот са в центъра на независимостта на индивида. Библиотеките помагат за намаляване на неравенствата чрез осигуряване на безопасни помещения за срещи и събития, достъпни за всички хора в градските и селските райони в целия свят²⁹.

В реалната подкрепа за постигането на тази цел библиотеките навлизат в сферата на социалното, политическото и икономическото приобщаване в името на голямото предизвикателство да постигнат равен достъп до информация. Те създават пространства – „неутрални и привлекателни“, които осигуряват достъп до възможности за учене за всички, „включително за маргинализирани групи, като мигранти, бежанци, малцинства, коренно население и хора с увреждания³⁰.

Примерите представят международен опит. „Библиотеки без граници“ предоставят достъп до информация и ресурси за бежански лагери чрез Кутийки за идеи. Хората получават информация чрез сателитни интернет връзки и могат да ползват книги. Кутийките са частично спонсорирани от Върховния комисариат на ООН за бежанците. (<http://www.ideas-box.org>)³¹.

Световната библиотечна организация – ИФЛА, създава основополагащи документи които определят приоритетите на библиотеките, съобразно потребностите на обществото и прогреса на човечеството. Приоритетите в конкретни периоди се синхронизират с проявили се тенденции, възникнали предизвикателства и трудности. Платформа за реализация на социалната функция на библиотечната институция и широка принципна основа за нейното отношение към обществения диалог предоставят манифестите на организацията. Присъединяването на страните към тези документи създават пред-

²⁸ **Access and Opportunity for All.** How libraries contribute to the United Nations 2030 Agenda [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/access-and-opportunity-for-all.pdf>, p. 11.

²⁹ Пак там, с. 13.

³⁰ **По: Libraries can drive progress across the entire UN 2030 Agenda** [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdgs-insert.pdf>, p. 1–2.

³¹ **Access and Opportunity for All.** How libraries contribute to the United Nations 2030 Agenda. [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/access-and-opportunity-for-all.pdf>, с. 13.

поставки за промяна в националните политики и професионалните стандарти в името на постигането на поставените цели и решаването на проблеми от висока обществена значимост.

Обществените библиотеки са най-широките библиотечни мрежи, чрез които библиотеката стои най-близо до потребителите и техните нужди. Международните документи, насочени към тази инфраструктура са показателни по отношение на ценностите, които институцията изповядва, отстоява и поставя във всяка своя програма, инициатива и цел.

Манифест на ИФЛА/ЮНЕСКО за публичните библиотеки (IFLA/UNESCO Public Library Manifesto)

В него се изтъква, че „Обществената библиотека, вратата към знание (на местно ниво), осигурява условия за непрестанно учене, независимо вземане на решение и културно развитие на отделната личност и на социалните групи. Този манифест провъзгласява вярата на ЮНЕСКО в обществената библиотека като живителна сила за образование, култура и информация и като съществен фактор за укрепване на мира и духовното благоденствие на хората.“³² Този фундаментален за тяхното функциониране документ очертава основните цели, дейности и услуги, чрез които обществените библиотеки трябва да осигуряват равнопоставен и широк достъп до информация. Манифестът дава насоки и стимулира прилагането на високи стандарти в библиотечното обслужване. В подкрепа на човешките ценности документът декларира: „Свобода, благоденствие и развитие на обществото и на отделната личност са основните човешки ценности. Те ще бъдат постигнати само от добре информирани хора и от тяхната способност да упражняват своите демократични права и да играят активна роля в обществото.“ Конструктивното участие в развитието на обществото зависят от доброто образование, както и от свободния и неограничен достъп до знание, мисъл, култура и информация. „Обществената библиотека, вратата към знание (на местно ниво)“, осигурява условия за непрестанно учене, независимо вземане на решение и културно развитие на отделната личност и на социалните групи. Този манифест провъзгласява вярата на ЮНЕСКО в обществената библиотека като „живителна сила за образование, култура и информация и като съществен фактор за укрепване на мира и духовното благоденствие на хората.“³³

³² IFLA/UNESCO. Public Library Manifesto, 1994 [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://archive.ifla.org/VII/s8/unesco/eng.htm>; **Насоки на ИФЛА за обществените библиотеки**. 2010. IFLA Publications, 147[онлайн]. [Прегледано на 31.07.2017]. Достъпно от: http://www.lib.bg/prevodi1/Nasoki_na_IFLA_zh%20OB.pdf, p. 117; <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/series/147-bg.pdf>

³³ **Насоки на ИФЛА за обществените библиотеки**. 2011. IFLA Publications, 147[онлайн]. [Прегледано на 31.07.2017]. Достъпно от: <http://www.lib.bg/prevodi1/>

Документът е динамичен. С оглед на настъпилите промени, в началото на ХХI век Секцията за обществените библиотеки към ИФЛА публикува няколко допълнения към Манифеста за осъвременяване на обслужването с използването на новите технологии. Точка 5 от тези допълнения гласи: „Да работим в международен мащаб за премахване на ограниченията и цензурата и да уважаваме всички култури“³⁴.

„Насоки на ИФЛА за обществените библиотеки“ е важно ръководство за работата на обществените библиотеки в новите условия. Представените в него примери за услуги, създадени от обществените библиотеки в страни с разнообразно население са особено показателни за приносите на библиотеките в сплотяването на общностите и интегрирането на хората. Те демонстрират възможностите на библиотечната среда да се превръща в подходящо и търсено място за общуване между индивидите и групите, представители на различни култури, етноси и народи. В насоките се заявява, че обществените библиотеки „съществуват навсякъде по света.“ В различни кътчета на света те функционират при различно устройство на обществата, при различни култури, които предполагат различни нива на развитие. Разнообразните условия, при които библиотеките изпълняват своята исконна мисия „неизбежно предизвикват различия в предлаганите услуги и в начина, по който те се осигуряват“. Но Ръководството не е създадено да изгражда стени и да чертае граници. Напротив, то е предназначено да обединява библиотечния свят, да търси общите цели и характеристики, които формулира по следния начин: „Обществената библиотека е организация, която е създадена, подкрепяна и финансирана от обществото чрез местната, регионалната или националната власт или чрез някаква друга обществена организационна форма. Тя осигурява достъп до знание, информация, учене през целия живот и творби на въображението чрез разнообразие на ресурси и услуги и е общодостъпна за всички членове на обществото независимо от техните раса, националност, възраст, пол, религия, език, специални потребности, икономически или трудов статус и образователно ниво“³⁵. В конкретизацията на функциите и дейностите следват принципите на внимание към всеки член или група: „Приносът на библиотеката трябва да отразява разнообразието от култури, представени в общността. Тя трябва да осигурява материали на езиците, които се говорят и четат в местната общност и да поддържа културните традиции. Библиотеките трябва да се стремят да наемат персонал, който говори езиците на обслужваните общности“³⁶. Сред богатия набор от примери на добра практика, като неоспоримо доказателство на представената теза в студията особено внимание

Nasoki_na_IFLA_zh%20OB.pdf, p. 117; <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/series/147-bg.pdf>

³⁴ Пак там, с. 131.

³⁵ Пак там, с. 1.

³⁶ Пак там, с. 8

заслужават тези от страните с многокултурно население и имиграционни и малцинствени общности.

Манифест на ИФЛА/ЮНЕСКО за дигиталните библиотеки (IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries³⁷)

Водещият призив в документа е насочен към „Преодоляване на дигиталното разделение: да направим световното културно и научно наследство достъпно за всички“.³⁸ Документът оценява „дигиталното разделение“ в съвременния свят като равностойно на „информационно разделение“.

Както и в други стратегически документи и в този манифест се търси това, което сближава хората. В света на дигиталните технологии „преодоляването на дигиталното разделение“ се определя като „ключов фактор за постигането на целите, формулирани в „Декларация на хилядолетието“ на Обединените нации.“

Манифест на ИФЛА/ЮНЕСКО за дигиталните библиотеки

Възможностите за свободен достъп до информационни ресурси и до средства за комуникация се считат за важни подкрепящи фактори в повишаването на качеството на живот на хората, оценяват се като ефективно средство за добро образование, за постигане на съответстващо на съвременното развитие общест-

³⁷ IFLA/UNESCO. Manifesto for Digital Libraries, 2010. [online]. [Прегледан на 28. 04. 2017]. Достъпно от: <http://www.ifla.org/publications/iflaunesco-manifesto-for-digital-libraries>

³⁸ Манифест на ИФЛА/ЮНЕСКО за дигиталните библиотеки, 2010. [online]. [Прегледан на 28. 04. 2017]. Достъпно от: <https://www.ifla.org/files/assets/digital-libraries/documents/ifla-unesco-digital-libraries-manifesto-bg.pdf>

вено здраве, като катализатор на културното и икономическото развитие. Равнопоставеното разпространение на информация означава реална възможност на гражданите от всички социални групи да участват в процесите на учене и образование в продължение на целия си живот. Особено съществена по отношение на разглежданата тема е връзката, която манифестът утвърждава между личното развитие и социалната среда. Библиотечното пространство се насища с многопластово участие и въздействия върху общественото развитие. Осигуряването на условия за свободен достъп до информация за световните постижения, за самообразование и получаване на универсални знания превръща библиотеката в уникално място за диалог през времето и пространството. Наличният потенциал във всяка личност се развива в създадената от библиотеката благоприятна среда и чрез конструктивното участие на отделния индивид „в развитието на неговата собствена социална среда“ постига развитието на общността като цяло. В хармония с документи по правата на човека, манифестът изповядва: „Равният достъп до културното и научното наследство на човечеството е право на всеки човек и помага за популяризирането на обучението и за разбирането на богатството и разнообразието на света не само за днешното, но и за следващите поколения.“ В своята хилядолетна история, както беше отбелязано и по-горе, библиотеките разпространяват и отстояват общочовешките ценности и принципите на хуманизма, мира и разбирателството между хората и културите. Те са неизменно посланници на доброто във всички периоди, кръстопътища и кризи, през които преминава човечеството. Следвайки своята същностна мисия и характеристика в новото време, библиотечната общност отбелязва в поредния манифест: „Сега библиотеките работят в цифров формат и дигиталните им услуги отварят нов канал към света на знанието и информацията, свързвайки културите отвъд географските и социалните граници“³⁹.

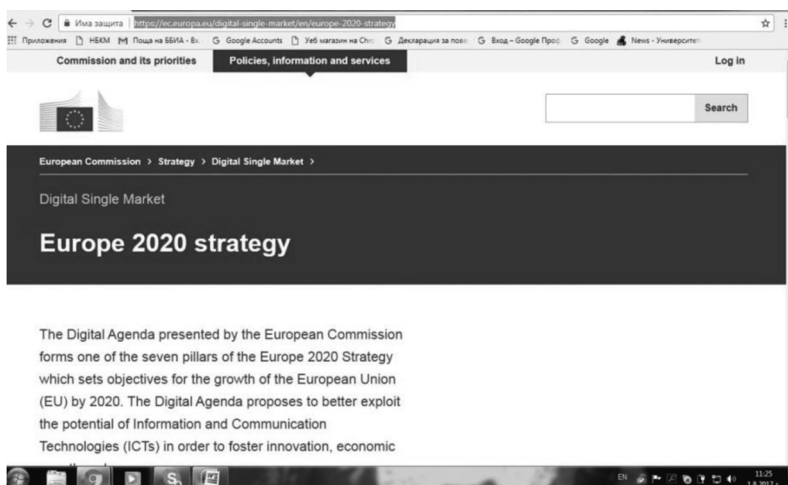
Европейски политики и документи

Съвременни широкомащабни библиотечни инициативи и концепции за модерната библиотека са обвързани с решаването на ключови обществени потребности. Социалното приобщаване, преодоляването на дигиталното разделение, ученето през целия живот (УЦЖ)⁴⁰ се въвеждат като дългосрочни цели в стратегическите документи на световната и европейската библиотечна общност. УЦЖ за кратък период от време се превръща от идея в концепция и платформа за образование и обучение на европейските граждани, за да споделят технологичните възможности и да се реализират успешно в съвременната

³⁹ Пак там.

⁴⁰ **Lifelong Learning Programme** / European Commission. Education and Training. Supporting education and training in Europe and beyond [online]. [Viewed on 31.07.2017]. Available from http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme_en; **Lifelong Learning Platform**: European Civil Society for Education [online]. [View on 31.07.2017]. Available from <http://lllplatform.eu/>

среда на трудови пазари и начин на живот. В европейските политики ключово място за библиотеките заема УЦЖ, където потенциалът на библиотеките е безпределен. Няма друга подобна институция с реални възможности за последователно, адекватно и реално въздействие върху изграждането на личността и нейното интелектуално, духовно и поведенческо развитие. Инициативата на ЕС за УЦЖ е вече платформа, обхванала устойчиво и дългосрочно сферите на образованието, самообразованието, дейностите по формиране на съвременни компетентности и т.н. В различните видове библиотеки навлизат разнообразни форми на обучение в нови компетентности и подкрепа на ученето. Това ги прави институции с широко, обмислено и подложено на непрекъснато обновяване присъствие в годишните планове за изпълнение на националните стратегии на страните – членки⁴¹. Основен компонент на стратегията „Европа 2020“ е „Програмата в областта на цифровите технологии в Европа“⁴².

Стратегията „Европа 2020“

В този важен документ се поставят препоръки за ускоряване на дигитализацията, представят се приоритетите за внедряване на технологиите в европейското научно, културно, образователно и информационно пространство. Бързото и качествено въвеждане на дигиталните продукти в сферата на информационните индустрии и туризма се свързва с подобряването на качеството на живот на европейските граждани. Тя неслучайно се приема като ключова дейност за дигитална Европа. Програмата регламентира рамките на дигита-

⁴¹ **Република България.** Министерство на образованието и науката. Стратегии и политики. Стратегически документи [online]. View on 31.07.2017. Available from: file:///C:/Users/User/Downloads/osnovni_parametri_Plan_LLL_2017.pdf

⁴² **European Commission.** Europe 2020 Strategy [online]. View on 31.07.2017. Available from: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/europe-2020-strategy>

лизацията и опазването на европейското културно наследство, стимулира ускоряването на процеса. Последните десетилетия са период на активно създаване на дигитални библиотеки и осигуряване на широк достъп до дигитализирани обекти от колекциите на европейските институции на паметта. Ценни документи и артефакти, съхранявани в библиотеки, музеи, архиви и други организации и институции с подобни характеристики и функционалности се преобразуват в дигитален формат и стават достъпни за широк кръг потребители. Дигиталните портали изграждат нови мостове между културите, заличавайки географските граници, социалните и икономическите различия между хората. Тези възможности създават предпоставки за взаимно опознаване, за вникване в културата на различните, водят към възможности за добронамереност, разбиране и диалог.

Дигиталният портал Europeana обединява ресурсите на библиотеки, архиви и музеи от Стария континент и има водеща роля в съхраняването на европейското културно наследство и неговото представяне онлайн.

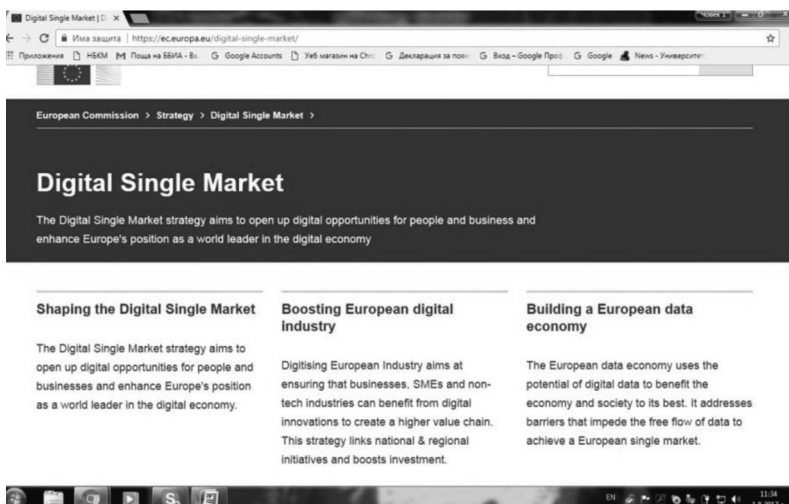
Еурореана – дигитален портал към европейското културно наследство

Еурореана е достъпно свидетелство за богатото минало на европейските народи, но и възможност за изграждане на съвременни връзки между хората от европейските страни, тя е пътят на европейските граждани един към друг, тя е мощен инструмент за межкултурен диалог между личностите, групите, общностите през времето и пространството, в усилията за преодоляване на видими и невидими граници.

Видни европейски интелектуалци влизат в т.нар. „Комитет на мъдреците“ („*Comité des Sages*“ – Maurice Levy, Elisabeth Niggemann, Jacques de Decker). Те изготвят доклад, в който начертават перспективите за бъдеща дигитална

Европа, отправят призив за „ново Възраждане“ и поставят основния акцент върху онлайн достъпа до европейското културно наследство през интернет.⁴³

Разширяването на възможностите за достъп до дигитализираното културно наследство на Европа и света се разглежда в рамките на взаимноизгодно сътрудничество между създателите и собствениците на авторски права, от една страна и милионната аудитория на потребителите от Европа и света, от друга. Дигитализацията на културното наследство в европейски и в световен контекст влиза в проблематиката на межкултурния диалог с мощен положителен заряд. Опознаването на културата на другия: на съседа, на опонента, на приятеля, на непознатия въздейства върху хода на протичане и посоките на емоциите и нагласите. Докосването до културното наследство е път от историята, през настояще към общото бъдеще, по който намират обяснение, а защо не и решение, редица различия и противоречия.

Политики за дигитална Европа

Сред проблемите на съвременния свят, породени от технологичните промени, остро стои въпросът за дигиталното неравенство, което често се дължи на наслагване на социално неравенство или социално изключване. Библиотеките, най-вече обществените, реализират няколко проекти в европейски

⁴³ **European Commission.** Digital Agenda: „Comité des Sages“ calls for a „New Renaissance“ by bringing Europe's cultural heritage online[online]. View on 31.07.2017. Available from:http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-17_en.htm; **European Commission.** Boosting cultural heritage online: the European Commission sets up a Reflection Group on digitization. [online]. View on 31.07.2017. Available from:http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-456_en.htm; **Digital Agenda:** Commission outlines action plan to boost Europe's prosperity and well-being[online]. View on 31.07.2017. Available from: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=5826

машаб, посветени на социалното приобщаване. В 90-те години за европейските страни това са проектите Pulman и Calimega – с най-широк обхват, както и редица по-малки, насочени към разширяване на достъпа на населението до библиотечно обслужване. При динамиката на съвременното обществено развитие много бързо картината се сменя, нерешени проблемите се застъпват от следваща вълна такива.

Бъдещото развитие на света и на Европа изисква приобщаване на всички социални групи към технологичния модел на работа и живот. Създаването на ключови компетентности и информационна грамотност у населението неслучайно са въведени в политиките на европейските институции и правителствата на държавите-членки. Днес неравенството и задълбочаването на каквото и да е разделение е предпоставка за стопиране на прогреса и движението на обществото напред. Технологиите стават качествено стъпало към ефективното общуване между гражданите и управлението. Овладяването на умения и способности за ползване на технологичните средства и приложения са условие за реализация и качество на живот, включително и част от взаимоотношенията с местната и централна администрация в контекста на електронното правителство. В редица публикации участието в приобщаването на населението и в успешната реализация на електронното правителство се разглежда като ниша за библиотеките. Допълнителни фактори, влияещи върху т.нар. „електронно/цифрово изключване“ (e-exclusion) са застаряващо население, малцинствени групи, нисък социален статус, липса на достъп до интернет и др. Така обществените библиотеки се явяват едно от възможните решения на набелязаните по-горе проблеми⁴⁴.

Добри практики

Холандия

Интересно е да се проследи платформата на електронното правителство в Холандия – една държава с опит в работата с имигрантски потоци и групи, която успешно ги интегрира в обществото си и чрез обществената библиотека. Общата рамка на ползването на библиотеката показва интересни сравнения. Една трета от населението на страната – около 6 млн. души, ползват редовно библиотеката. 4 млн. от тях, като редовни посетители, имат читателски карти, а 2,2 млн. от тях са на възраст до 18 год. Всяка година обществените библиотеки в Холандия имат около 100 млн. посещения: 70 млн. са посещенията на място, а 30 млн. са онлайн-посещенията, които с бързо темпо се увеличават. От посо-

⁴⁴ **Лозанова-Белчева**, Елица. Въвеждане на курсове по електронно правителство в обучението на библиотечно-информационните специалисти. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, Книга Библиотечно-информационни науки*, 5, 2013, с. 86 [online]. View on 31.07.2017. Available from: <https://research.uni-sofia.bg/handle/10506/10922>

чените цифри се вижда, че библиотеката е важна институция за холандските граждани. Порталът www.oefenen.nl се ползва от различни потребители на библиотеките: имигранти, неграмотни и малограмотни холандци, но също така и от дигитално неграмотни холандци и холандски имигранти поради многообразието от теми с упражнения, с които този уеб сайт разполага.⁴⁵

Обществената библиотека в Амстердам разработва постоянно услуги, чрез които „да помага на имигранти и холандци, <...>, които имат проблем с четенето, писането, смятането и основните компютърни способности.“ На „около 10 000 амстердамски граждани са раздадени безплатни библиотечни карти с цел да бъдат мотивирани да дойдат в амстердамската обществена библиотека, за да се възползват от ценната информация най-вече на посочения по-горе сайт.“ Бюрата по труда в Холандия са партньори с местните библиотеки в съдействието за търсене на работа, за писане на мотивационно писмо и автобиография. Библиотеките са ефективна институция в „помощ на гражданите да подобрят компютърните си способности, за да могат да ползват услугите на електронното правителство“⁴⁶.

Библиотеките в Холандия имат богат опит с културното разнообразие. В успешно партньорство с редица неправителствени организации те „осъзнават сериозността на проблема и преразглеждат своята политика в работата с мигранти, създавайки нови по-добре работещи продукти и услуги.“⁴⁷ Цитираният доклад прави обстоен преглед на държавната политика в последните години по отношение на интеграцията на мигрантите, като обръща особено внимание на богатата практика, включваща проекти, инициативи, дейности и мероприятия за тези хора в холандските библиотеки.

През последните години се разширява и задълбочава сътрудничеството между библиотеки и правителствени и неправителствени организации в решаването на проблеми, свързани с приобщаването на имигранти в холандското общество. Реализират се голям брой проекти за интеграцията им, като „Език за живота“ (национален), „Живей и се учи“ (в град Амстердам), „Живот и обучение“ (в провинция Утрехт), „Езиков компас“ (в провинция Хелдерланд) и „Библиотеката и базовите познания“ (на Кралската библиотека). Обществената библиотека създава услуги и продукти за интеграцията на различни групи имигранти: стари, нови, европейски, неевропейски, ниско и високообразовани. Част от тях са обучителни курсове по езика, провеждането на

⁴⁵ **Лозанова-Белчева, Елица, Русков, Димитър.** Обществените библиотеки и тяхната посредническа роля в електронното правителство – добри практики от България и Холандия. Доклад на международна видеоконференция „Комуникационни възможности на модерните музеи, библиотеки и архиви“. София-Орел, 16–17 май 2017.

⁴⁶ Пак там.

⁴⁷ **Русков, Димитър.** Обществената библиотека в Холандия – инспирация за интеграция. В: *Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна.* Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9–10 юни 2016 г. София, ББИА, 2016, с. 114.

консултации при библиотекарите в определени дни от седмицата, вкл. в отделите за работа с имигранти. Преди две години авторът създава в Столичната библиотека на Амстердам клуб за култура „Втора родина“, „за да подаде ръка на тази целева група [начинаещи, имигранти], като я обедини с новите имигранти, но също така и с холандци, които желаят да помагат на имигрантите и с тях да организират културни мероприятия, чрез които в една спокойна и непринудена обстановка да упражняват холандския език и да общуват помежду си.“ Клубът се реализира благодарение „на спечелена награда за библиотечна иновация през 2014 г., която се връчва веднъж в годината на библиотекар от Столична библиотека Амстердам за оригинална и иновативна идея.“⁴⁸

Американските обществени библиотеки

Докладът на Аспен институт насочва вниманието към новата визия на обществените библиотеки в САЩ, която се изгражда в една много взаимно свързана среда и в условията на динамичните промени на света в XXI век. В него се казва: „Това е време на големи възможности за общностите, институциите и личностите, които са готови да подкрепят ново мислене и да подхранват нови отношения. Това е време на специална възможност за обществените библиотеки с уникалния им статут като центрове на доверие/сплотяване в общността и хранилища за знания и информация.“ Докладът свързва предизвикателствата, пред които са изправени библиотеките в бързо променящата се технологична среда с отговорностите ѝ по отношение на приобщаването и преодоляването на разделенията в три основни посоки: Хора, Място, Платформа.⁴⁹

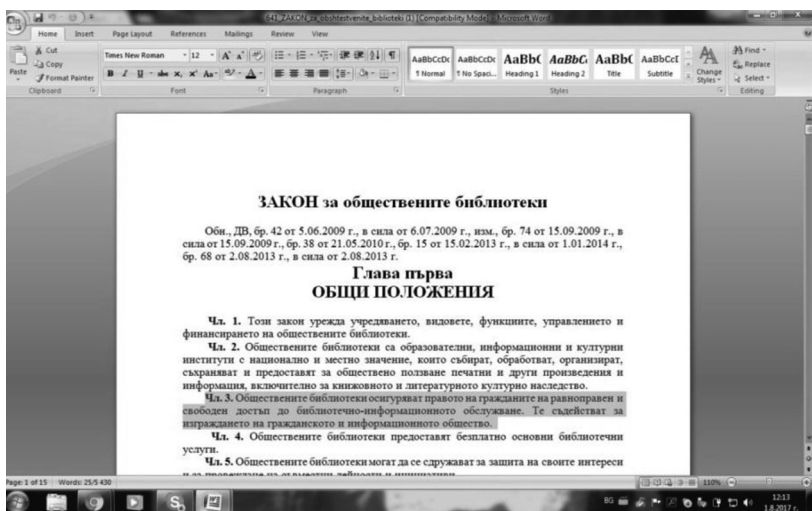
Български обществени библиотеки

Присъствието и ролята на обществените библиотеки в съвременното българско общество се регламентира от Закона за обществените библиотеки (ЗОБ).

⁴⁸ Русков, Димитър. Клуб за култура „Втора родина“ към Столичната библиотека на Амстердам – училище по интеграция на стари и нови имигранти. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 4, с. 34–36.

⁴⁹ **Garner**, Amy. *Rising to the challenge. Re-Envisioning Public Libraries. A report of the Aspen Institute Dialogue on Public Libraries.* Washington, 2014. XII, 66 p.

https://www.degruyter.com/downloadpdf/books/9783110232271/9783110232271_bm/9783110232271_bm.pdf

Закон за обществените библиотеки

В чл. 3 от него е записано, че обществените библиотеки са институции, които осигуряват „правото на гражданите на равнопоставен и свободен достъп до библиотечно-информационното обслужване; <...> съдействат за изграждането на гражданското и информационното общество.“⁵⁰

За присъединяването на обществените библиотеки в България към ИО ключова роля изиграва Програма „Глоб@лни библиотеки-България“, която се осъществява в периода 2009–2013 г.⁵¹ Дейностите в рамките на Програмата реално допринасят за осигуряването на равни възможности за достъп до информация и знание на жителите на средни и малки градове на страната от по-слабо развити региони чрез обществените библиотеки. В широк мащаб се осъществява тяхната социална функция. Читалищните библиотеки във всяко населено място съдействат на потребителите да ползват интернет, да получават квалифицирана помощ от библиотечните специалисти, да използват услугите на

⁵⁰ Република България. Министерство на културата. Закон за обществените библиотеки. Обн. ДВ. бр.42 от 5 Юни 2009 г., изм. ДВ. бр.68 от 2 Август 2013 г.[online]. View on 31.07.2017. Available from: <http://mc.government.bg/page.php?p=141&s=142&sp=0&t=0&z=0>

⁵¹ Програмата е част от световна инициатива под същото наименование, която има потенциал да промени живота на хората в посока включване в ИО и реализация на човешкия потенциал в технологична среда. Програмата в България даде възможност в 960 обществени библиотеки в градове и села из цялата страна да се инсталира информационно и телекомуникационно оборудване и интернет достъп. Проведени бяха обучения на повече от 3000 библиотечни служители от над 1600 библиотеки в работа с компютри и интернет, предоставяне на съвременни библиотечни услуги, библиотечен мениджмънт, общуване и работа с потребители и общности, застъпничество и писане на проекти. Продължението на инициативата чрез дейността на Фондация „Глоб@лни библиотеки-България“ осигурява проектно подпомагане на обществените библиотеки в процеса на тяхното модернизиране.

„Е-правителство“ и редица други иновативни услуги, които на дело реализират интегрирането на всички членове на общността в ИО. Многобройни примери за иновативни услуги и проекти на обществените библиотеки се представят на библиотечни форуми, съхраняват се в архивите на Фондация „Глобални библиотеки – България“ – приемник и продължител на Програмата, гарант за устойчивото ѝ развитие, могат да се видят на сайта на Фондацията.

Столична библиотека е най-голямата обществена библиотека на територията на Столичния град. Тя функционира и се утвърждава ежедневно в една наситена на информационни структури и културни организации силно конкурентна среда. В изграждането на библиотеката като културен и информационен център през годините ясно се очертава внимание към осигуряването на пространство за межкултурен диалог. През последните десетилетия се създават няколко читални на езиков принцип: испаноезична (първата в България, открита през 1991 г.), португалска, англоезична и немска (открити в периода 1993-1994 г.), турска (2004 г.), а през 2012 г. посолствата на скандинавските страни оформят нордски кът и предоставят на библиотеката книги на шветски, датски, норвежки и фински езици⁵². Съсредоточаването на литература на чужд език по всички възможни направления и тематични раздели е всъщност обособяване на пространство за опознаване на чуждата култура и за активно общуване с нейни представители. През 2009 г. е изградено Направление „Център за интеркултурен диалог“, което „обединява чуждоезиковите читални и откритите през 2015 г. Корейски кът и двата центъра Американски и Руски“⁵³. Направлението активно и целенасочено работи по международни програми за насърчаване на межкултурния диалог и за приобщаване на България към европейските и световните ценности. Библиотеката постоянно разширява изградените партньорства с чужди културни институти, задълбочава контактите с посолства, неправителствени организации, видни общественици и авторитети. Мрежата от нейни постоянни партньори включва Френския културен институт, Британския съвет, Гьоте институт, Американския културно-информационен център и др. Американският корнер (името, под което е широко известен Американският център) в Столична библиотека е не само читалня, в която се предоставя за ползване разнообразна литература на английски език. Корнерът е добре познат на възрастни и деца като място за срещи и най-различни инициативи за общуване между хора от англоговорящия свят, столичани и гости на столицата. Руският център също оформя среда, наситена с езика и културата на съответната част от света. Центърът е място за обучение на преподаватели по руски език и за провеждане на редица събития, чиято цел е опознаването на руската култура

⁵² **Георгиева**, Мариета. Направление „Интеркултурен диалог на Столична библиотека – пространство за достъп до информация и работа по културно-образователни проекти. В: *Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна*. Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9–10 юни 2016 г. София, ББИА, 2016, с. 130.

⁵³ Пак там.

от ползвателите на библиотеката. Столична библиотека развива богата международна дейност. Тя се изразява не само в обмен на информация и литература, но включва участие в проекти по европейски програми и съвместни квалификационни инициативи на специалисти с библиотеки от Гърция, Сърбия, Румъния, Полша, Германия, Австрия, Дания и др. Тези широки контакти, ползотворното професионално общуване допринасят и за познаването на чужди култури, пренасянето им в пространството на библиотеката и влиянието им върху светоусещанията на хората!

Разрастването на интернет и уебпространството извежда нови възможности за комуникация на културните институти и институциите на паметта със съвременните потребители. В дигиталното общество „3[з]а голям процент от потенциалните потребители на библиотеката ползването на компютър и сърфирането в интернет са се превърнали в нещо естествено. Затова библиотеките предлагат услугите си в интернет най-вече чрез интернет страницата на библиотеката...“⁵⁴. Уеб сайтът (интернет страницата) на съвременната библиотека се превръща в нейна визитка. Чрез него библиотеката осъществява комуникациите с външната среда, представя се в общественото пространство, разгръща пред ползвателите палитра от услуги и дейности, с които утвърждава присъствието си на модерния пазар на иновативни продукти и услуги. *Регионална библиотека „Христо Ботев“ – Враца*, реализира успешно голям трансграничен проект в рамките на програмата на ЕС за Трансгранично сътрудничество Румъния – България. Съвременните комуникационни възможности премахват границите и отварят пространство за свободно общуване и взаимно опознаване и сближаване на хората. Това безспорно е стъпка към изграждане на доверие и по-голямо разбирателство, за опознаване и общуване, предпоставка за изграждане на общо бъдеще. „Информационен портал“ е създаден в рамките на проекта „Трансграничен център за информация и комуникация Долж – Враца“. Създаден е общ уеб портал между двете най-големи публични библиотеки в съседните погранични области, на който е предоставен свободен достъп на населението от България и Румъния до ценното дигитално богатство от колекциите на библиотеките.⁵⁵

Интегрирането на ромското малцинство в българското общество е част от участието на библиотеките в решаването на държавни задачи и програми. Националните политики на редица европейски държави издигат в приоритет включването на ромите в образованието. Интеграционните стратегии залагат на „сътрудничеството между граждански организации, ромски организации, малцинствени самоуправления, църкви, общински администрации, общест-

⁵⁴ БДС ISO 2789:2015 Информация и документация. Международна библиотечна статистика = Information and documentation – International library statistics. 3.3 Промени в дейностите на потребителите, с. 30.

⁵⁵ **Регионална** библиотека „Христо Ботев“ – гр. Враца[онлайн]. Прегледан на 10.04.2017. Достъпен от:<http://www.libvratsa.org>

вени учреждения и културни институции.⁵⁶ Поредица от стратегически документи – План за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите и отбелязаният по-горе по друг повод План за действие за 2016 г. в изпълнение на Националната стратегия за УЦЖ за периода 2014–2020 се посочват като възможен „добър пример за межкултурен диалог и успешно включване на ромското малцинство.“ И в двата плана е предвидено „засилване ролята на читалищата, музеите и библиотеките като двигател за развитие на местните общности.“ Задачите, които се поставят пред културните институции са насочени към „популяризиране на етнокултурата на ромите и достъп до култура чрез читалищата, създаване на условия за неформално учене в библиотеките чрез Програмата „Българските библиотеки – място за достъп до информация за всеки“, организирането на конкурси и прояви за ромска култура, подпомагане на ромски таланти.“

В добре обосновааните становища на цитирания материал се подкрепя изказаната и в настоящата студия теза за положителното влияние на взаимното културно опознаване върху успешния диалог. Авторът на цитираната статия счита, че „видимостта на ромската култура в медиите“, „[o]тразяването на положителния образ на ромското население ще засили културното взаимодействие и ще премахне предразсъдъците.“ В своя труден, но благороден поход към търсене на подходи и създаване на пространства за обединяване на хората, библиотеките имат подкрепата на други културни институти. Към споменатата по-горе теза се придържат и създателите на дигитална платформа с изграден богат дигитален фонд на ромската култура през XX век.

ръкописни и печатни документи, изображения на предметни артефакти, фотодокументи, единични листове от периодични издания, материали за културноисторическия контекст и творчеството им, съхранявани в Института за литература, Националния литературен музей и Столична библиотека, и чрез цялостни литературоведски профили, които ще включват знание за културноисторическия и литературния контекст, биографична информация за авторите, познание за творчеството им, уникален библиографски каталог на публикациите от и за тях в българския периодичен печат. Така ще се конструира пътя, но достъпна в познавателно отношение представа за творческите фигури, литературното и културното им наследство, за неговия български и европейски контекст.   В специален раздел на уеб базираното дигитално хранилище ще бъде изграден   богат дигитален фонд на ромската култура през XX век,   от който ще бъдат дигитализирани книги, периодични издания, фотодокументи и други материали, представителни за нея. За целта ще бъде оборудван един мобилен дигитален център за ромска култура, ще бъдат обучени ромски младежи, които да работят в него и да създават вторични образователни продукти въз основа на дигиталния ресурс. Така ще бъде изпълнено изричното условие на донорите на програмата 10% от бюджета на проекта да се използва за ромската общност в България.   Желаните културно-образователни резултати на проекта са: ○ съхранение на българското културно наследство и създаване на свободен достъп на широката общественост до знанието за него; ○ образователна ефективност; ○ принос в моделирането на съвременната културна идентичност на българското общество; ○ формиране на културни и граждански ценности; ○ принос в културно-образователната интеграция на групи в неравносложно положение (ромската); ○ оптимизиране на културното взаимодействие в българското общество.

Проект за дигитален фонд за ромската култура през XX век

⁵⁶ Митева, Анна. Обществените библиотеки като центрове за неформално учене и межкултурен диалог по пътя на интеграция на ромската общност. В: *Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна*. Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9-10 юни 2016 г. София, ББИА, 2016, с. 120.

Институтът за литература към БАН вече започна дигитализирането на книги, периодични издания, фотодокументи и други материали, представителни за нея⁵⁷. Те ще предоставят за широката общественост литературни образци на ромската култура и ще добавят своя професионален щрих към възможностите за межкултурен диалог.

За следващия аспект от ролята на библиотеките в интеркултурния диалог ще взема повод от заглавието на интервю с д-р Франк Зелигер, проведено от Анна Попова „Съдбата на библиотеките се определя от способностите на библиотекарите“⁵⁸. Библиотечните специалисти са част от населението на всяка страна и са подвластни на всички негови характеристики. От друга страна, в уточняването на тенденциите, в намирането на правилните решения, във формирането на политики, в определянето на приоритети, които да утвърждават ролята на библиотеките и да дават видимост на тяхната позитивна роля за изпълнението на движещите съвременното общество стратегии протича междудържавен, междуличностен и межкултурен диалог в професионалната общност. Библиотечната гилдия трябва да даде пример в моделите за общуване и постигане на консенсус, добронамереност и разбирателство. Вероятно и в тази насока могат да се разглеждат инициативите на международно, регионално и национално равнище. За световната организация и нейните форуми беше вече споменато. Относно регионалните нива, се спирам на това, което включва и България, още повече, че то засяга регион, който е обременен исторически с кълбо от демографски, политически и културни проблеми, напрежения и поводи за разделения. Балканската библиотечна общност се опитва успешно да даде нов модел на взаимоотношения и ефективен диалог в полза на развитието на региона. Проектът INELI – Balkans успява да обедини усилията на библиотечни специалисти от Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, бивша югославска република Македония, Косово, Черна гора, Румъния, Сърбия, Словения и Гърция за създаването на устойчива мрежа, която да „насърчава сътрудничество и иновации, електронно учене и експерименти с нови идеи.“ INELI – Balkans е регионално продължение на проекта INELI – инициатива на „Глобални библиотеки“ към Фондация „Бил и Мелинда Гейтс“. Обменът между библиотечни практики и лидери от всички континенти, „сверката на часовника“ с други зони от света и съвсем различни култури, се превърнаха в огромен стимул за всички участници. Като привлича иновативния потенциал, наличен сред библиотечните специалисти от обществените библиотеки, INELI – Balkans има за цел да се превърне в „инкубатор“ на уменията, необходими за

⁵⁷ БАН. Институт за литература [online]. View on 31.07.2017. Available from: <http://ilit.bas.bg/bg/projects/balgarskata-literaturna-klasika/877-balgarskata-literaturna-klasika.html/>

⁵⁸ Попова, Анна. Съдбата на библиотеките се определя от способностите на библиотекарите. Интервю с д-р Франк Зелигер. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 2, с. 23–26.

библиотечните иновации и трансформацията на библиотеките на Балканите.⁵⁹ Балканската мрежа за сътрудничество и иновации в библиотеките е пример за успешен „диалог на професионалистите в съвременните библиотеки от различни страни, [който] рефлектира върху работата им с потребителите и създава нужната атмосфера за межкултурен диалог“⁶⁰.

И като още един ясен знак на отвореност към всички членове на общността, в проектирането и в строителството на съвременните библиотечни сгради се налагат модели, които градят визията на съвременната библиотека като „гъвкаво и динамично „убежище“ за всеки в търсене на знания, вдъхновение и личностно развитие – отворена и достъпна среда, подкрепяща демокрацията и общностното развитие.“⁶¹ Pamela Vaughn от Springville Public Library, UT; д-р Julie Miller от Butler University, IN; Traci Lesneski от MSR Design; Kimberly Bolan Cullin от Kimberly Bolan and Associates, LLC представят своя презентация „Развитие на пространство на сътрудничество, което насърчава ангажираността на общността“ („Developing Collaborative Spaces that Encourage Community Engagement“). В нея библиотечното пространство се разглежда като „място за работа в групи“, „място за сътрудничество и съвместна работа“, за „комуникация“, за „креативно решаване на проблеми“, за „изграждане на критическо мислене“, отбелязват се промените за „удовлетворяване на нуждите от книги и материали“, предвижда се изпълнението на функции на „репозиториуми и архиви“, споменава се прехода от „предимно тихо пространство за четене към технологични центрове“. Библиотеките се дефинират като „места за сътрудничество и креативно пространство за общностите“, като „нейни културни хъбове“. Посочват се 3 ключови елемента за успешно сътрудничество: „гъвкавост и адаптивност“, „обособяване на зони“ с различно предназначение, „мебелировка“ и дизайн. Модерната библиотека организира физическото пространство към удовлетворяване на потребностите на потребителите, както от информация и знания, така и от общуване, от съвместни дейности, от споделяне на свободното време и пълноценна работа за образование и самообразование.

Нормите за физическата визия на библиотеката търсят хармонията с нейното културно място и значимост в живота на общността, с духовните ѝ измерения и интелектуалната енергия, заложена в нейната същностна характеристика. Привлекателно и романтично звучи описанието на библиотека, цитирано в статията „Библиотеката е къща на гражданите“: „Местоположението е в центъра на града, където реката се влива в морето. Сградата е импозантна и сякаш се ражда от водата. Най-характерният белег на сградата е нейната отво-

⁵⁹ **Попова**, Анна. INELI – Balkans или мрежа за библиотечни иновации и лидерство на Балканите. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 2, с. 29–31.

⁶⁰ **Попова**, Анна. Балканска мрежа за сътрудничество и иновации в библиотеките. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 6, с. 23–25.

⁶¹ **Vaughn**, Pamela, Miller, Julie, Lesneski, Traci, Cullin Bolan Kimberly. *Developing Collaborative Spaces that Encourage Community Engagement. Presentation*. In: Архив на ББИА

реност и връзка от 360 градуса с града. Изцяло отворената фасада съзнателно свързва интериора с екстериора, като осигурява интегрирането на сградата към околната среда – градския живот, историческия център, индустриалното пристанище, залива и хоризонта⁶².

Темите за участието на обществените библиотеки в посрещането на предизвикателствата на технологичното общество, в преодоляването на социалното и дигиталното разделение, в успешното осъществяване на междукултурния диалог присъстват в дебата за бъдещето на библиотеките, който се води на различни равнища. По поръчка на Съвета по изкуствата на Англия през периода 2012–2013 г. се провежда голям изследователски проект „Поглед върху библиотеките от бъдещето“. Инициативата е част от усилията на световната общественост да постигне изясняване на бъдещето на библиотеките, помощта, от която те се нуждаят, иновативните услуги и новите организационни модели, които биха могли да бъдат основа за тяхното развитие. В рамките на проекта е изготвен независим доклад „Преглед на иновациите в обществените библиотеки“. Този обширен документ представя богата палитра от иновативни подходи и услуги на обществените библиотеки, основани на разнообразни партньорства, на много тясна връзка с нуждите на общностите, на пряко участие на потребителите в създаването и осигуряването на услугите. Сред заложените цели присъства Междуетникова „библиотека“. Представен е европейски проект (2011) за социално финансиране, ориентиран към съдействие на възможностите на библиотеките „да бъдат социално активни в подкрепата си към местните жители, които говорят различни езици.“ Проектът следва принципите, заложи в цитирания по-горе Манифест на ИФЛА за правото на всеки човек на достъп до библиотечни и информационни услуги. В доклада се посочва: „Библиотеките са натоварени и с ролята да поддържат информационната грамотност на имигрантите или на хора от различни културни и етнически общности, особено онези, които говорят на чужди езици и диалекти, и които имат най-голяма нужда от помощ“⁶³.

По отношение на преодоляването на дигиталното разделение докладът представя примери за успешно партньорство в Бирмингам и Девън. Предвижда се подпомагането на трудноподвижни възрастни хора да получат онлайн достъп до услуги на библиотеката чрез осигуряването на обновени лаптопи и компютърна система, както и редовно обучение в информационна грамотност. А националният план на САЩ за ширококолов достъп „Connecting America“ „признава ключовата роля, която библиотеките имат при осъществяването на дигиталното включване и достъпа до основни онлайн услуги като електрон-

⁶² Попова, Анна. Библиотеката е къща на гражданите. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 4, с. 29–30.

⁶³ **IPSOS MORI, Shared Intelligence.** Преглед на иновациите в обществените библиотеки (Независим доклад, част от „Поглед върху библиотеките от бъдещето“, поръчан от Съвета по изкуствата на Англия) В: *ББИА онлайн*, 2017, №1, с. 4.

ното правителство.“ И особено важно е, че проектът си поставя за цел да осигури финансиране за „създаването на по-голяма национална програма за дигитална грамотност“⁶⁴.

Разнообразието от позовавания на международни документи, на проведени форуми и материали, публикувани от ИФЛА, от Американската библиотечна асоциация (ALA), от Българската библиотечно-информационна асоциация (ББИА) и др. са показателни за вниманието на професионалната библиотечна общност към темата за межкултурния диалог и за възможностите на библиотеките да формират общности от хора. Изброените документи, издирените източници, посочените публикации са примери и доказателство за реално и активно позитивно участие и видимо присъствие на библиотечните институции в обществения сложен, многоаспектен и многопроблемен диалог между хората, народите и културите. Той може да стане по-активен и да постигне по-голяма ефективност. Но това зависи от вземащите решения и властимащите, от политиките за библиотечния сектор, от позициите на гражданското общество и отношението на общностите към библиотеките, от оценката на хората за тяхната полезност. В примерите се дава приоритет на обществените библиотеки, защото те са пространство с най-широк обхват и пълно присъствие на групи и култури от общностите. В академичните, научните, училищните и другите специални библиотеки проблемите на приобщаването и межкултурния диалог намират своята проекция през спецификата на аудиторията, но са подчинени на общите принципи и ценности, възприети от библиотечната общност и въведени в дейностите и функциите на библиотеките. Те заслужават да бъдат самостоятелно проучени и представени.

Изложението в защита на поставената теза, че съвременната обществена библиотека се развива като пространство за межкултурен диалог включва издирени източници, проучени документи и приведени примери за добри практики на няколко равнища на въздействие:

Международно:

- Международните организации и техните програми за развитието на света;
- Международната библиотечна общност: създадените партньорства с други международни организации; демонстрираната съпричастност и проявената активност към проблемите на обществото; представените позиции от общ интерес с други области на обществения живот: икономиката/бизнеса, социалните проекти и институции, културните институти и организации; създаденият авторитет в по-ниските нива на професионалната област: регионални, национални, местни;
- Международни проекти и инициативи на библиотечната професионална общност.

⁶⁴ Пак там, с. 4.

Национално:

- Националните политики за библиотеките;
- Партньорства с участието на библиотечни обединения и институции;
- Националните професионални организации.

Професионално:

- Иновативната дейност на библиотеките;
- Професионалните форуми и информационен обмен;
- Добрите практики и тяхното по-широко разпространение.

Личностно / Персонално

Значението ѝ за хората, за качеството на техния живот се изразява чрез нагласите и способностите, които се изграждат и надграждат в пространството на библиотеката през целия човешки живот. Знаещият, информираният човек е мислещ и креативен, има критично отношение към опитите за манипулация и заблуда, има избор, смелост и увереност да избира. Знаещата и информираната личност влиза в диалог и търси разумното решаване на проблемите и конфликтите, подчинено на общочовешките ценности, разбира различието и проявява толерантност, търпимост и уважение към другостта.

В заключение остават още много въпроси:

Дали обществото е готово да определи ясно и да подпомогне новата роля на съвременната библиотека в натезалата от проблеми атмосфера?

Дали властовият елит притежава достатъчно доверие в библиотечната институция днес? Може ли да ѝ повери част от тежестта на социалните и образователни политики?

Дали властта има желание да разпознае библиотеките като мощен фактор за просперитет и решаване на проблемни ситуации, за разсичане на „гордивите възли“ на съвременността, като пространство за утвърждаване на положителни нагласи и сплотяване на общности?

Съвременният диалог в пространството на библиотеката – физическо и виртуално, протича с различна активност и ефективност поради различни нива на достигнато развитие и различията в културите. Но участието на библиотеките в диалога е налице и в различна степен на разбиране и полезно взаимодействие във вниманието на посочените нива и фактори. Възможностите за въздействие върху културата и мисленето на хората, ролята във възпитанието на поколенията, основани върху принципите, които следва библиотеката и които служат на човешкия прогрес са получили своето осмисляне в теорията на различни научни области и потвърждение в библиотечната практика в най-разнообразни аспекти, инициативи, дейности и услуги.

Подходящ завършек на изложените позиции и доказателства по темата в професионален план може да бъде изводът от доклада на Аспен институт за обществените библиотеки: „Библиотеките са съществени за успеха и прогреса в дигиталната ера“. А в общочовешки план, с емоция, доверие и вдъхновение към библиотеките е подходящо да се присъединим към надеждата на

автора на „Вавилонската библиотека“ Хорхе Луис Борхес: „Винаги съм се надявал, че раят е библиотека!“

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Access and Opportunity for All.** How libraries contribute to the United Nations 2030 Agenda [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/access-and-opportunity-for-all.pdf>
- Digital Agenda:** Commission outlines action plan to boost Europe's prosperity and well-being[online]. View on 31.07.2017. Available from: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=5826
- European Commission.** Boosting cultural heritage online: the European Commission sets up a Reflection Group on digitization. [online]. View on 31.07.2017. Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-456_en.htm
- European Commission.** Digital Agenda: "*Comité des Sages*" calls for a "New Renaissance" by bringing Europe's cultural heritage online[online]. View on 31.07.2017. Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-17_en.htm
- European Commission.** Europe 2020 Strategy [online]. View on 31.07.2017. Available from: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/europe-2020-strategy>
- Garmer, Amy.** Rising to the challenge.Re-Envisioning Public Libraries.A report of the Aspen Institute Dialogue on Public Libraries.Washington, 2014.XII, 66 p. https://www.degruyter.com/downloadpdf/books/9783110232271/9783110232271_bm/9783110232271_bm.pdf
- IFLA Public Library Service Guidelines.** Ed. by Koontz, Christie et al. 2010. IFLA Publications, 147 [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: https://www.degruyter.com/downloadpdf/books/9783110232271/9783110232271_bm/9783110232271_bm.pdf
- IFLA.** Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda [online]. [Viewed31.07.2017]. Available from: <https://www.ifla.org/libraries-development>
- IFLA.**The Lyon Declaration [online] [Viewed31.07.2017]. Available from:<https://www.ifla.org/publications/node/11146?og=7409>
- IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries,** 2010. [online]. [Прегледан на 28. 04. 2017]. Достъпно от: <http://www.ifla.org/publications/iflaunesco-manifesto-for-digital-libraries>)
- Libraries Can Drive Progress Across the Entire UN 2030 Agenda** [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdgs-insert.pdf>
- Lifelong Learning Platform:** European Civil Society for Education [online]. [View on 31.07.2017]. Available from: <http://llplatform.eu/>
- Lifelong Learning Programme /** European Commission.Education and Training. Supporting education and training in Europe and beyond [online].[Viewed on 31.07.2017]. Available from: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme_en
- UN.**Sustainable Development Goals. 17 Goals to Transform Our World [online]. [Viewed31.07.2017]. Available from:<http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

- UN. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
- UN. Universal Declaration of Human Rights [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>
- UNESCO. Communication and Information. Themes. Freedom of Information. [online]. [Viewed 31.07.2017]. Available from: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/freedom-of-expression/freedom-of-information/>
- БАН. Институт за литература [online]. View on 31.07.2017. Available from: <http://ilit.bas.bg/bg/projects/balgarskata-literaturna-klasika/877-balgarskata-literaturna-klasika.html/>
- БДС ISO 2789:2015 Информация и документация. Международна библиотечна статистика = Information and documentation – International library statistics. 3.3 Промени в дейностите на потребителите, с. 30.
- Георгиева, Мариета. Направление „Интеркултурен диалог на Столична библиотека – пространства за достъп до информация и работа по културно-образователни проекти. В: *Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна*. Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9–10 юни 2016 г. София, ББИА, 2016, с. 130.
- Горман, Майкъл. *Нашите непреходни ценности. Библиотеките през XXI век*. Прев. от англ. ез. Александра Дипчикова. София, Унив. изд.-во „Св. Климент Охридски“, 2006.
- Деветакова, Люба. *Социалната роля на съвременните обществени библиотеки в глобализирания свят*. [Ръкопис от доклад на XXVII-та Национална конференция на ББИА „Библиотеките – национална идентичност и многообразие“], София, 8–9 юни, 2017 г.
- Димчев, Александър. „Великото преселение на народите“: Опит за размисъл и за внушение. В: *Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна*. Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9-10 юни 2016 г. София, ББИА, 2016, с. 15–24.
- Лозанова-Белчева, Елица. Въвеждане на курсове по електронно правителство в обучението на библиотечно-информационните специалисти. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, Книга Библиотечно-информационни науки*, 5, 2013, с. 86 [онлайн]. Прегледано на 31.07.2017. Достъпно от: <https://research.uni-sofia.bg/handle/10506/10922>
- Лозанова-Белчева, Елица, Димитър Русков. Общественият библиотеки и тяхната посредническа роля в електронното правителство – добри практики от България и Холандия. Доклад на международна видеоконференция „Комуникационни възможности на модерните музеи, библиотеки и архиви“. София-Орел, 16–17 май 2017.
- Митева, Анна. Общественият библиотеки като центрове за неформално учене и межкултурен диалог по пътя на интеграция на ромската общност. В: *Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна*. Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9–10 юни 2016 г. София, ББИА, 2016, с. 120.
- Попова, Анна. „Най-големият, най-вълнуващ и несравним мозъчен тръст на библиотечната общност“ („Връзки, сътрудничество и общности“ – 82-ри конгрес на

- ИФЛА, 13-18 август 2016 г., Кълъмбъс, Охайо, САЩ). В: „ББИА онлайн“, 2016, бр. 5, с. 23-26.
- Попова, Анна.** INELI – Balkans или мрежа за библиотечни иновации и лидерство на Балканите. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 2, с. 29-31.
- Попова, Анна.** Балканска мрежа за сътрудничество и иновации в библиотеките. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 6, с. 23-25.
- Попова, Анна.** Библиотеката е къща на гражданите. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 4, с. 29-30.
- Попова, Анна.** Съдбата на библиотеките се определя от способностите на библиотекарите. Интервю с д-р Франк Зелингер. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 2, с. 23-26.
- Регионална библиотека „Христо Ботев“ – гр. Враца [онлайн].** Прегледан на 10.04.2017. Достъпен от: <http://www.libvratsa.org>
- Република България.** Министерство на образованието и науката. Стратегии и политики. Стратегически документи [online]. View on 31.07.2017. Available from file:///C:/Users/User/Downloads/osnovni_parametri_Plan_LLL_2017.pdf
- Република България.** Министерство на културата. Закон за обществените библиотеки. Обн. ДВ. бр.42 от 5 Юни 2009 г., изм. ДВ. бр.68 от 2 Август 2013 г.[online]. View on 31.07.2017. Available from: <http://mc.government.bg/page.php?p=141&s=142&sp=0&t=0&z=0>
- Русков, Димитър.** Клуб за култура „Втора родина“ към Столичната библиотека на Амстердам – училище по интеграция на стари и нови имигранти. В: *ББИА онлайн*, 2016, № 4, с. 34-36.
- Русков, Димитър.** Обществената библиотека в Холандия – инспирация за интеграция. В: *Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна.* Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9-10 юни 2016 г. София, ББИА, 2016, с. 114-119.
- Савова, Юлия.** Развитие на концепцията за библиотеката като „трето място“ или как да разбираме библиотеката като „четвърто място“. В: *Българска библиотечно-информационна асоциация.* Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна. Доклади от XXVI-та Национална конференция на ББИА, София, 9-10 юни 2016. София, 2016, с. 11-14.
- Фрийдман, Томас.** Светът е плосък. Кратка история на XXI век. Прев. от англ. Кольо Коев. София, Обсидиан, 2006. 112 с.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 9, 2017

НОВИ ПОДХОДИ ЗА ПРИСЪСТВИЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ РЕГИОНАЛНИ БИБЛИОТЕКИ ВЪВ ВИРТУАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО

АНЕТА ДОНЧЕВА, ЕЛИ ПОПОВА

Aneta Doncheva, Eli Popova. NEW APPROACHES TO THE PRESENTATION OF BULGARIAN REGIONAL LIBRARIES IN THE VIRTUAL SPACE.

Публикацията обобщава резултатите от изследване на Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ (БИНКП) на СУ на тема „Оценка на информационната стойност на уеб сайтовете на регионалните библиотеки (РБ) в България. Конструиране на препоръчителен модел на уеб сайт, отразяващ резултатите от дейността на регионалната библиотека.“

Регионалните библиотеки (РБ) се разглеждат като модерни организации, които имат нужда от повече видимост на техните възможности, за да намират партньорства и да доказват своята реална полза за хората и обществото. Уеб сайтовете (интернет страниците) на РБ участват във формирането на обществените представи за тяхната ефективност и отношението към дейностите и услугите им. В условията на информационната ера адекватното представяне на РБ във виртуалното пространство е условие за пълноценното използване на техния потенциал и за обективна оценка на действителната им значимост за решаване предизвикателствата на времето.

В рамките на тематичен проект е извършено проучване на състоянието на интернет страниците на 27-те РБ по система от показатели, представени в матрица. Обхванати са и интернет страниците на 12 обществени библиотеки в Европа по аналогичните показатели. Събраните и систематизирани данни служат за установяване на състоянието на уеб сайтовете на българските регионални библиотеки, както и за сравнителен анализ на подходите в изграждането им в България и в някои от европейските страни.

Получените резултати от проучванията, направените сравнения и съпоставки служат за основа в разработването на примерен модел за информационна архитектура на интернет страниците на РБ. Принципите за тяхното изграждане са насочени към съвременни

подходи за атрактивното представяне на ефективността на обществените библиотеки във виртуалното пространство.

Ключови думи: библиотечни услуги, достъп, интернет страници, комуникации, обществени библиотеки, уеб сайтове

The publication summarizes the results of a study carried out within the framework of a thematic project of the Department of Library and Information Studies and Cultural Policy, Faculty of Philosophy of Sofia University: "Evaluation of the information value of the websites of regional libraries in Bulgaria. Designing a recommended website model, reflecting the performance of the regional library."

The publication summarises the results of a study by the Department of Library and Information Studies and Cultural Policy (DLISCP) of the University of Sofia on the "Assessment of the information value of the websites of regional libraries in Bulgaria. Development of a recommended website model reflecting the performance of the regional library."

Regional libraries (RLs) are seen as modern organisations, which need to increase the visibility of their capabilities in order to find partnerships and to demonstrate their real benefit to people and society. The websites (Internet pages) of RLs play a role in shaping public perceptions of their effectiveness and attitudes towards their activities and services. In the context of the Information Age, the adequate presentation of RLs in the virtual space is a prerequisite for the full use of their potential and for an objective assessment of their importance for addressing the challenges of the period.

Within the framework of a thematic project, a survey of the state of the websites of the 27 RLs was carried out according to a system of indicators presented in a matrix. The websites of 12 public libraries in other European countries were also reviewed, following similar indicators. The collected and systematically organised data serve to assess the state of the websites of the Bulgarian RLs, as well as to compare the approaches to their construction with those in other European countries.

The results of the surveys and the comparisons that were made serve as a basis for the development of a sample model for the information architecture of the Internet pages of RLs. The principles for its development focus on modern approaches for the engaging presentation of the effectiveness of public libraries in the virtual space.

Keywords: access, internet pages, communications, library services, public libraries, websites

Въведение

Регионалните библиотеки (РБ) днес се развиват като модерни организации, които търсят партньорства и се борят за повече видимост на техните възможности да бъдат полезни за хората и обществото. Пълноценното използване на потенциала на РБ и обективната оценка на значимостта им в условията на информационната ера изискват тяхното адекватно представяне във виртуалното пространство. Чрез уеб сайтовете (интернет страниците) си РБ формират обществените представи за тяхната ефективност и нагласите за ползите от дейностите и услугите им.

В рамките на настоящия проект беше проучено състоянието на интернет страниците на РБ по система от показатели. Събирането на данни стана

посредством специално разработена матрица от критерии за съдържанието, оформлението и възможностите за навигиране в интернет страниците на 27-те регионални библиотеки в България. Проучването обхваща и интернет страниците на 12 обществени библиотеки в Европа по аналогичните показатели. Така събраните и систематизирани данни послужиха за установяване на състоянието на уеб сайтовете на българските регионални библиотеки, както и за сравнителен анализ на подходите в изграждането им в България и в някои от европейските страни.

На базата на получените резултати от проучванията и изводите от направените сравнения и съпоставки е разработен примерен модел за информационна архитектура на интернет страниците на РБ. Основните принципи на нейното изграждане се насочват към идентифицирането на съвременни подходи за атрактивното представяне на ефективността на най-големите обществените библиотеки в България във виртуалното пространство. Апробирането на предложения модел беше направено в три РБ.

Поради актуалността на темата и значимостта на проблемите се очаква засилен интерес на професионалната общност към резултатите от проекта. В отговор на това са подготвени няколко публикации, предвижда се активно участие на членовете на научния колектив във форуми за оповестяване на постигнатото от изследването.

Стойността на целите и резултатите от изпълнението на проекта се допълва от тяхната многообразна и многопосочна приложимост в учебния процес. Има основания да се обсъжда дългосрочна устойчивост на проекта в няколко аспекта: създаване на подобни модели във всички библиотечни мрежи по видове библиотеки; изследване на постигнати резултати и по-висока ефективност на представянето от прилагането на модела; проучване на предизвикани промени в обществените нагласи и политики към библиотеките.

Актуалност на темата

До момента няма самостоятелно изследване по темата. Авторите на няколко дисертационни трудове, монографии и статии частично засягат някои от проблемите на представянето на дейността на регионалните библиотеки в интернет страниците им. Студентите, използващи в упражненията и издирванията за курсови работи уеб сайтовете на РБ често споменават редица затруднения, които са имали. Общо е становището, че информацията е непълна, фрагментирана, невинаги актуална. Като прибавим към това лошия дизайн и трудното навигиране в някои от тях, на практика интернет страниците не са пригодни за получаване на достоверна информация и не осигуряват бърз и надежден достъп до полезна за потребителите и партньорите на РБ информация. (Като пример можем да посочим, че българските библиотеки винаги са имали голям проблем с определянето на визията и конкретизиране на задачите си, защото реално у нас няма стратегически планове за развитието на

библиотечния сектор, почти изключение са публикациите по този въпрос. В сайтове на библиотеките, изследвани до сега, се вижда, че само в три от тях се среща определението на мисията. Задачите на библиотеките масово са посочени по действащото законодателство без да са специфицирани, преработени, допълнени за региона. Те не са и приоритизирани. Част от библиотеките не са счели за необходимо изобщо да запознаят ползвателите си или заинтересованите лица с тези задачи. Половината от изследваните библиотеки са посочили задачите си само като част от устройствените си правилници. Това състояние не позволява да се направят изводи доколко библиотеките имат стратегии и са готови да приемат настъпващите промени.)

В изследванията през последните години за ролите, задачите и дейността на библиотеките важно място заемат достоверните данни за резултатите от библиотечната дейност. В европейски документи за културните и информационните политики има призив да се окаже подкрепа за събиране на данни за ключовите характеристики и инициативи на европейските обществени библиотеки. В тях се посочва, че на настоящия етап липсва достатъчно информация за осъществяваните от обществените библиотеки дейности. Събирането на по-детайлни и надеждни данни и факти относно степента и формата на използване на обществените библиотеки от гражданите е полезно за изясняване ролята на библиотеките за обществото и за това по какъв начин тяхната работа може да подпомогне реализирането на политиките на ЕС.

Ето защо екип от Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ на СУ прецени като актуално и необходимо изследването на тема *„Оценка на информационната стойност на уеб сайтовете на регионалните библиотеки (РБ) в България. Конструиране на препоръчителен модел на уеб сайт, отразяващ резултатите от дейността на регионалната библиотека“*. Проучването се изпълни в рамките на тематичен проект, спечелен в конкурс на СУ за научно-изследователски проекти и си постави следните цели:

1. Създаване на иновативни подходи за присъствието на съвременните библиотеки във виртуалното пространство.
2. Изработване на приложим модел за повишаване на видимостта от ползите и за ефективността от библиотечните дейности, инициативи и партньорства на регионалните библиотеки.
3. Подкрепа за събиране на данни за ключовите характеристики и инициативи на българските библиотеки и представянето им в системата на европейските обществени библиотеки.
4. Обогащане на учебния процес с полезни практически примери за (не)добра практика на обществените библиотеки; със съвременен знание и умения за представяне на ефективността на библиотеките във виртуалното пространство.

Проектът си постави следните изследователски задачи:

1. Анализ на основните насоки за представяне в обществото на резултатите от работата на този вид обществени библиотеки.
2. Анализ на информацията, публикувана на сайтовете на регионалните библиотеки, според система от предварително установени критерии.
3. Проучване опита на най-малко 10 европейски обществени библиотеки. Сравнителна оценка на ефективността на публикуваната информация за библиотеката.
4. Изработване на препоръчителен модел на информационна архитектура на уеб сайт, репрезентиращ най-ефективно дейността и развитието на обществената библиотека.

Методология на проекта

Методологията на проекта се основава на стандартни и добре изпитани инструменти за управление и дейности, които включват:

- Анализ на интернет страниците;
- Проучване на документалния поток свързан с проблематиката;
- Съпоставителен анализ на българските и чужди практики;
- Методи за администриране и контрол, като се разпределят отговорностите на участниците. Контрол за целесъобразността на проекта чрез изготвяне на оперативен план и др.;
- Методи за мониторинг и оценка;
- Методи за добри практики.

Ролята на участниците в проекта е разпределена в съответствие с експертните им познания и опит. Така попълването на индивидуалните карти на библиотеките беше поверена на участващите в проекта студенти. Целите за това решение са няколко:

– Студентите да имат възможност да се запознаят със съществуващите модели за изграждане на библиотечни уебсайтове и да получат полезна за тяхното обучение информация за регионалните библиотеки в страната, както и за някои чуждестранни обществени библиотеки.

– Липсата на достатъчно опит у студентите в работата с уеб сайтове на библиотеките ги поставя в позиция, близка до тази на потребителите и е своеобразен лакмус за качествата на уеб сайтовете, за навигирането в тях, за достъпа до основна за библиотеките информация, за отстоянието на полезната и необходима на потребителите информация и т.н. Очакваните допустими грешки в попълването на картите се интерпретират като показатели за информационната стойност на интернет страницата.

Предвиждането се оказва правилно. Първоначалният набор от данни в индивидуалните карти за всяка библиотека се направи от студентите в екипа на проекта по предварително подготвените показатели. Впоследствие се наложи коригиране на 40% от събраната информация чрез по-обстойно допълнително преглеждане на сайтовете от преподавателите и докторантите – участници.

Смисълът на подобно поетапно набавяне на необходимите за анализите данни се свежда до няколко цели и предвидени трудности. В голяма част от уеб сайтовете на обществените библиотеки намирането на определена и конкретна информация изисква повече опит и период на опознаване на интернет страницата. Участващите в проекта студенти се явяват в ролята на недостатъчно подготвени потребители, които търсят конкретно съдържание.

Там, където се изискваше специфична експертиза още в процеса на набиране на емпиричен материал бяха включение за участие докторантите.

В рамките на проекта бяха извършени следните видове дейности:

1. Създадена беше матрица от критерии за анализ на уебсайтовете на регионалните библиотеки (РБ). Тук трябва да отбележим, че в рамките на наличните ресурси и с оглед на поставения акцент в проекта – представянето на ефективността на библиотеките, **проектът се ограничи да разгледа само тази част от изграждането на интернет страниците, която е свързана с представянето на съдържанието на дейностите, т.е. информацията за дейността на библиотеката.** Другите аспекти на една интернет страница като дизайн, графично оформление, възможности за навигация, хостинг, поддръжка, домейн и др. не са обект на анализа. Матрицата включваше *Показатели за оценка на информационната стойност* на интернет страницата на основата на стандартите за статистическо представяне на дейността и резултатите от нея на библиотеките. Подбраните за изследване показатели, включени в работната матрица извеждат възможностите да се организира и представи разбираемо ефективното присъствие на регионалните библиотеки във виртуалното пространство.

Така показателите бяха групирани в няколко основни раздела и рубрики¹:

ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ – ВИЗИТКА НА БИБЛИОТЕКАТА (ЗА НАС)
История на библиотеката
Мисия
Задачи и дейности
Нормативна уредба/Документи
Структура
Публичен отчет
Кариери
Издания
Проекти
Виртуална разходка
В медиите за нас

¹ Дублирането се дължи на различни аспекти на оценка, насочени към една и съща рубрика. Например дигиталните колекции се разглеждат и като ресурс, но се анализира и достъпа до тях.

РЕСУРСИ
Библиотечни фондове/ Колекции
Електронни ресурси
Дигитални колекции/дигитални произведения от собствените колекции
ДОСТЪП
Каталози (традиционни)
Електронен каталог
Сводни каталози
Картотеки-тематични, краеведски и други
Достъп до дигитални обекти,колекции и библиотеки
УСЛУГИ
Работно време
Регистриране на потребителите
Заемане на библиотечни документи
Електронна заявка за документи
Междубиблиотечно заемане (МЗ/ММЗ)
Достъп до специализирани бази данни
Достъп до услуги на е-правителството
Ползване на Интернет
Справочно- библиографски и информационни услуги
Копиране, принтиране, сканиране на документи
Обучителни курсове за потребители
Други
КОМУНИКАЦИИ С ПОТРЕБИТЕЛИ
<u>Попитай библиотекаря</u>
Често задавани въпроси
Възможност за мнения и препоръки
Социални мрежи
Други
ВРЪЗКИ С ОБЩНОСТТА
Календар
Събития/изложби
Новини
Партньори
Дарители
Контакти
<u>Конкурси/Обяви/</u>
<u>Профил на купувача/ Обществени поръчки</u>
УНИКАЛНИ / СПЕЦИФИЧНИ ЗА БИБЛИОТЕКАТА РУБРИКИ

2. Предложената работна матрица беше попълвана с данни от интернет страниците на 27 РБ. Тази матрица беше попълнена и за 12 чуждестранни библиотеки, аналогични като вид и дейност с българските регионални библиотеки. В попълването участваха студентите, докторантите и изследователите, в порядък на базово и коригиращо, допълващо издирване на данните.

Така получената информация е количествено и качествено анализирана и е направен сравнителен анализ на интернет страниците на българските и чуждестранните библиотеки. Подробните резултати от изследването могат да се проследят в две публикации в Годишника на катедра БИНКП за 2017 г., с работни заглавия:

1. *Анета Дончева, София Пейчева. ПРЕДСТАВЯНЕТО НА РЕГИОНАЛНИТЕ БИБЛИОТЕКИ, НА ТЕХНИТЕ РЕСУРСИ И ВРЪЗКИ С ОБЩНОСТТА НА ТЕХНИТЕ УЕБ САЙТОВЕТЕ (Резултати от изследване на Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ (БИНКП) на СУ на тема „Оценка на информационната стойност на уеб сайтовете на регионалните библиотеки (РБ) в България. Конструирание на препоръчителен модел на уеб сайт, отразяващ резултатите от дейността на регионалната библиотека.“);*

2. *Ели Попова, Надя Карачоджукова. ПРЕДСТАВЯНЕТО НА УСЛУГИ, КОМУНИКАЦИИ С ПОТРЕБИТЕЛИТЕ И ДОСТЪП ДО БИБЛИОТЕЧНИТЕ РЕСУРСИ НА УЕБ САЙТОВЕТЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ БИБЛИОТЕКИ (Резултати от изследване на Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ (БИНКП) на СУ на тема „Оценка на информационната стойност на уеб сайтовете на регионалните библиотеки (РБ) в България. Конструирание на препоръчителен модел на уеб сайт, отразяващ резултатите от дейността на регионалната библиотека.“)*

Основни изводи:

1. Българските РБ, и по-големи, и по-малки, предлагат вече на своите потребители богати на информация, добре подредени, модерни, интересни, лесни за навигиране, интуитивни уебсайтове. Новата, високо технологична среда, в която библиотеките функционират и се развиват, наложи и нови комуникационни модели между институцията и нейните реални или потенциални ползватели. Интернет страниците на регионалните библиотеки са проекция на адаптирането им към цифровата среда и отразяват медийната политика на съответната библиотека, независимо дали има разработен стратегически документ за това.

2. При сравнителната оценка с чуждестранните библиотеки трябва да отбележим, че сайтовете на някои български библиотеки не отстъпват като съдържание и визия.

3. Голяма част от сайтове са изпълнили задачите, свързани с предоставянето на информация за библиотеката; с представяне на основните ресурси на библиотеката; с организиране на непрекъснат достъп до библиотечно-библиографските и информационните ресурси на библиотека; с въвеждане на новите форми на он-лайн обслужването на потребителите (условия, продукти, услуги, комуникации); с издигане престижа на библиотеката и формиране на нейния имидж.

4. Библиотеките постоянно разширяват своята дейност, прилагат иновативни практики и създават собствено лице.

5. Наблюдава се изключително разнообразие на структурата, съдържанието и форматите, в които се публикува задължителната информация. Не съществува унификация на страниците, което има и положителни, но и отрицателни елементи на интерпретация.

Наред с много положителни практики, качествени промени и прогресивни стъпки в изграждането на виртуалното си лице, регионалните библиотеки все още имат посоки в които биха могли да подобрят своето представяне в интернет. Във фокуса на проекта стои важен елемент от философията на създаването на уеб сайтовете – изтъкване на тяхната ефективност. За оценката на качеството и ефективността на библиотечния сайт има много начини. Ние се опитваме да обърнем внимание на негативни страни и пропуски в постигането на оптимална информационна стойност на уебсайтовете, да потърсим и препоръчаме добрите примери в разгледаните показатели. Като цяло изискването е информацията да бъде поднесена разбираемо, еднозначно, адекватно на наименованието на рубриките и подрубриките; да бъде лесно откриваема тази част от нея, която е определяща за ползването на услугите на библиотеката; да бъде налична на уебсайтовете информация, която доказва припокриването на интересите на библиотеката с обществените такива и др.п. Ето някои от забелязаните негативни елементи:

1. *Еднакви рубрики събират различна по вид и тип информация*
2. *Подрубрики, представени в неподходящи рубрики*
3. *В интернет страниците на РБ има рубрики, които не се поддържат*
4. *Неравностойни части на уеб страницата*
5. *Излишни повторения на информация*
6. *Трудна ориентация и др.²*

Анализът недвусмислено показва, че библиотеките осъзнават значимостта на тяхното представяне във виртуалното пространство, предоставянето на достъп до библиотечните ресурси, до иновативни услуги и продукти за всички видове потребители и прилагането на добри практики. Ето защо не е изненадващ изводът от направеното проучване, че библиотеките се справят с това предизвикателство като работят и постоянно усъвършенстват своите уебсайтове.

Предложения и препоръки

За усъвършенстването на интернет страниците – обект на настоящото изследване може да послужи и един *примерен модел на информационна архи-*

² Подробни примери по всяко твърдение са дадени в публикуваните съдържателни анализи на събраните данни.

текстура на уеб сайт, презентиращ най-ефективно дейността и развитието на обществената библиотека.

Предложение № 1. Независимо, че всеки сайт е индивидуален и трябва да покаже лицето на конкретна библиотека, практиката показва, че с оглед на представянето на вида регионална библиотека, по смисъла на нейното място в библиотечната и информационна структура на държавата/ региона и по смисъла на нейните задачи, определени в общ нормативен акт, в случая в Закона за обществените библиотеки (ЗОБ), е добре да има няколко общи основни параметри, чрез които може да се представи и измери *ефективността* на регионалната библиотека След направения анализ се оказва, че правилно сме се ориентирали към критериите и показателите в матрицата. Важно за всяка библиотека е да бъдат представени съдържателно следните елементи:

- **Информация за библиотеката – визитка на библиотеката (за нас):**
 - Мисия
 - Задачи и дейности
 - Структура
 - Публичен отчет

- **Ресурси**
 - Библиотечни фондове/ Колекции
 - Дигитални колекции/дигитални произведения от собствените колекции

- **Достъп**
 - Електронен каталог
 - Сводни каталози

- **Услуги**
 - Работно време
 - Регистриране на потребителите
 - Заемане на библиотечни документи
 - Електронна заявка за документи
 - Междубиблиотечно заемане (МЗ/ММЗ)
 - Достъп до специализирани бази данни
 - Достъп до услуги на е-правителството
 - Ползване на Интернет
 - Справочно-библиографски и информационни услуги
 - Копиране, принтиране, сканиране на документи
 - Обучителни курсове за потребители
 - Други

- **Комуникации с потребители**
 - Попитай библиотекаря
 - Често задавани въпроси
 - Възможност за мнения и препоръки
 - Социални мрежи
 - Други
- **Връзки с общността**
 - Събития/изложби
 - Новини
 - Партньори
 - Дарители
 - Контакти

Конкурси/Обяви/

Профил на купувача/ Обществени поръчки

Ако стъпим на направените пространни анализи, изброените раздели и рубрики биха могли да се определят като задължителни и да оформят едно „станандртизирано“ ядро на съдържанието. В процеса на работа всяка библиотека е свободна да прецени какво е важно и необходимо за нейната видимост, както и, естествено, да експериментира и да включи много и разнообразна информация. Задължително е да се следи дали уебсайтът функционира и дали е оптимално ефективен.

Предложение № 2. Макар че така посочените теми могат и трябва да бъдат дизайнерски разиграни във всеки сайт е важно да отбележим, че част от тях имат по-голямо значение за бързото търсене на потребителя и е добре да бъдат по-видими и много бързо достъпни. Като такива отбелязваме:

- Достъпът до електронния каталог на всяка една библиотека
- Достъпността на дигиталните ресурси
- Достъп до документи и ресурси на други библиотеки
- Всички рубрики, свързани с иновативни услуги
- Възможностите за споделяне и комуникация с екипа на библиотеката
- Информация, насочена към връзки с обществеността

Предложение № 3. Тук е важно да отбележим, че при създаването на отделните рубрики и тяхното съдържание трябва да се уеднакви терминологията като отправна точка трябва да бъдат БДС ISO 2789:2015. Информация и документация. Международна библиотечна статистика и БДС ISO 11620:2015. Информация и документация. Индикатори за резултатност в библиотеките.

Предложение № 4. Екипът на проекта предлага да се изследва периодично ползването на уебсайтовете на библиотеките и мнението на потребителите за тяхната ефективност.

Предлага се провеждането на конкурс за най-добър уебсайт на РБ.

Предложение № 5. Сайтовете следва да съчетават успешно и оптимално полезно за потребителите свойства информативност и интерактивност, т.е. превръщането на интернет публиката от пасивен ползвател в активен участник в комуникацията библиотека-потребител да бъде широко застъпено.

Предложение № 6. Да се предвидят възможности за достъп до уебсайта на всички РБ за незрящи, т.е. софтуер, специално проектиран да предоставя уеб съдържание на хора със зрителни увреждания.

Предложение № 7. Парижката декларация за медийната и информационната грамотност в дигиталната епоха (2014) отрежда на библиотеките и библиотекарите нова, по-значима роля – да развиват капацитет на образователни центрове за медийна и информационна грамотност. В този смисъл институционалният сайт трябва да се разглежда като специфична образователна медия, да е носител не само на информация, но също да стимулира аналитичното отношение на публиките към ставащото в институциите, да активизира мисленето на хората, да стимулира търсенето от страна на социалните субекти на нови знания и информация^{3,4}

Апробиране на модела в Регионалните библиотеки

При апробирането на модела се обърнахме към няколко РБ в страната. Представихме на колегите информация за работата по проекта, основните изводи, които сме направили, както и някои наши препоръки и предложения; нашите коментари по разделите и рубриките в изследваните сайтове; сравнителни таблици с данни.

Нашата молба беше колегията да даде своето мнение за предоставените материали и своите предложения за редакция и допълнения в работен порядък. С цел по-лесно и видимо обобщаване на данните ние формулирахме няколко основни въпроса, по които колегите да се произнесат.

³ **Любенова**, Мария. Времето на New-age обществения дневен ред и интернет [онлайн]. [прегледан 17.08.2017]. Достъпно от <http://www.art-visa-bulgaria.eu/Времето+на+new-age+обществения+дневен+ред+и+интернет-Комуникации+и+медии-Новини/1/>

⁴ Парижка декларация за медийната и информационната грамотност в дигиталната епоха. [онлайн]. [прегледан 17.08.2017]. Достъпно от http://www.lib.bg/publish/IFLA/Paris_declaration.pdf

Първото и най-главното, което трябва да отбележим е, че екипите на РБ във Варна, Кюстендил и Габрово първи откликнаха с професионална отговорност на молбата да дадат оценка на постигнатите резултати от проучванията и предложения модел за информационно съдържание на уеб сайтовете им. Техните мнения и препоръки са направени компетентно и обогатяват изследването като откриват ползотворна дискусия между изследователите и практиците в търсене на оптимален и ефективен продукт.

Колегията дава следното мнение за проучването в рамките на проекта:

– „Екипът на Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ приветства така представеното проучване от преподавателите, докторантите и студентите на СУ. Смятаме, че проучването представлява интерес за библиотечната общност и ще има добър отзвук...“;

– „Предоставените ни за мнение резултати от Проекта дадох повод да преразгледаме още по-детайлно страницата си и да я анализираме критично...“ (РБ Кюстендил);

– „Благодарим за изчерпателния анализ на нашата интернет страница и за ценните препоръки. Двете приложения бяха много полезни...“ (РБ Габрово).⁵

Всички колеги много подробно са ни дали бележки, някои от тях критични, други разяснителни, трети допълващи, относно правилното отразяване на данните в нашите проучвания. Така се надяваме да бъдат коригирани редица неточности в отразяването на съдържанието на уеб сайтовете.

Колегите много задълбочено и професионално са посочили положителните страни на техните уеб сайтове. РБ във Варна, която съвсем спокойно може да кажем в момента притежава един от най-модерните сайтове естигнала до това като е подложила структурата и архитектурата на сайта на дискусия, а също така дизайна и цветовото оформление. Това е било обсъдено на дирекционен съвет. Също така са проучили и потребителските нагласи и този процес им е отнел около 7 месеца. Към момента те разлагат с цялостен завършен продукт, който не подлежи на допълнителна промяна. Колегите в Габрово считат, че техният сайт предлага много информация, и оценяват като полезно наличието на трите платформи: „За децата“, „Регион Габрово“ и „Е-образование“, както и на Зелена страница и др. Колегите в Кюстендил смятат сайта си за добре организиран, систематизиран и удобен за търсене.

⁵ Има заявен интерес и желание да се предостави отзив от екипа на библиотеката от още няколко РБ. След публикуването на резултатите се очаква повишена активност в отворената дискусия.

В същото време библиотеките биха искали да открият нови линкове, да направят нови рубрики, да коригират стари.

Относно направените от нас изводи:

– Относно *Предложение № 1*. Всички приемат да има унифицирани раздели и рубрики, някъде с уговорката, че те не трябва да със силно препоръчителен характер и имат бележки по включването на някои от рубриците.

– *Предложение № 2* и *Предложение № 3* се приемат от колегията еднородно.

– Относно *Предложение № 4* запровеждането на конкурс за най-добър сайт, то РБ във Варна смята, че „... не е добра инициатива, т.к. няма ясни критерии какво ще сравняват потребителите – дизайна и визията или съдържателната част“, а РБ в Кюстендил предлага „...може да се разработи една обща анкета, която да бъде публикувана на страниците на всички РБ и изборът на най-добър сайт да се базира и на резултатите от това анкетиране“.

– Относно *Предложение № 5* РБ във Варна предлага „...За да е застъпена по успешно и оптимално комуникацията библиотека-потребител е необходимо библиотеките да инвестират в обучение на персонала в областта на уеб и дигитален маркетинг, както и да отделят човешки ресурс, които да отговаря само за уеб сайта“.

В тази връзка колегите от РБ-Варна предлагат да има организирано обучение на тема „Дигитален маркетинг“ за колегите от библиотеките, като целевата група са библиотекари, а не ИТ специалисти.

– По *Предложение № 6* има бележки от РБ – Варна относно технологичните възможности за инстарлиране на софтуер за незрящи.

– *Предложение № 7* се възприема положително от всички колеги.

– Получихме и много ценни мнения:

- напр. от РБ – Варна – колегите смятат, че така направените изводи са добре формулирани, включително критичните елементи. Към нашите изводи обаче те са добавили следното „Към изводите е много важно да се посочи, че библиотеките пристъпват към изработката на уеб сайтовете без предварителен етап на проучване на добрите практики и анализ и тенденциите в изработката на уеб сайтове – както относно графичната визия, така и съдържателна част. Уеб сайтовете са една от най-динамичните части в областта на информационните технологии и тенденциите в тяхната изработка, следват както тенденциите в програмирането, така и тенденциите в потребителските нагласи и търсения. Бихме могли да отбележим, че повечето сайтове на библиотеките са

с „остарял“ дизайн макар и да използват популярните платформи тип „блог“ – каквито са wordpress и joomla. Използвания дизайн на темплейтите остава неразбираем като модел на организация едни път от тези които изработват сайта (уеб дизайнери) и които не разбират библиотечната структура и втори път от библиотекарите, които не разбират организацията на уеб сайтовете. Организацията на информацията, както и формулирането на отделните рубрики се прави интуитивно, и следва нагласата на мислене на библиотекарите, а не на потребителите, както правилно е отбелязано от екипа провел изследването. Тук ясно се забелязва липсата на основни знания и информация относно изработката на уеб сайтове и непрофесионалния подход към темата от повечето библиотеки.“

- Колегите от РБ в Кюстендил смятат, че „... информацията, касаеща частта „Връзки с общността“ е по-удачно да се осъществява в социалните мрежи и затова информирането за събитията и тяхното последващо отразяване е изместено от сайта в профила на Библиотеката във Фейсбук. Това дава по-голяма информационна възможност и публикуваните материали стигат по-бързо до потребителя. Разрастването (роенето) на информираните лица може да стане и на случаен принцип (напр. „приятел го е харесал“ или „приятел ме е поканил“), а в сайта трябва да влезеш специално. И по отношение на администрирането също е по-лесно...“.

Коментарът на авторите на настоящата студия върху подобно становище е в посока на разграничаване на мястото и ролята на двете форми за комуникация. Фейсбук се определя като по-оперативна и близка възможност до каналите за комуникация на съвременните потребители. Без да се отрича, че чрез социалните мрежи библиотеките се приближават към ежедневните форми на общуване и споделяне, стават събеседник в личното пространство на участниците, авторите отстояват мястото на уеб сайта като официалното лице, „визитната картичка“ на библиотеката във виртуалното пространство. Не бива да се пренебрегват правилата в деловото общуване и етиката в различните нива на контакти. При търсене на меродавна информация за всяка организация и явление се прибегва до проверената и официална информация на уеб сайта, която я представя пред нейните евентуални партньори, съмишленици в стратегическите цели и интереси. Ето защо смятаме, че уеб страницата на обществената библиотека е порталът за проучването на нейната цялостна ефективност.

- Като пропуск в проучването колегите от РБ във Варна посочват, че липсва информация какъв процент от библиотеките предлагат версия на сайта си на английски език като важна част от подобряване на имиджа на библиотеките.

В публикациите, които оповестяват резултатите от изследването се упоменава наличието на представяната информация на друг език, различен от български като важно предимство в разширяването на видимостта на библиотеката. Пропускът се свежда до това, че не е самостоятелно дискутирано отразяването на информацията и на други езици. По-важното е, че паралелните текстове присъстват в повечето от уеб сайтовете на българските РБ.

Правейки това изследване нашите **очаквания** бяха свързани с:

1. Препоръките да помогнат на всяка регионална библиотека за подобряване ефективността на нейния сайт.
2. Включване на резултатите от проекта в учебния процес като примери за (не)добра практика на регионалните библиотеки.
3. Въвличане на студентите в развитието на модела – курсови задачи/работи, дипломни работи и т.н.

В заключение трябва да отбележим, че резултатите и интересът към проблема надминаха нашите очаквания. В хода на обсъжданията и стартиралата дискусия сред професионалната общност се изяха още много страни и аспекти на разглежданата проблематика. Но в рамките на един проект не е възможно да се обхване цялата съвкупност от въпроси и проблеми. За изследователския екип е важно, че предложената тема се оказва актуална, болезнено чувствителна, значима и професионално ангажира библиотечната гилдия в търсене на модерното виртуално присъствие и умела презентация на ефективността на обществените библиотеки в обществения живот на страната.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 9, 2017

РЕГИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА – ПРЕДСТАВЯНЕ НА НЕЙНИТЕ РЕСУРСИ И ОСИГУРЯВАНЕ НА КОМУНИКАЦИОННИ ВРЪЗКИ С ПОЛЗВАТЕЛИТЕ И ОБЩЕСТВОТО

АНЕТА ДОНЧЕВА, СОФИЯ ПЕЙЧЕВА

Aneta Doncheva, Sofia Peycheva. THE REGIONAL LIBRARY – PRESENTATION OF ITS RESOURCES AND PROVISION OF COMMUNICATION WITH THE USERS AND THE SOCIETY

(Резултати от изследване на екип от Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ на СУ на тема, „Оценка на информационната стойност на уеб сайтовете на регионалните библиотеки (РБ) в България. Конструирание на препоръчителен модел на уеб сайт, отразяващ резултатите от дейността на регионалната библиотека.”).

В студията се представят резултатите от проведено изследване на уебсайтовете на регионалните библиотеки- техните основни ресурси и връзките с общността. Изследването е структурирано по предварително зададените критерии в рамките на проучването. Направен е съдържателен и количествен анализ на основни рубрики, свързани с общото представяне – визитка на библиотеката (за нас), ресурсите на библиотеката и връзките с общността, както и сравнение с практиките на няколко обществени библиотеки в Европа. Предлага се изводи относно по-ефективното представяне на регионалната библиотека във виртуалното пространство.

Ключови думи: регионална библиотека, уеб сайт, библиотечни ресурси, връзки с общността

(Results of a study carried out within the framework of a thematic project of the Department of Library and Information Studies and Cultural Policy, Faculty of Philosophy of Sofia University: “Evaluation of the information value of the websites of regional libraries in Bulgaria. Designing a recommended website model, reflecting the performance of the regional library.”).

The study presents the results of a survey conducted on the websites of regional libraries – their main resources and community relations. The survey is structured according to the pre-set

criteria within the survey. A comprehensive and quantitative analysis of basic headings related to the overall presentation of the library (for us), library resources and community relations as well as comparison with the practices of several public libraries in Europe have been made. Conclusions on the more effective presentation of the regional library in the virtual space are suggested.

Keywords: regional library, web site, library resources, community links

В рамките на проекта „*Оценка на информационната стойност на уеб сайтовете на регионалните библиотеки (РБ) в България. Конструирание на препоръчителен модел на уеб сайт, отразяващ резултатите от дейността на регионалната библиотека.*“ беше създадена матрица от критерии за анализ на уебсайтовете на регионалните библиотеки (РБ). Като показатели за оценка на информационната стойност на интернет страниците са подбрани различни показатели на основата на стандартите за статистическо представяне на дейността и резултатите от нея на библиотеките.^{1,2,3}

Предмет на настоящата статия е съдържателният и количествен анализ на следните основни раздели:

– **Общо представяне – визитка на библиотеката (за нас)**, включващ рубрики като:

- История на библиотеката
- Мисия
- Задачи и дейности
- Нормативна уредба/Документи
- Структура
- Публичен отчет
- Кариери
- Издания
- Проекти
- Виртуална разходка
- В медиите за нас

– **Ресурси**, включващ рубрики като:

- Библиотечни фондове/ Колекции
- Електронни ресурси
- Дигитални колекции/дигитални произведения от собствените колекции

– **Връзки с обществеността**, включващ рубрики като:

- Календар

¹ БДС ISO 2789:2015. Информация и документация. Международна библиотечна статистика.

² БДС ISO 11620:2015. Информация и документация. Индикатори за резултатност в библиотеки.

³ ISO 16439:2014. Информация и документация. Методи и процедури за оценяване на въздействието на библиотеките.

- Събития/изложби
- Новини
- Партньори
- Дарители
- Контакти

Конкурси/Обяви/

Профил на купувача/ Обществени поръчки

СЪДЪРЖАТЕЛЕН АНАЛИЗ

РАЗДЕЛ. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ – ВИЗИТКА НА БИБЛИОТЕКАТА (ЗА НАС)

История на библиотеката

Всички библиотеки представят на своите страници исторически данни. Изключение прави РБ в Силистра, която е предпочела да заяви за себе си само с няколко изречения. Разликите в представянето не са особено големи- кратки изложения или хронологичен календар (под формата на летопис) на основните, възлови моменти от създаването на библиотеката до сега.

В част от библиотеките историческите данни са подредени в летопис, но крайната дата на тези летописи е различна за различните библиотеки. Трудно ми е да определя какви са причините за това-дали просто тази рубрика не се поддържа текущо с нови данни и факти и не се обогатява, т.е. има известна доза статичност или такова е разбирането за историческа периодизация (напр. РБ Видин представя данни до 2004 г., РБ в Габрово, Кърджали, Монтана , Плевен – до 2011 г., РБ в Ловеч до 2009 г., РБ в Ямбол до 2006 г., РБ в Сливен, Ст. Загора до 2015 г. РБ в Пазарджик до 1990 г. и т.н). Други като Столична библиотека са свързали историята си с избирането на последния директор.

Считам за добро представянето на историята в библиотеките на Варна, Пловдив и Шумен, защото в частта си за историческото представяне имат линкове към друга информация (историческа, свързани с живота и дейността на техните патрони, други данни. По този начин се разширява историческата и друга местна информация.

Сполучливо е представена и историята на РБ Русе – като обобщена картина на отделните, най-важни етапи от развитието на библиотеката.

Мисия

В сайтовете само на три библиотеки – РБ – Русе, Силистра и Търговище има рубрика „Мисия“. В сайтовете на други две библиотеки има рубрики, които като съдържание съответстват на мисията на библиотеката – РБ – Враца и Сливен. Според нас това е разбираемо, тъй като у нас няма традиция да се формулират големите цели и роли на библиотеката. Освен това вече години наред липсват сериозни държавна и общински визии и стратегии за развитие

на сектора, а това на практика е важен фактор при формирането на мисията на регионалната библиотека като основен образователен, информационен и културен институт в региона.

РБ „Любен Каравелов“ в Русе е формулирала своята мисия така:

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ е водещ културен институт с вековна история и традиции, работеща за укрепване, популяризиране и развитие на българската идентичност, култура и духовни ценности. Библиотеката е значим и притегателен център в предоставянето на достъп до знание, информация и услуги за всички жители и общности в Русе и региона. Нашата мисия е да създаваме и поддържаме условия за устойчиво културно развитие и духовно консолидиране на общността; да предоставяме качествени информационни, образователни и културни услуги; да осигуряваме равни възможности за достъп до образование и активно участие в обществения живот на жителите на Русе и региона; да подкрепяме ученето през целия живот като интегрален елемент на обществото на знанието; да предлагаме иновативни услуги и решения в полза на местната общност с оглед нейните потребности, тъй като вярваме, че нашите потребители не са просто клиенти, а са причината за съществуването на библиотеката. С поделяме ценностите, заложили в идеята за Русе като град на свободния дух и полагаме усилия за утвърждаването на града ни като общност на търсещи, можещи и талантливи хора. Работим за утвърждаване авторитета на Регионална библиотека „Любен Каравелов“, като следваме съвременните тенденции в развитието на обществените библиотеки.“

РБ „Партений Павлович“ – Силистра и РБ „Петър Стъпов“ – Търговище са формулирали идентично своята мисия така:

Нашата МИСИЯ е:

- да създаваме и поддържаме условия за устойчиво културно развитие и духовно консолидиране на общността;
- да предоставяме качествени информационни, образователни и културни услуги;
- да осигуряваме равни възможности за достъп до образование и активно участие в обществения живот на жителите на Силистра и областта;
- да насърчаваме и подпомагаме потребителите при ползване услугите на „Е-правителство“
- да работим за интегрирането на всички членове на общността в глобалното информационно общество;
- да въвеждаме нови информационни технологии в работата и обслужването (това е добавено в мисията на РБ-Търговище)

И двете библиотеки са посочили, че „Работим за утвърждаване авторитета на, като прилагаме съвременните тенденции в развитието на обществените библиотеки.“

Идентичното представяне на мисията явно е резултат или на съвместни усилия, или едната от библиотеките се е възползвала от добрата практика на другата.

РБ в Сливен предлага на своите потребители още в началото на сайта „Нашата визитка“. Това по същество, както отбелязахме по-горе, е представяне на мисията на библиотеката. Съдържанието е следното:

Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен е модеренкултурен и научно-информационен център, осъществяващ дейността си на територията на Сливенска и Ямболска области. Тя е храм на науката и културата, на вековния опит, на духовността. В началото на 21 век съчетава в ежедневието си както традиционните за една библиотека дейности, така и новаторски форми за представяне на българската и световната култура, и модерен мениджмънт. Чрез свободния достъп до Internet и новите информационни технологии успешно приспособява услугите си към нуждите на съвременното общество и вече е пространство на свободния диалог, част от информационното общество без граници. Работи активно за постигане на европейски стандарти, създава успешни партньорства в страната и чужбина, ражда нови инициативи.

Особеното и различното, онова което отличава Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ от другите библиотеки в страната е целенасочената ѝ работа с децата. Една от проявите на тази дейност е ежегодно провежданият от 1999 г. Национален фестивал на детската книга, превърнал се в единствен форум в България, на който се дискутират проблемите свързани с издаването, разпространението и четенето на детската книга. Той е и естествено място за изява на възможностите на всички млади дарования, които чрез словото, магията на песните и красотата на танца отправят своите първи послания на творци.

Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ е институция с необходимо и сполучливо присъствие в обществения и културния живот не само на Сливен и региона, но и на България.

Визитката е подкрепена с мисъл и автограф на писателя Г. Константинов.

По принцип можем да приемем като представяне на мисията и това, което е направила РБ във Враца в началото на сайта има анонс „Традицията среща модерното мислене в библиотеката“ като са дадени някои от основните неща, с които библиотеката е в помощ на гражданите.

При апробирането на проекта някои библиотеки – РБ Габрово и Бургас, отбелязаха, че мисията не е изведена отделно, но е включена в текста за историята и настоящето на библиотеката.

Буди недоумение защо нашите най-големи библиотеки бягат от определеното и представено на своята мисия. По принцип съдържанието на мисията като тематичен обхват обединява често дейността на библиотеката като цяло, всичките ѝ задачи и функции. Най-общо като съставни части на мисията можем да определим-цел, стратегия, стандарти за поведение, ценности и др. Много е важно библиотечните ръководители да имат отношение към изявяването на мисията, защото това е важен инструмент за работа и важна част от имиджа на библиотеката. Потребителите на библиотеката и библиотекарите трябва добре да са запознати с политиките на библиотеката, а също така и с принципите и средствата, с помощта на които библиотеката се стреми да постигне основните си цели.

В изследваните чуждестранни библиотеки, както се вижда от количествения анализ, всички са определили мисията си.

Задачи и дейности

Представянето на задачите и дейностите в РБ се отличава с голямо разнообразие. Ще се опитаме да обобщим основните варианти и подходи на представяне:

- дословно цитиране по ЗОБ⁴ – в РБ – Видин, Добрич и др.
- по-популярно представяне, напр. в РБ – Бургас
- не са представени в отделни рубрика, а могат да бъдат намерени в публикуваните устройствени правилници или даже частично в правилата за обслужване на читателите – напр. РБ Русе, Смолян, Ст. Загора, В. Търново, Кюстендил, Хасково, Шумен. Така или иначе те остават в известен смисъл скрити за потребителя.

- част от библиотеките са предпочели да посочват задачите когато представят структурите в библиотеката, т.е. какви задачи и дейности има всяко структурно звено- напр. РБ-Враца, Габрово, Пазарджик, Пловдив и др.

Не е обаче пренебрежимо малка частта от библиотеки, в сайтовете на които не могат да бъдат видени задачите и дейностите на библиотеката – РБ Благоевград, Кърджали, Плевен, Разград, Силистра, Ямбол.

Нормативна уредба/Документи

Представянето на нормативната уредба за конкретната библиотека и някои от вътрешните нормативни актове също е изключително разнообразно. Вариантите са следните:

- някои библиотеки са предоставили широка гама от документи в специализирана рубрика „Документи“ - напр. РБ във Варна, Смолян, Ст. Загора, Хасково; в РБ –Русе тази рубрика е озаглавена „Правилници“. В тези рубрики се представят правила като:

- за обслужване на читателите;
- за обществените поръчки;
- за инвентаризацията;
- за режима за ползване на компютри;
- за ползване на интернет и др.;
- устройствения правилник на библиотеката;
- за даренията (засега в РБ –Пловдив, Смолян; в Столична библиотека, където се води и Регистър на даренията, РБ Търговище и др.)

- В РБ-Шумен има рубрика „Информация“, в която се включват както различните правила за обслужване, така и правилника за дейността на библиотеката. Единствено тук можем да срещнем рубриката „Библиотечно законодателство“, в която се дава линк към сега действащите документи като ЗОБ, Закона за задължителното депозирание, наредби и стнадарти. Названието на

⁴ Закон за обществените библиотеки. В сила от 06.07.2009 г. Обн. ДВ. бр. 42 от 5 Юни 2009 г., изм. ДВ. бр. 74 от 15 Септември 2009 г., изм. ДВ. бр. 38 от 21 Май 2010 г., изм. ДВ. бр. 15 от 15 Февруари 2013 г., изм. ДВ. бр. 68 от 2 Август 2013 г. [онлайн]. [Прегледан на 01.12.2017.]. Достъпно от: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135636021>

рубриката е твърде общо и малко подвеждащо, защото тук са включени и Закона за авторското право и сродните му права, както и законите за регулиране на културата, Закона за народните читалища, които на практика не са библиотечно законодателство.

– Най-голям е делът на библиотеките, които публикуват само Правилници за обслужване на потребителите и не пропускат да посочват ценоразписа на услугите, таксите или платените услуги и т.н. Тук характерното е, че нормативните документи се представят не отделно, а в рамките на рубриката „Услуги“ или „За читателите“ – РБ-Бургас, В. Търново, Кърджали, Силистра и др.

– Само частична информация, без обособени правила за ползване дават РБ в Благоевград, Разград, Търговище. Това е частична информация за условията за ползване на услугите и тук не са пропуснати цените на услугите и таксите.

Всички чуждестранни библиотеки имат и показват нормативната си уредба, т.е. документи на основата на които съществуват и обслужват потребителите.

Структура

Тук също се среща голямо разнообразие при представянето. Преобладаващата част от библиотеките са предпочели да представят организацията си в рубриката „Структура“, но има и изключения – РБ в Пазарджик, където рубриката е „Сектори“; РБ – Враца, където рубриката е „Отдели“(макар, че наименованието на структурните звена са „Направления“!); РБ в Габрово, където е „Структура и колекции“. Вариантите могат да бъдат обобщени така:

– Преобладаващата част от библиотеките са предпочели да представят структурата подробно, т.е. да представят управленската, организационна и функционална структура. Така тук се включват различни комбинации от следните характеристики – наименование на структурното звено; задачи и дейности, които изпълнява в рамките на библиотеката; характеристика на библиотечните колекции за които отговаря; услугите, които предлага; условията за обслужване; работното време; имената на служителите, които работят в структурата и техните координати и др – РБ – Благоевград, Бургас, Видин, Добрич, Кюстендил, Кърджали, Ловеч, Монтана, Перник, Пловдив, Разград, Русе, Сливен, Смолян, Хасково, Столична библиотека и др.;

– Структурата е представена като схема (органиграма), т.е. имаме управленско-организационна структура (посочва се наименованието, служителите, връзките с тях – Варна, Стара Загора, Търговище. В РБ – Варна трябва да отбележим едно интересно решение-съчетават се управленско-организационната структура и функционалната структура, която представя характеристики на отделните структурни звена, поместени в рубриката „За читателите“ и подрубриката „Отдели“;

– В РБ в Шумен структурата е представена като съчетание на горните два варианта, т.е. първо се вижда схемата от наименования на звената, слу-

жителите и контактите, но към всяка структура има връзка (линк) с подробна информация за структурните звена.

Изключително малка е частта на библиотеките, които не посочват структурата на институцията – РБ В. Търново, Плевен, Силистра.

Публичен отчет

Половината от библиотеките представят на своите страници отчети за дейността си, а някои също така и планове за дейността си. Някои са го направили по-атрактивно и илюстративно, като един вид публичен отчет, който считат за по-достъпен и разбираем за гражданите – тук можем да отличим отчетите на РБ – Варна, Пловдив, Стара Загора, Добрич, Силистра, Русе, Смолян. Систематизирани и с подобрени данни са отчетите на РБ в Кърджали, Шумен, Ловеч.

РБ във Враца, Габрово, Кюстендил, Хасково публикуват своите стандартни годишни отчети в пълнота.

За съжаление половината от библиотеките не представят никакви сведения (напр. статистически) и данни за своята работа. – напр. РБ – Благоевград (само някакви сведения за бюджета, които не се отварят); Столична библиотека; РБ – Бургас, Видин, Монтана, Пазарджик, Перник, Плевен, Разград, Сливен, Търговище, Ямбол.

Публичните отчети се представят в два варианта:

– данните се публикуват в самостоятелна рубрика „Отчети“ или „Планове и отчети“, РБ – Враца, Габрово, Кюстендил, Кърджали, Ловеч;

– данните се публикуват в други рубрики („Документи“, „За нас“, „За библиотеката“ и др. – напр. РБ Варна, Добрич, Пловдив, Русе, Силистра, Смолян, Стара Загора, Хасково, Шумен и др.

Кариери

Като самостоятелна рубрика „Кариери“ може да се намери единствено на сайта на Столична библиотека. В останалите сайтове на библиотеките няма сведения за библиотечни или други видове работни места в библиотеката. Това е доста учудващо, защото е известно, че библиотеките назначават нови служители и изпитват недостиг на персонал с подходяща квалификация.

Много библиотеки имат линкове към борсите на труда в съответния град или регион – това е вид услуга за намиране на работа, но не и в собствената им библиотека.

Трябва да отбележим, че в изследването „Кариерно развитие на библиотечния персонал в контекста на информационното общество“⁵ Е. Попова на базата на получените от анкетирането резултати установява, че сайтът не се

⁵ **Попова, Ели.** Кариерно развитие на библиотечния персонал в контекста на информационното общество. Ч. 1, Проучвания 2012–2015 / Ели Попова. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2016, с. 112.

възприемат като място за обявяване на свободните работни места в библиотеката поради причините, че не се изграждат по съвременните професионални стандарти и няма навици за динамичното им поддържане.

При апробирането на проекта пък, от няколко библиотеки отбелязаха, че нямат рубрика „Кариери“ по причини, че обявите за работа публикуват в „Новини“, но и не считат за необходимо да имат такива, тъй като в тези библиотеки рядко се откриват нови работни места – едногодишно или на две – три години – РБ Габрово, Бургас.

Издания

В част от библиотеките има специална рубрика „Издания“ или „Издателска дейност“ „Библиографии“ или подобна рубрика, където се представят изданията на библиотеката – напр. в РБ – Варна (като тук са представени и електронните издания); В. Търново (тук също са представени и електронните издания), Враца, Кърджали, Монтана (и в електронен вид), Пазарджик, Перник, Сливен, Търговище, Шумен, Ямбол, Столична библиотека.

НБ „Иван Вазов“ в Пловдив показва на практика в различни аспекти много от своите издания, но тъй като е известно, че тази библиотека има най-голямата издателска дейност, буди недоумение защо в сайта няма отделена самостоятелна рубрика.

Учудващ е фактът, че има библиотеки, които не представят своите издания – напр. РБ – Благоевград, Бургас, Ловеч, Плевен, Хасково. Причините за това са различни. Една от причините е, че през последните години библиотеките дигитализират собствените си издания и предпочитат да ги представят онлайн (коментар за това ще бъде направен в частта Дигитални колекции (дигитални произведения от собствените колекции). Такива са примерите с РБ – Добрич, Кюстендил и др., чиито собствените издания са дадени само като дигитални версии.

Проекти

За проектната дейност на библиотеките е отделено винаги специално място. Най-често срещаната практика е да има самостоятелна рубрика „Проекти“, но има и леки разновидности. В случая това не е толкова важно. Важното е, че библиотеките широко представят тази своя дейност.

В сайтовете само на 5 библиотеки – РБ – Благоевград, Ловеч, Плевен, Силистра и Ямбол няма представяне на дейността по участието и реализирането на програми и проекти в самостоятелна рубрика. Някои от тези библиотеки обаче представят участието си в програмата „Глобални библиотеки – България“.

Виртуална разходка

Само 3 библиотеки предлагат на сайтовете си виртуални разходки.

Повечето библиотеки имат галерии –РБ – Видин, Сливен, Габрово, Добрич, Кърджали, Ловеч, Плевен, Пловдив, Разград, Силистра, Хасково и др. РБ Ст. Загора, Търговище имат карти на своите сайтове.

В медиите за нас

Съвсем нормално е, че има разновидности в наименованието на рубриката. По-важното е, че на практика само няколко библиотеки са счели за необходимо и важно да представят подобни данни, така важни за имиджа на всяка библиотека:

– РБ-Сливен има рубрика „Публикации за библиотеката“, като тук е включена специална библиография на публикациите за библиотеката и се представят публикациите ежегодно;

РБ – Ст. Загора им рубрика „Другите за нас“, където се дават наградите, които е получила библиотеката за своята работа.

– РБ – Варна е възприела подхода да представя на сайта си в пълен обем медийното отразяване на събитията, проведени в или с участието на библиотеката в материалите отразяващи всяко събитие. Колегите споделят, че тъй като медийният интерес е твърде голям, са преценили, че отделянето на „отзивите от медиите“ в отделна рубрика, само ще утежни търсенето и използването.

По-големите чуждестранни библиотеки са обърнали внимание на представянето в медиите.

РАЗДЕЛ. РЕСУРСИ

Библиотечни фондове/ Колекции

В търсенето на новостите и иновациите библиотеките са забравили да представят своите колекции, техните виждания за развитието им, профила, специалните сбирки. Много често се казва, че сведения за това какво притежават библиотеките опосредствено може да се придобият чрез каталозите, имат се предвид електронните каталози, но това все пак е косвено свидетелство за колекциите и за състоянието и перспективите на развитие на библиотечния фонд като основно имущество на библиотеката.

Една част от библиотеките са предпочели да представят тези сведения в отделни рубрики, директно достъпни за потребителите като напр. „Фондове и каталози“, „Структура и колекции“, „Библиотечни колекции“, „Библиотечни фондове“ – това са РБ – Бургас, Габрово, Пазарджик, Пловдив (представени са много пълно специалните колекции), Сливен, Ямбол, Търговище .

Друга, може би по-голяма, част от библиотеките дават характеристики на своите колекции и фондове там, където представят структурните звена на библиотеката – РБ – Варна, Враца, Добрич, Кюстендил, Кърджали, Ловеч, Монтана, Перник, Пловдив (представя всички останали колекции, извън специалните), Разград, Сливен, Смолян, Хасково, Столична библиотека, Шумен.

За съжаление има и такива библиотеки, от сайтовете на които е невъзможно да се види какви колекции и фондове притежават – като напр. РБ – Благоевград, В. Търново, Плевен, Ст. Загора.

Електронни ресурси

Като електронни ресурси голяма част от библиотеките представят собствените си електронни каталози и сводни каталози, в които участват или такива, до които имат достъп (това обаче е обект на разглеждане в частта за каталозите).

Изключително малка част от библиотеките дават сведения за достъп до собствени и чужди електронни ресурси (бази данни), което е удивително, имайки предвид необходимостта от ползването на такива в новите информационни условия. Това възпрепятства и разширяването на възможностите за търсене. В една част от библиотеките достъпът до външни мрежови ресурси и бази данни се предлага като специализирана услуга, която се извършва от служителите на справочно-информационните служби и центрове. Различни варианти за достъп предоставят библиотеки като – РБ – Бургас, Видин, Габрово, Кюстендил, Кърджали, Пловдив, Русе, Ст. Загора, Търговище, Столична библиотека, и др. (Вж. и раздел „Достъп“)

Дигитални колекции/дигитални произведения от собствените колекции

Дигитализираните обекти от колекциите на нашите регионални библиотеки най-общо са представени по два начина. В сайтовете на голяма част има обособена рубрика „Дигитална библиотека“, други са предпочели по-точно определена рубрика като „Електронни издания“, „Е-ресурси“. Представянето в сайтовете на практика показва състоянието на процесите на дигитализация в този вид библиотеки:

– Дигитални библиотеки с голямо количество обекти и такива от различни видове. Тези библиотеки притежават софтуери за организация и управление на дигитални библиотеки и имат хардуерни решения за съхраняване и архивиране на масивите. Те са с добра информационна структура; с описание на колекцията и обектите в нея; със стандартизирани метаданни; с описание на достъпа и услугите – авторски права, лицензиран достъп и др.; сведения за приоритети при дигитализирането на документите и други. Такива са библиотеките на РБ – Варна, В. Търново, Пловдив, Русе, Шумен, Смолян, Търговище, с някои непълноти на Столична библиотека, Враца, Габрово;

– Много библиотеки представят отделни дигитализирани обекти, най-често на произведения с местен характер или местен периодичен печат. Тук разнообразието е голямо от един дигитализиран обект до по-голямо количество. Това са голяма група от библиотеки като – РБ – Благоевград, Бургас, Добрич, Кюстендил, Монтана, Пазарджик, Разград, Силистра, Ст. Загора, Хасково, Ямбол, Кърджали. За съжаление в голяма част от представените ресурси по-

ради липса на софтуер съдържателно не разкриват добре документите, няма възможност за търсене и т.н.;

– Поради ограничените ресурси е обяснимо, защо една част от библиотеки не представят дигитализирани обекти. Най-малко пък не представят опити за интегриране на всички ресурси – каталогизационни, дигитални и други с цел единен достъп. Малко са библиотеките без собствени дигитални ресурси като напр. РБ – Видин, Ловеч, Перник, Плевен, Сливен.

Някои библиотеки правят опити да представят свалени безплатни дигитални ресурси, но трябва да признаем, че това са все още доста самодейни и неуместни опити.

Що се отнася до представянето на ресурсите в чуждестранните библиотеки то тук просто е видно, че всички библиотеки имат широко предлагане на свои и външни електронни ресурси и имат дигитални колекции без изключение. (Вж. и раздел „Достъп“)

РАЗДЕЛ. ВРЪЗКИ С ОБЩНОСТТА

Контакти

Тук е поместена информация от спектъра – „Как да ни намерите, как да се свържете с нас“: местоположението на библиотеката – карта, снимка на сградата, адрес пощенски, електронен адрес, телефони. Колкото по-скоро е актуализиран или разработен сайтът, толкова по-богат на информация и възможности е разделът *контакти*. Пример за най-информативен в рубрика *Контакти* е сайтът на РБ Варна. Той съдържа: карта, адреси – пощенски и електронен, телефони и адреси на всички отдели, работно време, възможност за съобщение, линкове към профилите на библиотеката в социалните медии – фейсбук, твитър, ю туб. Такива са сайтовете на РБ Шумен, Враца, Стара Загора, Русе, Плевен, Смолян. Множество библиотеки (Варна, Ст. Загора, Кюстендил, Враца, Плевен, Велико Търново, Габрово, Бургас, Перник, Разград) именно в рубрика *контакти* съществуват електронната комуникация с потребителя – „форма за обратна връзка“, „свържете се с нас“, „оставете съобщение“, „попитай библиотекаря“ – различните библиотеки са го нарекли по различен начин, но смисълът е един и същ: изпращане на запитване, съобщение, предложение. Библиотеките в Монтана и Стара Загора предлагат възможност на потребителите чрез електронна бланка да се абонират за получаване на съобщения за предстоящи събития в библиотеката. А библиотеките в Силистра, Разград, Монтана, Варна, Русе, Търговище имат активни анкети, изследващи четенето или мнението на потребителите за сайтовете им. В тази рубрика с най-висока степен се изявява интерактивността на сайта-медия в неговата функционална (свързана с потребителските контакти – електронна поща, линкове) и социалноадаптивна същност (техническа и виртуална комуникация институция-потребител).

Всички разглеждани чуждестранни библиотеки поддържат рубрики *календар, събития, новини* и в общи линии не се различават съдържателно от тези на българските сайтове – богата информация за предстоящи събития, културни прояви, срещи с автори, концерти и т. н.;

Дарители

Рубрика *Дарители* поддържат общо 13 библиотеки, като и тук форматът е разнообразен и в различна степен информативен – от списък на дарители само с имената им до подробни списъци на дарители, разпределени в категории „частни лица“, „фирми“, „институции“ и описание на количеството или съдържанието на дарението. В РБ Стара Загора напр. рубриката е наречена „Дарения за библиотеката“, а в подрубрика „Нови дарения“ са отразени актуалните постъпления. Даренията и дарителите са описани с кратка информация за съдържанието на дарението и за събитието, ако дарението е направено публично.

В някои библиотеки (в Делфт, Верие, Констанц, Улм, Щутгарт, Болоня, Вилнюс) такава рубрика изобщо липсва. В други, като Metropolitan Library в Букурещ, в тази рубрика е публикувана Политика за приемане на дарения, като стратегически документ на библиотеката, и описва стъпка по стъпка технологията на тяхното осъществяване – необходима документация, отговорни служители и т.н. В библиотеките в Марибор и Острава информация за дарителство може да се намери в рубрика *Информация с обществен характер*, където са публикувани имена на спонсори и дарители, както на книги, така и на парични средства;

Профил на купувача

Профилът на купувача представлява обособена част от интернет страницата на библиотеката, в която се публикуват документи във връзка с провеждани от нея процедури завъзлагане на обществени поръчки по смисъла на Закона за обществените поръчки (ЗОП). Наличието на такава рубрика на страницата на дадена библиотека е сигурен индикатор, че тя провежда обществени поръчки, изпълнявайки проекти или реализирайки своя инвестиционна програма. Библиотеките в Добрич, Габрово, Враца, Варна, Пловдив поддържат такава рубрика на сайта си, като най-издържани по смисъла на Закона са тези на Варна, Враца и Добрич. РБ Габрово – има обособена позиция, но няма съдържание; НБ Пловдив публикува обяви за търгове в рубрика „*Новини*“.

Рубрика *Профил на купувача* липсва в чуждестранните библиотеки с изключение на публичната библиотека в Букурещ. Там присъства под заглавие „обявления за обществени поръчки“ и съдържа подробна информация за всякакви търговски дейности, външни услуги и ремонтни дейности, доставки на материали и др.п. Публикувани са договорите със съответните фирми. Изключителна финансова прозрачност, включително и поименно възнагражденията на библиотекарите.

Партньори

Рубриката обособена и наречена конкретно „партньорства“ е представена само в 6 библиотеки – Габрово, Сливен, Търговище, Видин, Враца, В. Търново, Ямбол. В сайтовете на библиотеките в Търговище и Видин партньорствата са подрубрика на рубриките „*В подкрепа на библиотеките*“. Останалите библиотеки също имат линкове към институциите, с които имат съвместни дейности или проекти – училища, общини, читалища, граждански сдружения, клубове. Препратките към тях са през банерите им, намиращи се обикновено на обособено поле на страницата, т.е. информацията я има, но не е обособена в рубрика.

Новини, Обяви, Конкурси.

Анализирайки тези индикатори, можем да заключим, че няма общоприет модел, към който да се придържат библиотеките. Съдържанието или е разпиляно в тези рубрики или направо липсва. Под *конкурси* най-често се разбира *Литературни конкурси*, обявени от библиотеката, и резултатите от тях. В някои сайтове в рубрика *новини* се публикуват от съобщения за предстоящи събития до информация за новопостъпили във фондовете книги.

Календар, Събития, Изложби присъстват във всички сайтове, но са изпълнени с различно съдържание: от краеведски годишници до бележити дати през съответната година или календар на културните събития, които библиотеката ще организира. В дизайна на рубриката също се наблюдава разнообразие. Някои са под формата на списък, други могат да се избират от съответната дата на календар, трети се появяват като новина и покана, ако са предстоящи и библиотеката е предвидила публично събитие за отбелязването им.

Изложби – или информация за състояла се вече изложба и нейния виртуален аналог, или само виртуална изложба, най-често свързана с годишнина или актуална тема. Библиотеките в Ловеч, Габрово, Монтана публикуват в рубрика „*виртуална витрина*“ освен изложби на документи от фонда на библиотеката на съответна тема и съпътстващи ги библиотечно-информационни ресурси – библиографии, препоръчителни списъци, снимки и др.

РАЗДЕЛ. СПЕЦИФИЧНИ ЗА ОТДЕЛНИ БИБЛИОТЕКИ РУБРИКИ

„От нашите блогове“

В РБ във Варна в тази рубрика библиотеката представя подсайтовете на всеки един отдел. Практика, която не съществува в нито една друга обществена библиотека. Повечето поддържат подсайт само на детските отделения.

Зелена страница

РБ Габрово има електронна зелена страница.

Методична дейност

Някои библиотеки дават връзки към библиотечната мрежа на региона и методическа помощ – РБ Бургас, Кюстендил, Смолян, Кърджали. РБ Смолян даже има специална рубрика „ Виртуален методичен кабинет“

Основни изводи:

- Анализът най-общо показва, че общото представяне на Регионалната библиотека, представянето на нейните ресурси и връзките ѝ с общността са отразени в уеб сайтовете с нужната сериозност, задълбочености професионализъм.
- Регионалната библиотека:
 - се представя от нейното създаване до сега като съвременна културна, образователна, информационна и социална институция и се показва нейният потенциал и развитие;
 - осъзнава, че трябва да информира обществото за своята мисия, задачи, правила за работа;
 - се стреми да покаже на потенциалния потребител, че не е само място за четене, а и място засрещи и контакти;
 - иска да покаже на обществото, че полага усилия да подобряват дейността си чрез привличането на средства от проекти, дарители и др;
 - показва какви основни ресурси има – какви и колко са богати нейните колекции, работи ли библиотеката с електронни ресурси, как се справя в съвременното дигитално общество;
 - показва, че е отворена за партньорства и сътрудничество.
- Библиотеката активно използва маркетинга, представяйки своите колекции, услуги и дейност. Колеги считат, че в последно време информацията, касаеща частта „Връзки с общността“, е по-удачно да се осъществява в социалните мрежи и затова информирането за събитията и тяхното последващо отразяване е изместено от сайтовете в профилите на библиотеките във Фейсбук. Това дава по-голяма информационна възможност и публикуваните материали стигат по-бързо до потребителя. Разрастването (роенето) на информираните лица може да стане и на случаен принцип (напр. „приятел го е харесал“ или „приятел ме е поканил“), а в сайта трябва да влезеш специално. И по отношение на администрирането също е по-лесно.

Отразявайки всички тези характеристики в уеб сайтове си, Регионалните библиотеки у нас информират широко обществото, че имат своите политики и стратегии за развитие. На практика така се представя дейността на библиотеката, за да може в крайна сметка обществеността да види и оцени резултатите от нейната работа.

КОЛИЧЕСТВЕН АНАЛИЗ

Таблица № 1. Сравнителна таблица на наличието на данни в раздел
Общо представяне – визитка на библиотеката (за нас)

	История	Мисия	Задачи/Дейности	Норм. уредба/ Документи	Структура	Публичен отчет	Кариери	Издания	Проекти	Вирт. разходка	В медиите за нас
Благоевград	да	не	не	не	да	не	не	не	не	не	не
Бургас	да	не	да	да	да	не	не	не	да	не	не
Варна	да	не	да	да	да	да	не	да	да	да	да
Велико Търново	да	не	да	да	не	не	не	да	да	не	не
Видин	да	не	да	не	да	не	не	не	да	не	не
Враца	да	да	да	да	да	да	не	да	да	да	не
Габрово	да	не	да	да	да	да	не	не	да	не	не
Добрич	да	не	да	не	да	да	не	не	да	не	не
Кърджали	да	не	не	да	да	да	не	да	да	не	не
Кюстендил	да	не	да	да	да	да	не	да	да	не	не
Ловеч	да	не	да	да	да	да	не	не	не	не	не
Монтана	да	не	да	не	да	не	не	да	да	не	не
Пазарджик	да	не	да	не	да	не	не	да	да	не	не
Перник	да	не	да	не	да	не	не	да	да	не	не
Плевен	да	не	не	не	не	не	не	не	не	не	не
Пловдив	да	не	да	да	да	да	не	да	да	не	не
Разград	да	не	не	да	да	не	не	да	да	не	не
Русе	да	да	да	да	да	да	не	не	да	не	не
Силистра	не	да	не	не	не	да	не	не	не	не	не
Сливен	да	да	да	не	да	не	не	да	да	не	да
Смолян	да	не	да	да	да	да	не	не	да	не	не
София	да	не	да	да	да	не	да	да	да	да	не
Стара Загора	да	не	да	да	да	да	не	не	да	не	да
Търговище	да	да	да	да	да	не	не	да	да	не	не
Хасково	да	не	да	да	да	да	не	не	да	не	не
Шумен	да	не	да	да	да	да	не	да	да	не	не
Ямбол	да	не	не	да	да	не	не	да	не	не	не

**Таблица № 1а. Сравнителна таблица на наличието на данни в рубриката
Общо представяне – визитка на библиотеката (за нас).**

Интернет сайтове на чуждестранни библиотеки

	История	Мисия	Задачи/ Дейности	Норм. уредба/ Документи	Структура	Публичен отчет	Кариери	Издания	Проекти	Вирт. разходка	В медиите за нас
Холандия/ Амстердам Столична библиотека	да	да	да	да	да	да	не	да	да	да	да
Холандия/ Делфт Градска библиотека	не	не	да	да	да	да	да	не	не	не	не
Гърция/ Верие Градска библиотека	да	не	не	да	не	да	да	да	да	не	не
Германия/ Констанц Градска библиотека	не	да	не	не	не	не	не	не	не	да	не
Германия/ Улм Градска библиотека	да	да	да	да	да	не	да	да	не	да	не
Германия / Щутгарт Градска библиотека	не	да	да	да	да	да	да	да	да	не	да
Словения/ Марибор Градска библиотека	да	да	да	да	да	да	не	да	да	не	не
Чехия/ Острава Градска библиотека	да	не	да	да	да	не	не	да	да	да	да
Италия/Болоня Градска библиотека Салаборса	да	да	да	да	да	не	не	да	не	не	не
Румъния/Букурещ. Metropolitan Library	да	да	да	да	да	да	да	не	не	не	да
Литва/Вилнюс Градска библиотека	не	да	да	не	да	не	не	не	да	не	не
Великобритания/Лондон Градска библиотека	Да	не	не	да	да	да	да	да	не	да	не

Таблица № 2. Сравнителна таблица на наличието на данни в раздел *Ресурси*

	Библиотечни фондове/ Колекции	Електронни ресурси	Дигитални колекции/ дигитални документи от собствените колекции
Благоевград	не	не	да
Бургас	да	да	Да
Варна	да	не	Да
Велико Търново	не	да	да
Видин	не	да	не
Враца	да	не	да
Габрово	да	да	да
Добрич	да	не	да
Кърджали	да	да	да
Кюстендил	да	да	да
Ловеч	да	не	не
Монтана	да	не	да
Пазарджик	да	не	да
Перник	да	не	не
Плевен	не	не	не
Пловдив	да	да	да
Разград	да	не	да
Русе	да	да	да
Силистра	не	не	да
Сливен	да	не	не
Смолян	да	не	да
София	да	да	да
Стара Загора	не	да	да
Търговище	да	да	да
Хасково	да	не	да
Шумен	да	не	да
Ямбол	да	не	да

**Таблица № 2а. Сравнителна таблица на наличието на данни в рубриката
Ресурси.**

Интернет сайтове на чуждестранни библиотеки

	Библиотечни фондове/ Колекции	Електронни Ресурси	Дигитални колекции/ Дигитални документи от собствените колекции
Холандия/ Амстердам Столична библиотека	да	да	да
Холандия/ Делфт Градска библиотека	да	да	да
Гърция/ Верие Градска библиотека	не	не	да
Германия/ Констанц Градска библиотека	не	да	да
Германия/ Улм Градска библиотека	не	не	да
Германия / Щутгарт Градска библиотека	не	да	да
Словения/ Марибор Градска библиотека	да	да	да
Чехия/ Острава Градска библиотека	да	да	да
Италия/Болоня Градска библиотека Салаборса	да	да	да
Румъния/Букурещ Metropolitan Library	да	не	да
Литва/Вилнюс Градска библиотека	не	не	не
Великобритания/Лондон Градска библиотека	да	да	не

**Таблица № 3. Сравнителна таблица на наличието на данни в раздел
Връзки с общността**

	Календар	Събития /изложби	Новини	Партньори	Дарители	Контакти	Конкурси /Обяви/	Профил на купувача
Благоевград	да	да	да	не	не	да	не	не
Бургас	да	да	да	да	да	да	да	не
Варна	да	да	да	не	не	да	да	да
Велико Търново	да	да	да	да	да	да	да	не
Видин	не	да	да	да	да	да	да	не
Враца	да	да	да	да	да	да	да	да
Габрово	да	да	да	да	да	да	да	да
Добрич	да	да	да	не	не	да	да	да
Кърджали	да	да	да	не	не	да	да	не
Кюстендил	да	да	да	не	не	да	да	не
Ловеч	не	да	да	не	не	да	да	не
Монтана	да	да	да	не	не	да	да	не
Пазарджик	да	да	да	не	не	да	да	не
Перник	не	да	да	не	не	да	да	не
Плевен	не	да	да	не	не	да	да	не
Пловдив	да	да	да	не	не	да	да	да
Разград	да	да	да	не	не	да	да	да
Русе	да	да	да	не	не	да	да	не
Силистра	да	да	не	не	да	да	да	не
Сливен	да	да	да	да	да	да	да	не
Смолян	да	да	да	не	не	да	да	не
София	да	да	да	да	да	да	да	не
Стара Загора	да	да	да	не	да	да	да	не
Търговище	да	да	да	да	да	да	да	не
Хасково	да	да	да	не	да	да	да	не
Шумен	да	да	да	не	да	да	да	не
Ямбол	не	не	да	не	не	не	не	не

**Таблица № 3а. Сравнителна таблица на наличието на данни в раздел
Връзки с общността.**

Интернет сайтове на чуждестранни библиотеки

	Календар	Събития /изложби	Новини	Партньори	Дарители	Контакти	Конкурси /Обяви/	Профил на купувача
Холандия/Амстердам Столична библиотека	да	да	да	да	да	да	да	не
Холандия/Делфт Градска библиотека	не	да	да	да	не	да	не	не
Гърция/ Верие Градска библиотека	да	не	да	не	не	да	не	не
Германия/Констанц Градска библиотека	да	да	да	да	не	да	не	не
Германия/Улм Градска библиотека	да	да	да	да	не	да	не	не
Германия /Щутгарт Градска библиотека	не	да	да	да	не	да	не	не
Словения/ Марибор Градска библиотека	да	да	да	да	да	да	не	не
Чехия/Острава Градска библиотека	да	да	да	да	да	да	не	не
Италия/Болоня Градска библиотека Салаборса	да	да	не	не	не	да	не	не
Румъния/Букурещ Metropolitan Library	да	да	да	да	да	да	да	да
Литва/Вилнюс Градска библиотека	да	да	да	да	не	да	не	не
Великобритания/ Лондон Градска библиотека	да	да	да	да	да	да	не	не

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 9, 2017

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРЕДСТАВЯНЕТО НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ БИБЛИОТЕКИ ВЪВ ВИРТУАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО

УСЛУГИТЕ, ДОСТЪПЪТ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА КОМУНИКАЦИИ С ПОТРЕБИТЕЛИ, ПРЕДСТАВЕНИ НА УЕБ САЙТОВЕТЕ НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ БИБЛИОТЕКИ

ЕЛИ ПОПОВА, НАДЯ КАРАЧОДЖУКОВА

Eli Popova, Nadia Karachodjukova. A STUDY OF THE PRESENTATION OF THE EFFECTIVENESS OF PUBLIC LIBRARIES IN THE TECHNOLOGICAL WORLD. THE SERVICES, ACCESS AND POSSIBILITIES FOR COMMUNICATION WITH USERS PRESENTED ON THE WEBSITES OF PUBLIC LIBRARIES.

Резултати от проучване, осъществено в рамките на тематичен проект на Катедра БИНКП, ФФ на СУ „Св. Климент Охридски“: „Оценка на информационната стойност на уеб сайтовете на регионалните библиотеки (РБ) в България. Конструирани на препоръчителен модел на уеб сайт, отразяващ резултатите от дейността на регионалната библиотека“.)

Студията анализира резултатите от проведено изследване върху представянето на информацията за услуги, достъп и възможностите за комуникация между потребителите и екипите на обществените библиотеки на и чрез техните уеб сайтове. Направен е обстоен преглед на предварително подбрани рубрики и подрубрики от интернет страниците. Проектът обхваща всички регионални библиотеки в РБългария. Проучването се допълва с примери от аналогичните рубрики, представени на уеб сайтовете на чуждестранни обществени библиотеки със същите големина, вид и задачи. На основата на направените количествени и съдържателни анализи на събраните данни, както и на сравненията с добрата практика на европейски обществени библиотеки са представени някои изводи и препоръки за подобряването на присъствието на регионалните библиотеки в интернет пространството и представянето на тяхната ефективност чрез уеб сайтовете им.

Ключови думи: библиотечни услуги, достъп, интернет страници, комуникации, обществени библиотеки, уеб сайтове

(Results of a study carried out within the framework of a thematic project of the Department of Library and Information Studies and Cultural Policy, Faculty of Philosophy of Sofia University: "Evaluation of the information value of the websites of regional libraries in Bulgaria. Designing a recommended website model, reflecting the performance of the regional library.")

The study analyses the results of a survey on the presentation of information about services, access and means of communication between users and public library teams, on and through the library websites. An extensive review of pre-selected headings and sub-headings from the websites is made. The project covers all regional libraries in Bulgaria. The study is complemented by examples from similar sections presented on the websites of foreign public libraries of the same size and type and with the same tasks. Based on the quantitative and content analyses of the collected data, as well as on the comparisons with good practices from European public libraries, some conclusions and recommendations are offered to improve the presence of regional libraries in the Internet space and the presentation of their effectiveness through their websites.

Keywords: access, internet pages, communications, library services, public libraries, websites

Въведение

Българското общество се присъединява все по-пълно към информационното общество (ИО) чрез протичащи с различна скорост и динамика технологични промени във всички области на обществения живот, включително библиотечния сектор. Модернизирането на дейностите и услугите се извършват в условията на постоянна актуализация и разширяване на каналите за информационен обмен, достъп до информация и знания, за комуникация чрез възможностите на новите технологии. Библиотечната институция търси своето ново модерно лице и активно присъствие в технологичното ежедневие на хората. В българското библиотекознание промените в обслужването и видовете услуги на обществената библиотека под въздействието на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) са обстойно разгледани в монографията на Анета Дончева.¹

Визитната картичка на съвременната библиотека е нейният уеб сайт/интернет страница. Затова е важно как ще изглежда представянето ѝ във виртуалното пространство, доколкото потребителят е улеснен в достъпа до услугите на библиотеката или остава повече объркан, опитвайки се да се възползва от общодостъпното библиотечно обслужване през световната мрежа. Интернет страницата на библиотеката трябва да представя по премерен, разбираем и адекватен начин ефективността от нейното съществуване в полза на обществото. Това е изискване, залегнало в съвременните политики на Европейския съюз (ЕС) в областта на библиотечния сектор, от една страна, но от друга – би могло да бъде средство за доказване на възможностите на библиотечните институции, особено на обществените библиотеки, да подпомогнат изпълнение-

¹ Дончева, Анета. Видове библиотеки при промяна на парадигмата на библиотечната теория и практика. София: Нац. библ. „Св. св. Кирил и Методий“, 2015, с. 69–73.

то на приоритетите и целите на ЕС, да утвърждават ролята им за развитието на европейските граждани и гражданското общество в страните-членки.

Анализът на информационната стойност на уеб сайтовете по отношение на услугите за потребителите включва показатели с директно и индиректно отражение върху ефективността. Настоящата студия анализира резултатите от проучване, осъществено в рамките на тематичен проект на Катедра БИНКП, ФФ на СУ „Св. Климент Охридски“: „Оценка на информационната стойност на уеб сайтовете на регионалните библиотеки (РБ) в България. Конструирание на препоръчителен модел на уеб сайт, отразяващ резултатите от дейността на регионалната библиотека“, получени чрез попълнени индивидуални карти на библиотеките по предварително изготвена матрица. Тя съдържа избрани за наблюдение елементи – рубрики, подрубрики, хиперлинкове, свързани с услугите, достъпа и комуникациите, които обществените библиотеки осигуряват чрез уеб сайта си. Направен е и сравнителен анализ на съдържателната стойност на българските виртуални библиотечни пространства с тези на обществени библиотеки от европейски държави.

Услуги, представени на уеб сайтовете на Регионалните библиотеки в България

Работно време

Всички изследвани библиотеки имат на интернет страницата си информация за работното време, с избрани различни варианти на разположение и съдържание. При някои от библиотеките тази информация стои на видно място на началната страница (РБ-Враца), ляво вертикално меню (РБ-Пазарджик, РБ-Шумен), в рубрика най-долу на началната страница (НБИВ-Пловдив – както и в самостоятелна рубрика в менюто на начална страница, РБ-Ст. Загора, РБ-Видин); дясно вертикално меню/хиперлинки по отдели (РБ-Силистра, РБ-Смолян), хиперлинк на началната страница; в дясно вертикално меню (РБ-Търговище), видимо и лесно за достъпване, остава постоянно видимо от всяка страница (РБ-Русе); в рубрика „Контакти“ и по отдели (РБ-Хасково, РБ-Монтана). Често работното време се отбелязва в рубрика „Структура“, към всяко звено. В някои от изследваните РБ, наред с часовете на работното време, отделите са представени с подробна информация за историята на създаването им и описание на дейностите, които извършват (РБ-Кюстендил, РБ-Перник).

Работното време се съдържа в различно озаглавени падащи менюта „За библиотеката“ (РБ-Варна, и по отдели), „Информация“ (РБ-Благоевград). Повечето библиотеки дублират информацията в по-обща рубрика с различно наименование, но достъпвана от началната страница и към съответните звена, на разстояние повече от едно кликване.

В някои от проучваните библиотеки информацията за работното време се повтаря за всеки ден от седмицата, въпреки че е напълно идентична. Обичай-

на практика е на начална страница на сайта, на видимо място да стои съобщение за промяна в работното време за конкретна/и дата/и. Това е коректен жест към потребителите.

Работното време е важна за потребителя информация при посещение на физическото пространство на библиотеката. Наличието ѝ на видно и лесно откриваемо място е условие за ползването ѝ. Обявяването на събота и неделя за почивни дни, според сайтовете на някои от РБ, означава понижена ефективност на институцията, защото в дните на седмицата, когато повечето от потенциалните потребители разполагат със свободно време, за да посетят библиотеката по различни поводи, това не е възможно.

Регистриране на потребители. Документи за потребителите

Ползването на библиотечните уеб сайтове на РБ не изисква допълнителна регистрация като цяло. Но част от услугите, които могат да се реализират през интернет страницата на обществените библиотеки могат да се ползват след регистрация и придобиване на читателски статут/статут на редовен потребител. Обслужването на ползвателите във физическото пространство на библиотеката е обвързано с регистрация и получаване на документ. Пълноценното използване на услугите на библиотеката зависи от правилната и достатъчна информация, адресирана към потенциалните потребители. Тя включва: подробно или поне достатъчно ясно описание на предлаганите услуги и продукти от страна на библиотеката, ограничения и допълнителни условия, ако има обстоятелства, които налагат подобни мерки за някои от тях, правила за ползване на библиотеката, които регламентират взаимоотношенията, правата, отговорностите и задълженията на потребителите при ползването на библиотеката. Наличието на подобна информация на интернет страницата на библиотеката е едно от условията за нейната ефективност, т.е. изпълняването на нейните функции и задачи, реализирането на полезност за всички членове на общността.

Правилата за регистриране на потребителите на РБ са разнообразно разположени в уеб сайтовете им. Условията, възможностите и ограниченията за ползване на библиотеката се съдържат в документ, който всяка РБ разработва и озаглавява по различни начини: „Правилник за ползване на библиотеката“, „Правила за обслужване на потребителите на ... библиотека/или без изрично повтаряне на името на библиотеката“, „Правилник за обслужване на читателите“ и др.

Представянето на правилата е в рубрика „За читателите“ (РБ-Варна, Столична библиотека), или „За нас“ (РБ-Русе), в рубрика „Услуги“ (РБ-Монтана), „Услуги за гражданите“ (РБ-Враца), в хиперлинк, дясно вертикално меню, основна рубрика – видима и лесно достъпна (РБ-Кюстендил).

В РБ-Силистра, РБ-Разград и др. услугите, които библиотеката предлага се представят точно, както са записани в Закона за обществените библиотеки (ЗОБ): на основни (безплатни) и специализирани (платени). В РБ-Силистра

към списъка с услуги, с болднат текст, се дава линк към „Правила за обслужване на ползвателите на РБ „Партений Павлович“. В други библиотеки този документ е самостоятелно представен в съответна част от виртуалното пространство (РБ-Ловеч, РБ-Кюстендил и др.).

РБ-Сливен – няма Правилник за ползване на библиотеката или той е трудно откриваем на нейния сайт. РБ-Смолян представя „Правилник за обслужване на потребителите в Регионална библиотека „Николай Вранчев“, в рубрика „За потребителите“. РБ-Шумен публикува под рубрика „Правилник на РБ“ документ (очакваното съдържание според наименованието на рубриката е правилник за устройството на РБ), който всъщност е „Правилник за обслужване на читателите“. РБ-В.Търново – в рубрика „Услуги“ се отваря документ „Правила за обслужване на потребителите“, който съдържа и правилата за обслужване, и видовете услуги, които библиотеката предлага на своите потребители, тук е и разделът за междубиблиотечно заемане (МЗ). В РБ-Търговище под рубрика „Правила за ползване“ – лесно достъпна главна рубрика от вертикално ляво меню, са представени подрубрики „Такси и цени на услугите“, „Правила за обслужване на читателите“, „Правила за приемане на дарения“. РБ-Русе представя в подрубрика „Правилници“ на главна рубрика „За нас“ пакет от документи, който съдържа правилата за дейността на библиотеката, „Правила за обслужване на потребителите“ и ценоразпис на платените услуги.

Могат да се дадат още редица примери за разнообразието от решения по отношение мястото, наименованието, съдържанието на документа, който регламентира взаимоотношенията на библиотечната институция с нейните потребители. Това как и къде ще стои този документ е решение, продиктувано от професионализма на създателите на уеб сайта. С този документ следва да бъде запознат всеки потребител на библиотеката, за да го спазва и да бъде наясно със своите задължения, права и отговорности. Следователно, правилата трябва да бъдат лесно достъпни, бързо откриваеми, разбираеми и ясни по съдържание.

Заемане на библиотечни документи

Заемането на библиотечни документи е сред основните (безплатни) услуги на обществената библиотека, срещу читателска карта. Тя е представена в услугите на всички проучвани библиотеки, най-често в съответното звено от структурата на библиотеката, в частност на направление „Обслужване“.² В част от РБ се предоставя възможност за поръчка, запазване или проверка на състоянието на заетите библиотечни документи в личното досие на потребителя. Само някои от РБ използват активно сайта на библиотеката за осъвременяване на услугата и възможно улесняване на потребителите. Налице е

² Данните в тази колона на Таблица 1, Приложение 1, отразяват наличието на иновативен елемент на услугата на уеб сайта на библиотеката, а не описанието на традиционната услуга.

разнообразие на подходи и степен на реализация на тази основна услуга по иновативен начин.

РБ-Благоевград: на уеб сайта подробно се обясняват възможностите и ограниченията за заемане на библиотечни документи, но няма опция услугата да се извършва частично през сайта. В Столична библиотека – в рубрика „Услуги“, през сайта може да се резервира книга. РБ-Смолян: виртуална услуга „Какво дължа“, видеоканал и др. директно от икона на началната страница дават възможност за получаване на нужната информация или сведения относно задълженията на потребителите. РБ-Шумен в рубрика „Информация“, под-рубрика „Читателски статус“ може да се извършва „Проверка за заета литература“. РБ-Сливен предоставя възможност за „Запазване на книги по имейл“ през своя сайт. В интернет страниците на по-голямата част от РБ, обичайно в рубрика „Услуги“ се предоставя списък на предлаганите услуги, с добавена информация за цените на платените услуги. РБ-Русе разполага сведенията за основните (безплатни) услуги, които библиотеката предоставя към всеки отдел от рубрика „Структура“. Като подрубрики в основна рубрика „Услуги“ са представени само специализираните (платени) услуги.

Представянето на обществената библиотека чрез нейните услуги е ядрото на информационната стойност на уеб сайта ѝ. С оглед на това не всички РБ съумяват да опишат точно и еднозначно границите на всяка от услугите, които имат готовност да предоставят на потребителите си. По-новите уеб сайтове отбелязват тенденция към модернизирани и значително подобряване на информационната стойност в тази посока.

През интернет страницата си Столична библиотека предоставя услугата „Резервиране на книга“, като подробно и разбираемо са описани стъпките, които довеждат потребителите до желания резултат и до успешно извършване на услугата.

Електронна заявка за документи

По-големите и водещи в технологичното развитие на сектора обществени библиотеки вече създават на уеб сайтовете си възможности за подаване на електронна заявка за документи. РБ-Варна е един от примерите за иновативни услуги на българските обществени библиотеки. На началната страница на обновения си модерен сайт, с отделна иконка – „на един клик разстояние“, библиотеката дава възможност за ползване на тази услуга. Вдясно на екрана се появява пълна и най-подробна информация какво съдържа тя, при какви правила и кой може да се възползва от нея. Текстът препраща към „Правила за ползване на библиотеката“. На формуляра, необходим за ползване на услугата има опция за отбелязване на статута на потребителя, който изпраща заявката – да се попълни номер на читателска карта или да се обозначи с кликуване „Не съм читател“. РБ-Русе представя иновативни услуги в едноименната основна рубрика на уеб сайта. Потребителят достъпва електронните заявки през разгръщащите се под-

рубрики, които представят богат набор от „Специализирани услуги“ и „Други услуги“. Потребителите и на други библиотеки могат да ползват електронни услуги през сайта (РБ-Габрово, НБИВ, РБ-Монтана). Столична библиотека предоставя възможност през уеб сайта ѝ да се дава поръчка за дигитално копие. РБ-Кюстендил предоставя възможност за електронна заявка през електронния каталог, след предварително направено издирване.

Нараства разнообразието на предлаганите услуги, които могат да се извършват през сайта на библиотеката, но засега те най-често са насочени към търсене на библиотечни документи, онлайн поръчки, презаписване, проверяване на статус. В условията на технологичното общество създаването на иновативни услуги е един от основните критерии за ефективност на библиотеката. Възможностите за отдалечен достъп до библиотечни услуги, правилната и полезна информация, публикувана на уеб сайта ѝ привлича повече читатели, защото отговаря на съвременните навици за търсене на информация, на ежедневието на съвременните хора от различни възрасти и занимания.

Междубиблиотечно заемане (МЗ)

Междубиблиотечното заемане (МЗ) и Международното междубиблиотечно заемане (ММЗ) разширяват ресурсите на библиотеката с достъп, макар и за определен период от време, до ресурси, които не са притежание на съответната библиотека. Електронната доставка на документи, част от разглежданата услуга, предоставя документи за постоянно ползване. Правилата за ползване на тези услуги са представени на интернет страниците на обществените библиотеки отново по най-разнообразен начин. РБ-Благоевград има Правилник за МЗ, който се достъпва чрез подрубрика от падащо меню „Информация“; РБ-Ст. Загора включва МЗ в общия списък от предлагани услуги; Столична библиотека представя тези възможности в рубрика „Услуги“; РБ-Шумен разполага сведенията в рубрика „Информация“, като подрубрика в падащо меню; РБ-Разград също информира за услугата, но тя е формулирана описателно в рубрика „Услуги“, където има информация, озаглавена „Библиотеката предоставя“ и сред изредените основни и специализирани услуги намира място и МЗ. РБ-Русе поддържа на уеб сайта си възможност за електронна заявка за „Доставка на библиотечни документи за читател на Регионална библиотека „Любен Каравелов“ от друга библиотека в страната или чужбина.“ Информация за услугата МЗ е отбелязана в рубрика „Структура“ към направление „Ресурсно осигуряване“, Сектор „Справочно-библиографска дейност и междубиблиотечно заемане“, където описателно се дават дейностите на звената. Например, РБ-Варна предоставя на потребителите си възможност да заявят книги по МЗ онлайн, чрез заявката разположена на основната страница точно под полето за търсене в каталозите.

Разширяването на достъпа до източници на информация, създаването на възможности и условия за предоставянето на документи в удобно за потреби-

телите място е част от задачите на обществената библиотека. Колкото по-лесен е достъпът до информацията за тази услуга, колкото по-ясно е описана тя, толкова по-ефективно ще бъде нейното използване. Във времето на стъписващ по мащабите си информационен обмен посредничеството на библиотеката в осигуряването на достъп до документи и информация за потребителите, претоварени от динамиката на ежедневието е съществен принос в удовлетворяването на техните информационни потребности и знак за качество и ефективност на библиотечната институция.

Достъп до специализирани бази данни (БД)

Ресурсната мощ на обществената библиотека като информационен институт се разширява чрез осигуряването на достъп за потребителите ѝ до сводни каталози, до каталози на други български библиотеки, до огромните ресурси на Националната академична библиотечно-информационна система (НАБИС), откъдето се разширява достъпността на ресурси и към български, и към чуждестранни библиографски данни и дигитални ресурси.

Столична библиотека е обществена библиотека, която се бори за имидж на информационен и културен институт в силно конкурентната среда на столицата, в пространство, наситено с научни и университетски библиотеки, със специализирани мощни информационни центрове. Залогът за успех е в търсенето на непокритите полета, на нишите на информационния пазар и в разработването на модерен, информативен и привлекателен за потребителите уеб сайт на библиотеката, който да осигурява за потребителите си широк достъп до разнообразни чужди ресурси, освен тези на библиотеката. РБ-Сливен води потребителите през рубриката „Партньори“ на началната страница на интернет страницата на български и чуждестранни библиотеки и културни институти. Най-често този разширен достъп се предоставя в рубрика „Електронни ресурси“.

Но демонстрираните възможности за РБ по отношение на осигурен достъп до специализирани и чужди (за конкретна библиотека) БД е все още ограничен и недостатъчен, предвид растящите потребности от достъп до знание.

Достъп до електронно правителство (е-правителство)

Регионалните библиотеки предоставят в събран и систематизиран вид линкове към органите на централната власт, към уеб сайтовете на местното управление, регионални организации и местни културни институти. Подходът към реализацията на тази актуална функция на българските РБ е разнообразен. Често достъпът до е-правителство се преплита и допълва от каналите за краеведска информация. РБ-Бургас организира на своята интернет страница богата информация с регионален характер, вкл. достъп до сайтовете на регионални институции и общинските власти; РБ-Стара Загора насочва в ляво вертикално меню към иконка „Моята е-община. Електронна платформа за връзка между гражданите и институциите на Стара Загора“; РБ-Сливен обслужва

с аналогична информация през рубрика „Област Сливен“; РБ-Смолян предоставя хипервръзки в дясно вертикално меню; РБ-Шумен дава възможност за ползване на услуги от типа е-правителство в рубриката „Бързи връзки“; РБ-Габрово разработва много подробно, лесно за намиране и добре подредено пространство за услуги на електронното правителство; НБИВ-Пловдив дава частична възможност да се задават въпроси във Виртуална краеведска служба. РБ-Търговище препраща към уеб сайтовете на община Търговище и област Търговище, към местни агенции, организации, училища и портали през рубриката „Бързи връзки“ – хиперлинк от дясно вертикално меню на начална страница.

В уеб сайта на РБ-Разград най-точно са представени услугите е-правителство, което е ситуирано като подрубрика на основна рубрика „Е-услуги“. Точно и адекватно са формулирани линкове към „Единен портал за достъп до електронни административни услуги“ в национален мащаб и поредица от възможности за получаване на конкретни административни услуги от местната власт.

Ползването на услугите на електронното правителство е заявка за съвременен имидж на обществените библиотеки, за тяхното приобщаване към образа на полезната и модерно функционираща библиотека. Това повишава информационната стойност на уеб сайта и формира висока оценка на потребителите за мястото на библиотеката в техните сигурни канали за достъп до достоверна информация, бързи полезни услуги и контакти.

Ползване на интернет

Съвременното библиотечно пространство се оценява според наличието на интернет осигуреност за реалните и потенциални потребители. Една част от тях влизат в библиотеката, привлечени именно от тази възможност. В концепциите за съвременната обществена библиотека важно място заема разпознаването на библиотеката като място за безопасно сърфиране в мрежата, особено по отношение на обслужването на деца и тийнейджъри. В по-голямата си част РБ предоставят безплатен интернет на територията си. Но например РБ-Ловеч, РБ-Перник предоставят услугата (според уеб сайтовете) лимитирано. РБ разработват специално за ползването на интернет правила, които предоставят в самостоятелни документи – правилници за ползване на интернет или ги въвеждат в общите правила за ползване на услугите на библиотеката.

РБ-Добрич определя в своя правилник за „Ползване на Интернет в библиотеката“:

- „Всеки ползвател има право да ползва ежедневно Интернет в Центъра за информация и справочно-библиографско обслужване, съгласно Наредба № 2 от 5.02.2007 г. за здравните изисквания към компютърните и интернет зали за обществено ползване.

• Интернет в библиотеката се ползва с познавателна и образователна цел, като библиотеката има право да контролира ползването на Интернет.“

РБ-Смолян: при изреждането на предоставяните безвъзмездно услуги включва „интернет достъп за образователни, социални и научни цели за регистрирани потребители на библиотеката“. РБ-Русе има „Правила за обслужване на потребителите“ като основен документ, който регламентира взаимоотношенията в сферата на библиотечното обслужване. Раздел осми от него е озаглавен: „Ползване на компютри за свободен достъп и Интернет“ и съдържа изчерпателно описание на условията за ползването на компютрите в библиотеката. Уточнява какво не се разрешава: „Теглене на софтуер, филми, музика и други материали, в нарушение на авторските права“, „Инсталиране на нов софтуер, деинсталиране, изтриване и модифициране на вече инсталиран“, „Разглеждането на сайтове, съдържащи порнография или насилие“, „Включването на личните компютри в библиотечната мрежа“ и т.н. Мерките при нарушаване на някое от правилата са безкомпромисни и предвиждат строги наказания, до: „достъпът се прекратява“, а „При повторно нарушение потребителят се лишава от достъп за срок от три месеца“. РБ-Силистра изброява услугата „Ползване на компютри и интернет за образователни и социални нужди“ в списъка на основните услуги, които библиотеката предлага, достъпвани през рубрика „Услуги“.

Освен удовлетворяването на информационни потребности, чрез публикуването на подобна информация на интернет страницата си РБ въвеждат своите потребители в етиката на общуване в дигитална среда, изграждат тяхната култура на поведение.

Справочно-библиографски и информационни услуги (СБИО)

Примерите за иновативни услуги в полето на справочно-библиографската и информационна дейност, осигурени през страницата на регионалните библиотеки са разнообразни: РБ-Благоевград предоставя готови писмени библиографски справки през рубрика „Библиографски справки“, в падащо меню представя справките по години за периода 2000–2016 г. РБ-Бургас: в рубрика „Услуги“ има три подрубрики: „Правила“, „Такси“ и „Въпрос-отговор“. В третата потребителите получават виртуално справочно обслужване. Подробно е описано на какви условия трябва да отговарят задаваните въпроси, за да се очаква адекватен отговор на имейла на потребителите. Но това не е рубрика, която дава възможност за задаването на общи въпроси относно ползването на библиотеката, а е част от Справочно-библиографската и информационна дейност и по-точно в този подраздел е представена Виртуална справочна служба на библиотеката. РБ-Сливен предоставя възможност за „Справка по имейл“ през своя сайт. РБ-Варна, РБ-Монтана имат на страницата си формуляр „Заявка за библиографска справка“ онлайн, който дава възможност на потребителите да формулират искания за издирване на източници и предоставяне на

систематизирана библиографска информация през виртуалното пространство. Виртуални справочни услуги на потребителите си предоставя и РБ-Смолян през обновения си сайт. РБ-Добрич – има отделни „Правила за работа в Центъра за информация и справочно-библиографско обслужване“, където са описани условията и възможностите за потребителите да ползват капацитета на ЦИСБО в РБ-Добрич. НБИВ-Пловдив предлага в своето виртуално пространство Виртуална справочна служба. Обяснено е какви въпроси могат да се задават и какви са ограниченията. Отделно се поддържа Виртуална краеведска служба, която може да се разглежда и като част от е-правителство, доколкото предоставя съответния тип краеведска информация.

Разглежданият раздел от уеб пространството на обществените библиотеки има широки възможности за изява на иновативни услуги на библиотеката, за демонстриране на нейната информационна мощ и достъп до многобройни ресурси, за увеличаване на нейната видимост и авторитет. В тази част от библиотечното обслужване има потенциал за изява на професионалното ниво на библиотечните специалисти, възплатено в създадения иновационен и резултатен справочен апарат на библиотеката, чрез прилаганите стратегии за издирване и оптималната организация на процесите като цяло. Затова е от голямо значение как стои тази част от библиотечната дейност на страницата на обществената библиотека, до каква степен се използва за привличане на потребители и тяхното устойчиво задържане именно чрез ефективно удовлетворяване на потребностите от издирване на информация по определени параметри.

Копиране, принтиране, сканиране

В част от изследваните библиотеки тези технически възможности са изброени в предоставяните услуги, в раздела за „Специализирани библиотечни услуги“. По ЗОБ тези услуги се предоставят възмездно, посочен е документът-основание за заплащането на услугата (РБ-Смолян и др.) РБ-Русе – в рубрика „Услуги“, подрубрика „Други услуги“ изрежда пълен набор от възможни допълнителни услуги: звукозаписи, цифровизиране, сканиране, принтиране, подвързия, ползване на библиотечните пространства, изнасяне на тематична беседа. Не за всички изследвани библиотеки тази информация е лесно и бързо откриваема, като в същото време част от техническите услуги – принтиране, ксерокопиране и др. се предлагат във всяка от тях.

Обучителни курсове

В последното десетилетие РБ се утвърдиха като успешни обучителни центрове в различни направления, с високо качество на провежданите курсове, добри условия и достъпни цени или безплатни обучения, стойностен подбор на актуални теми и умения, необходими на хората за пълноценно участие в съвременното, изпълнено с технологични възможности ежедневие. Библиотеките се ориентират към създаване на нови умения у представители

на различни поколения, към участие в преквалификацията на групи от населението с ориентация към нови за тях възможности и професии, към представянето на нови роли на библиотеката в живота на нейните потребители. Във фокуса на вниманието обаче стои доколко ефективно е присъствието на информацията за обученията на уеб сайта на библиотеката, доколко лесна за намиране, разбираемо организирана и изложена относно условията, провеждането, подбора на подходящи участници, очаквани резултати е тя. Доказано позитивно е въздействието на разказани истории, на примери за успешно преодоляване на пречки и решаване на проблеми, постигнати чрез преминаване в библиотеката обучения. Тук се съдържа потенциал за ефективно представяне на въздействието на библиотеката върху общността и развитието на нейното стойностно присъствие.

Примерите са разнообразни относно тематиката, като има утвърдени тематични направления с доказана полезност, които се разпространяват във все повече от РБ. Такива са обучителните курсове по компютърна грамотност 60+/55+ или др. Стартирани в РБ-Варна, показали високо търсене и потребност, доказали висока ефективност на библиотечната услуга, те стоят на сайта на почти всички регионални библиотеки. РБ-Силистра информира чрез главна рубрика от хоризонталното меню за курсове по първоначална компютърна грамотност „Обучения 55+“. Ефективност набира и сравнително новото обучение, стартирало в РБ-Стара Загора по библиотерапевтично консултиране, което засега се предлага пробно от единични библиотеки. Популярност печелят курсове по програмиране за деца, с „9 месеца“ на училище – курсове за бъдещи майки (РБ-Стара Загора), курсове по финансова грамотност за възрастни и отделно за деца (РБ-Русе). В РБ-Русе обученията са поместени в рубрика „Събития“ и се предоставя информация за актуалните курсове. При прегледа на сайта в подрубриката стоят „Финансова грамотност“ и „Дигитални компетенции“. Информацията за предстоящи или преминали вече, но устойчиво присъстващи в програмата на библиотеката обучителни курсове се публикуват в рубриката „Новини“ (РБ-Монтана). Уеб сайтът на РБ-Силистра предоставя информация за организирани информационни срещи за представяне на възможностите за търсене в е-портала за здравни и транспортни услуги на библиотеката – www.libsilistra.bg, чрез които търси съдействие за популяризирането му сред широката общественост. На уеб сайтовете на РБ стои информация за обучения, инициирани и организирани от други организации, но провеждани в РБ като съорганизатор и база за провеждане на обучителните курсове.

Наличието на подобна информация създава у потребителите навици да проверяват за обучения, организирани от различни организации именно на библиотечния сайт и разширяват участието на библиотеката – не само като инициатор, организатор, но и като партньор, като съвременна пространствено-технологична база с подходящи модерни условия за провеждане на обучения на гражданите.

Специфични за отделни библиотеки рубрики

Всяка от регионалните библиотеки, с много малки изключения, може да бъде забелязана с предложени на сайта ѝ оригинални рубрики или услуги, които не са характерни и не се повтарят при останалите. Но, преценено откъм информационната стойност на уеб сайта, не винаги присъствието на подобни рубрики е с положителен знак. Добрата практика насочва към подходящо формулирани елементи от интернет страниците, които са разбираеми, подпомагат бързата ориентация в публикуваната на сайта информация, улесняват потребителя в достъпването на полезни за него сведения.

РБ-Ст. Загора дава добра практика в създаването на тематично структурирани пространства и предлагани все още непопулярни услуги. Например, възможност за абонамент за електронен бюлетин, издаван от библиотеката, който предлага актуална информация за предстоящи събития; в рубрика „Услуги“, освен очакваната информация, има подрубрика „Зали и фойета“. Тук потребителите могат да се осведомят не само за площта, която библиотеката предоставя за ползване срещу наем, но и са описани условията и комфорта, които залата осигурява. В рубрика „Новини“ се поднася актуална информация за протекли в библиотеката събития и се предоставя достъп на посетителите на сайта до изнесени презентации.

Работа с деца

Детската аудитория се ползва с особено внимание от всички регионални библиотеки. РБ-Сливен има традиционно богата дейност в работата си с деца. Хиперлинк от началната страница на библиотеката „За вас, деца!“ отправя към посветеното на тях пространство. РБ-Смолян предоставя самостоятелна страница на детския отдел, която се достъпва с хиперлинк през началната страница на уеб сайта на библиотеката. РБ-Габрово препраща към информацията за детската аудитория от хиперлинк „За децата“ – отваря се самостоятелно виртуално пространство за децата с много рубрики и линкове. РБ-Монтана предоставя развлечения, програма за събития, посветени на децата, които лесно се достъпват през рубрика, в която са зададени като подрубрики. РБ-Русе обособява подрубрики за децата в рубрика „Събития“ и в „Новини“, където са представени и богато картинно илюстрирани инициативи на библиотеката, предназначени за деца. Те са лесно откриваеми, атрактивно представени, грабват вниманието и предизвикват интерес. РБ-Стара Загора тематично организира информацията за деца: проект „Дивата природа. Опознай и защити.“ С богати възможности за навлизане в темата на проекта и за комуникации в рамките на инициативата. Уеб сайтът на РБ-Хасково препраща към самостоятелна страница на детския отдел, в който са описани част от услугите на библиотеката, предназначени за деца. Атрактивно оформени подрубрики отправят към събития, към постъпили нови книги и към полезна за децата информация в други страници от сайта. РБ-Разград има главна

рубрика „Детски свят“, която препраща към самостоятелно пространство за детската аудитория – самостоятелна страница в сайта на библиотеката, отделена за детската аудитория и осигурена с полезна за учениците и учителите информация, с подходящи атрактивни съобщения за тях. Столична библиотека информира за събития в Детския център на библиотеката, но на уеб сайта ѝ няма достатъчно информация за центъра и работата с деца. РБ-Варна предоставя на младата аудитория страница на Детски и средношколски комплекс. РБ-Търговище предлага за децата атрактивно поднесена и прегледно организирана информация с лесна ориентация и достъп. Детският отдел на библиотеката предлага прожекции на анимационни, игрални и научно-популярни филми, които да обогатят знанията на детската аудитория по различни учебни предмети. Изключително богата и атрактивно поднесена е информацията за проведени и предстоящи събития в РБ, за новите и препоръчани книги, за инициативите, предназначени за децата и подрастващите.

Клубни дейности

Клубните дейности вече са широко разпространени в представянето на дейностите на библиотеката на интернет страниците. Популярни сред професионалната гилдия, като добра практика, но и сред общностите, които библиотеците обслужват са Клуб „Краезнание“ в РБ-Враца, клубните форми за работа с деца на РБ-Видин. Редица инициативи на библиотеките имат различни наименования, но подобни на клубните дейности характеристики.

Други

В различни части от своите интернет страници библиотеките включват рубрики, които смятат за необходими и събират информация, която библиотечните специалисти са преценили като важна част от представянето на библиотеката в интернет. Разнообразието е голямо и включва както неповтарящи се заглавия на рубрики със специфична информация, така и познато звучащи (т.е. налични и в други библиотечни уеб сайтове) рубрики, но в тях стои различна по съдържание информация. Ето няколко примера за илюстрация на казаното: Столична библиотека в рубрика „Актуално“ – главна рубрика на началната страница, обединява полезна за ползвателите информация в рубрики и подрубрики, които са представени в разгърнат вид и в долния край на страницата; РБ-Търговище включва в пространството, отделено за децата, линкове към „Предлагани от нас образователни и забавни сайтове“; РБ-Хасково има основна рубрика от главната страница, озаглавена „Детски книги“. Препратката е към т.нар. „Бюлетин „Детски отдел“, който предоставя списък на българска класическа литература. В РБ-Русе много добре е развита и представена рубрика „Услуги“. Представен е списък на „Специализирани услуги“ и „Други услуги“ във вид на подрубрики.

Достъпът до информация през уеб сайтовете на РБ

Достъп до традиционни каталози

Въпреки автоматизирането на библиотечните каталози, традиционните каталози все още заемат съществено място в библиотеките. Това се дължи и на факта, че в много библиотеки не е завършен процесът на ретроконверсия, а и част от потребителите предпочитат да използват традиционните каталози. Затова информацията за наличието на такива каталози е необходима и сведенията за тях са полезна информация, която да бъде намерена на интернет страниците на библиотеките.

Библиотеките, които представят традиционните си каталози не са много и, ако има такава информация, то тя в повечето случаи е „скрита“ и непълна.

На интернет страниците на РБ-Бургас и РБ-Ямбол каталозите са представени като подрубрика „Традиционни каталози“ на рубриката „Фондове и каталози“.

РБ в Добрич, Ловеч, Перник, Пловдив и Сливен ги описват в рубрика „Каталози“, някои от тях (РБ в Добрич, Пловдив и Ловеч) в подрубрика „Традиционни каталози“. РБ-Монтана ги е посочила в рубрика „Информация“, подрубрика „Каталози“.

РБ в Благоевград, Габрово, Кърджали, Кюстендил, Плевен, Разград, Хасково и Шумен представят информацията в рубрика „Структура“ към отдела, в чиято дейност е включено каталогизирането, като в някои случаи само е отбелязано само, че има каталози.

Достъп до електронен каталог

Всички регионални библиотеки са предоставили линкове към своите електронни каталози. Разликите са в начините, по които се представя информация за съдържанието на електронните каталози и достъп за търсене в тях.

С изключение на РБ-Варна, РБ-Перник и РБ-Ямбол които използват софтуери, специално разработени за тях, библиотеките използват библиотечните софтуери I-Lib на фирма СофтЛиб (11 библиотеки) и АБ на фирма РС-ТМ (13 библиотеки).

За всички библиотеки, които използват софтуери I-Lib при отваряне на страницата с прозорец за търсене вдясно е поместен текст с информация какви видове ресурси съдържа каталога. Базите данни са разделени по видове ресурси и търсенето се извършва поотделно за всяка база. По този начин е представена информацията в РБ в Бургас, В. Търново, Габрово, Добрич, Кърджали, Кюстендил, Пловдив, Разград, Сливен, София, Търговище.

Една част от библиотеките предоставят информация за съдържанието на електронните каталози и в отделни рубрики на началната страница на библиотеката.

Информация за съдържанието на електронните каталози

Съдържанието на електронните каталози е описано в рубрика „Електронни ресурси“ (РБ-Бургас), рубрика „Дигитална библиотека“ (РБ-В. Търново), рубрика „Каталози“ (РБ-Кърджали и НБИВ-Пловдив). Информация за съдържанието на каталога предоставя и РБ-Търговище в рубрика „Дигитална библиотека“, подрубрики „Електронни каталози и издания“/„Достъп в интернет“.

РБ в Добрич и Търговище предоставят информация и за локални каталози съответно в подрубрики Каталогизи/Интернет каталог и Дигитална библиотека/Достъп в библиотеката.

Достъп

Линк към прозореца за търсене предоставят от рубрика „Каталог/зи“ (РБ в Благоевград, Бургас, Враца, Добрич, Ловеч, Кърджали, Перник, Пловдив, Разград, Русе, Силистра, Хасково). При някои от библиотеките рубриката е с подрубрика „Интернет каталог“ (РБ в Добрич, Ловеч). Достъп до електронния каталог предоставят чрез рубрика „Дигитална библиотека“ (РБ във В.Търново, Търговище), рубрика „Електронни каталози“ (РБ Габрово и Сливен), рубрика „Е-библиотека“, подрубрика „Електронен каталог“ (РБ Видин), рубрика „Е-каталог“ (РБ в Монтана, Пазарджик, Стара Загора), рубрика „Услуги“, подрубрика „Каталог“ (РБ-Плевен), рубрика „Онлайн услуги“, подрубрика „Електронен каталог“ (РБ-Смолян), рубрика „Търсене“ (РБ-Ямбол). РБ в Шумен предоставя достъп от две рубрики „Търсене във фонда“ и „Търсене в старопечатни“.

От менюто за бързи връзки достъпът се дублира при РБ-В. Търново (рубрика „Онлайн каталози“) РБ-Ловеч (рубрика „Каталог“), РБ-Кърджали (чрез икона на каталога).

В две от библиотеките (РБ-Варна и Столична библиотека) при отваряне на интернет страниците им на първо място се показва прозорец за търсене в каталога. РБ-Варна предоставя достъп и от рубрика „Каталози“. Столична библиотека предоставя достъп до каталога от още две места. Рубрика „Ресурси“, подрубрики „Дигитална библиотека“/ „Каталог“ и от бързите връзки в края на страницата от рубрика „Читатели“, подрубрика „Каталог“.

Обикновено тези рубрики за позиционирани хоризонтално горе или вертикално ляво/дясно меню и се виждат с отварянето на страниците на библиотеките. Изключение е РБ-Смолян, където рубриката се намира в долната част на страницата и се вижда след придвижване на страницата нагоре.

Достъп до картотеки

Картотеките помагат за по-пълното разкриване на фонда на библиотеките. Една част от картотеките са въведени в електронните каталози и информация за съдържанието им може да се търсят онлайн, други могат да се ползват само в локалната мрежа на библиотеката, а някои все още са само в печатен вид.

Докато информация и достъп до електронните каталози предоставят всички библиотеки, картотеките не са представени на сайтовете на всяка от тях.

Информация за видовете картотеки библиотеките предоставят в рубрики „Електронни ресурси“ (РБ-Бургас), рубрика „Електронни каталози“ (РБ-Кюстендил), подрубрика „Традиционни каталози“ на рубрика „Каталози“ (НБ Пловдив). Картотеките са описани в структурата на различните отдели (РБ в Габрово, Разград, Сливен, Видин, Монтана, Пазарджик, Смолян).

Достъпът до картотеките може да бъде онлайн, когато те са част от електронния каталог, на място в локалната мрежа на библиотеката или в традиционен вид.

За библиотеките, които използват софтуера iLib, картотеките са представени в отделни бази: Краезнание (РБ в Бургас, В. Търново, Кърджали, Кюстендил, София, Търговище). Детски отдел (РБ-Кюстендил) и Библиография (РБ-Търговище).

В отделна база е и картотека „Краеведска литература“ (РБ-Ямбол).

Чрез интернет страницата си предоставя търсене и РБ-Перник в картотеките: справочно-библиографско и информационно обслужване, периодика, детски отдел, периодика и изкуство, краезнание. РБ-Благоевград използва друг софтуер за база Краезнание. РБ-Шумен предоставя информация чрез картотека Библиографска справка.

В локалната мрежа на библиотеките са достъпни „Картотека на статии по литературознание и на пиеси, публикувани в български периодични издания“ (РБ-Бургас), Картотека „Краезнание“ (РБ-Сливен), „Краеведска картотека“ (РБ-Монтана, РБ-Пазарджик), БД „Аналитични описания на статии от вестници, списания, рецензии и части от книги“, Пълнотекстова БД „Персоналия“, БД „Библиотекознание“ (РБ-Търговище), БД „Краезнание“ (РБ-Разград). РБ-Смолян поддържа БД на тематични картотеки и литературознание, както и „Бележити дати“, „Календарни празници“, „Прикнижна библиография“, „Туристически обекти в България“. На място в библиотека, без да има информация за съдържанието им се ползват картотеките в РБ-Варна и РБ-Габрово.

РБ-Враца е включила картотека „Статии“ към каталозите и търсенето се извършва в обща база чрез селектиране по видове документи.

В традиционен вид картотеките се ползват в РБ в Габрово, Пловдив, Разград, Видин.

Достъп до сводни каталози

Сводните каталози отразяват колекциите на библиотеки или библиотечни мрежи, обединени по регионален, отраслов или друг принцип. На интернет страниците на разглежданите библиотеки информация за сводни каталози, в повечето случаи е предоставена ако библиотеката участва в тях.

При библиотеките, които използват софтуера АБ, с отваряне на прозореца за търсене в каталога в долната част на страницата, чрез линк *АБ каталози* се

предоставя достъп до сводни каталози, в които участват библиотеките работещи с платформата. В рубрика сводни каталози са посочени следните каталози: Каталог „Университетски Библиотеки“ – КУБ, Своден каталог на библиотеки, работещи с АБ – СВОДЕН, Своден каталог на библиотеки при ВУЗ – Североизточна България – СЕВЕРОИЗТОК, Своден каталог на библиотеки при ВУЗ – Пловдив – ВРЕМЕ. Повечето от предоставените линкове или не са активни (Своден каталог Североизток), или препращат към отделните каталози на библиотеките-участници.

Линкове към сводните каталози Регина, Регина ПИ и Регина Статии предоставят РБ в Бургас, В. Търново, Кърджали, Ловеч, Пловдив, София.

Връзка към сводния каталог НАБИС предоставят библиотеките в Благоевград, Бургас, В. Търново, Кърджали, Ловеч, Пловдив и Русе, към сводния каталог COBISS библиотеките в Кърджали, Ловеч, Пазарджик и Пловдив.

Линк към своден каталог „Старопечатни, редки и ценни издания“ имат РБ във В.Търново, Кюстендил и Пловдив. Прави впечатление, че при описанието на съдържанието на този своден каталог, библиотеките в Пловдив и В.Търново, посочват като участници в него регионалните библиотеките във В.Търново, Пловдив, Търговище и Кюстендил. При описанието на съдържанието на този своден каталог в РБ Кюстендил за участници са посочени само институции в гр. Кюстендил, а на сайта на РБ-Търговище липсва всякаква информация за този своден каталог.

Рубрика „Обединен каталог на регионалните библиотеки“ фигурира на сайта на НБИВ. Линкът, води до каталог Регина книги.

Достъп до своден каталог, който обединява ресурсите на РБ-Благоевград, РБ-Перник и три читалища в Благоевград, Дупница и Добринище предоставят РБ в Перник и Благоевград.

РБ-Бургас чрез рубрика „Каталози на други библиотеки“ предоставя информация и линкове, които обаче не водят до никакви данни на Национален своден каталог на библиотеките при висшите училища и научни организации в България, Своден каталог на библиотеките при ВУЗ – Пловдив, Своден каталог на библиотеките при ВУЗ – Североизточна България, Своден каталог на чуждестранните периодични издания, получавани в по-големите библиотеки в Североизточна България, Електронен своден каталог на чуждестранните периодични издания, Своден каталог на чуждестранните книги.

РБ-Ловеч в рубрика „Електронни каталози“, предоставя хипервръзка към страница на ББИА, от която чрез се линкове се достъпват сводни каталози COBISS, НАБИС, РЕГИНА, Каталог на университетските библиотеки (КУБ), Своден каталог Старопечатни, редки и ценни издания, Обединени каталози на Националния аграрен научно-информационен комплекс (НАНИКО) и линкове към каталозите на български научни и обществени библиотеки. Към НАНИКО линк има и РБ Кърджали.

РБ-Варна в рубрика „Каталози“ предоставя търсене в „Сводни каталози-Чуждестранни периодични издания, получавани в по-големите библиотеки в Североизточна България след 1998 г.“ и „Книги и некнижни носители в Американските читални в България“.

Достъп до дигитални обекти, колекции и библиотеки

Библиотеките предоставят достъп до собствени дигитализирани обекти чрез рубрика „Дигитална библиотека“ (РБ в Бургас, Варна, Враца, Велико Търново, Добрич, Пловдив, Търговище, Хасково, Шумен), рубрика „Електронни ресурси“, подрубрика „Дигитална библиотека“ (РБ-Габрово), рубрика „Електронни издания“ (РБ-Кюстендил) рубрика „Дигитална колекция“ Разград, рубрика „Колекции“ (РБ-Русе), подрубрика „Дигитална библиотека“ (Столична библиотека), рубрика „Е-Силиста“ (РБ-Силиста), рубрика „Е-books за Ямбол“ (РБ-Ямбол).

РБ-В.Търново чрез рубрика „Дигитална библиотека“, подрубрика „Онлайн каталози“ предоставя достъп до проект „Дигитална културна съкровищница „Север +“, в която участват със своите фондове библиотеки, музеи, архиви и галерии от Северна и Централна България .

Достъп до дигиталната библиотека на НБКМ предоставя РБ-Кърджали.

Достъп до Europeana чрез логото ѝ предоставят РБ в Бургас, Варна и Смолян. Иконите са поместени в долната част на началните интернет страници на библиотеките. Достъп до Europeana, World Digital Library и The European Library предоставя НБИВ вдясно вертикално меню от началната страница. Достъп до Europeana предоставя и РБ-Хасково чрез хиперлинк в обяснителен текст за собствените си колекции, включени в нея.

Достъп до бази данни

Достъп до бази данни предоставят само някои библиотеки.

Достъп до международни бази данни предоставят Столична библиотека и НБИВ-Пловдив. В рубрика „Ресурси“ подрубрика „Дигитална библиотека“ в веб сайта на Столична библиотека се предоставя достъп до EBSCO. Отново до EBSCO предлага достъп НБИВ – чрез икона в края на страницата.

Линкове да електронни библиотеки и интернет книжарници предоставят РБ-Враца – рубрика „Връзки“, РБ-Кърджали – рубрика „Е-услуги“, РБ-Монтана – рубрика „Информация“.

Линкове към страниците на чуждестранни и български периодични издания предоставят РБ Ловеч – рубрика „Каталози“, подрубрика „Периодични издания“, РБ Ст. Загора – рубрика „Периодика“.

Информация за БД „Сиела“ предоставят РБ-Варна в рубрика „За читателите“, подрубрики „Услуги“, „Достъп до специализирани бази данни“ и РБ-Габрово чрез рубрика „Електронни ресурси“, подрубрика „Пълнотекстови ресурси“.

Комуникации с потребителите чрез уеб сайтовете на Регионалните библиотеки

Интернет страниците на РБ се превръщат в съвременен комуникационен канал, който дава възможност на потребителите да влизат в контакт с библиотечни специалисти и експерти и да получават оперативни или по-специализирани услуги. Свободната комуникация с потребителите през уеб сайта е важна характеристика на модерната библиотека. Участието на библиотечната институция в социалните мрежи я въвежда в пространството за ежедневно общуване между хората и я превръща в доверен събеседник. Наличието на виртуално пространство за постоянен контакт по избор на потребителя допринася за имиджа на библиотеката, променя в положителна посока отношението към нея и към мястото ѝ в личностното и професионално развитие. В анализа на комуникационните възможности, заложили в уеб сайта на РБ, са включени съществуващите към момента рубрики, които, като цяло, все още не са достигнали оптималната степен на активно ползване от страна на потребителите.

Попитай библиотекаря

Това е рубриката, чрез която най-често РБ инициират и подканят потребителите към активност. РБ-Варна разполага рубриката долу, вдясно и тя се появява постоянно на каквато и страница от сайта да се навигира. РБ-Ст. Загора предоставя тази възможност на начална страница, най-долу, на видно и лесно откриваемо място. РБ-Шумен – дясно вертикално меню на начална страница предоставя веднага тази възможност за контакт. РБ-Габрово я ситуира в „Полезна информация“. РБ-Русе привлича вниманието чрез постоянно появяващ се в долния десен ъгъл апел: „Попитайте ни!“, която отваря прозорец за изпращане на имейл до екипа на библиотеката. В уеб сайтовете на някои РБ това пространство или е по-трудно откриваемо, или не съществува. В интернет страницата на РБ-Търговище, например, „Попитай библиотекаря“ е подрубрика в рубрика „Услуги“, наред с равностойни подрубрики „Справки“, „МЗС“, „Такси и цени на услугите“.

Често задавани въпроси

Столична библиотека очаква въпросите на потребителите в рубрика „За читателите“, както и РБ-Варна. Част от РБ предоставят информация на началната си страница, като линк, към „Отговори на често задавани въпроси“, където обобщават проявени повтарящи се интерес към определени условия за ползване, услуги или др. теми. РБ-Видин дава по-дълъг път на потребителя към подобна възможност: от хиперлинк на началната страница, ляво вертикално меню, в подменю „Полезна информация“ на основна рубрика „Библиотекаря“. РБ-Габрово помества рубриката в „Полезна информация“. РБ-Мон-

тана в рубрика „За контакти“ има предоставена възможност за въпрос или коментар чрез имейл.

Професионална комуникация:

Някои от РБ осигуряват пространство за обмен на професионално значима информация между специалистите от библиотечната гилдия, обменят добри практики или друг тип информация от служебен интерес. РБ-Смолян помества тази част от виртуалното пространство в рубрика „Виртуален методичен кабинет“ на началната страница на сайта (хоризонтално меню). РБ-Ловеч, РБ-Бургас, РБ-Кърджали и др. също предоставят на интернет страниците си информация, адресирана и полезна за библиотекарите.

Възможности за мнения и препоръки

Столична библиотека осигурява в рубрика „За читателите“ възможност нейните потребители да дадат мнение по теми, които касаят ефективността на функциониране на библиотеката. РБ-Смолян приканва своите ползватели към участие в конкретна и базисна дейност на библиотеката: „Комплектуваме заедно! Помогнете за развитието на библиотечния ни фонд. Изпратете ни вашите предложения сега“. РБ-Варна предоставя възможност на потребителите още на началната страница на уеб сайта си да дадат своите предложения. Иконката отправя към формуляр за „Вашите коментари за дейността на библиотеката и предложения за предоставяне на нови заглавия“. Голяма част от РБ предоставят възможност на потребителите да дадат свои предложения за набавяне на нови книги. РБ-Русе предоставя постоянно в долната част на уеб сайта възможност на потребителите да оставят съобщение или да споделят нещо важно с екипа на библиотеката. Столична библиотека събира разнообразни възможности за контакт на потребителите с екипа на библиотеката в обособеното за тях пространство под рубриката „За читателите“: „Съобщения“, „Вашите предложения“, „Задай въпрос“.

На модерния уеб сайт на РБ-Варна могат да се дават предложения и препоръки, чрез заявката „Вашите предложения“, разположена на основната страница точно под полето за търсене в каталозите.

Тълкувана в контекста на разглежданата тема, търсенето на мнението на потребителите при осигуряването на ресурси е механизъм за повишаване на ефективността на библиотеката чрез допълването на библиотечни документи, адекватни на търсенията и заявените потребности.

Социални мрежи

Включването на обществените библиотеки в социалните мрежи играе важна роля в тяхното разпознаване като пространство за социални контакти, за дискусии и общуване. Разбира се, поддържането на активност в социалните мрежи е допълнително натоварване на екипа на библиотеката, тъй като неле-

ката задача се добавя към съществуващите отговорности. Въпреки трудностите за покриването на ежедневната комуникация в мрежите, явно екипите на РБ оценяват по достойнство присъствието си в това активно пространство за комуникация като нова възможност да разширят участието си в живота на общността и на отделния човек. РБ-Варна е много активна във Facebook и Twitter, а Youtube каналът осигурява достъп до всички видео материали. Връзка към Социалните мрежи е предоставена посредством икони разположени в горната част на сайта на първата лента, вдясно.

РБ-Бургас предлага отделен линк „Детски отдел във Фейсбук“ (дясно вертикално меню на централната страница на сайта). РБ-Силистра – дясно, вертикален надпис при всяка страница приканва за споделяне. РБ-Плевен в рубрика „Контакти“ също се присъединява към тази съвременна форма за общуване. Началната страница на веб сайта на РБ-Смолян открива информационен път към осем социални мрежи. РБ-Русе предоставя в рубрика „Контакти“ всички възможности за връзка с библиотеката чрез множество социални мрежи, имейли, телефони и др. РБ-Ст.Загора осигурява възможности за комуникации чрез блог, социалните мрежи и имейл за децата в пространството, отделено на проект „Дивата природа. Оpozнай и защити“.

Препоръчваме ви

Препоръките на специализирана литература за определени възрасти и по определени теми или области е част от традиционните услуги, които библиотеците предоставят на своята читателска аудитория. Днес със съвременни технологични средства се търси подобряване качеството и на тази услуга.

РБ-Варна препоръчва на своите читатели книги, представени на начална страница, в специално обособена рубрика – лесно достъпна, прегледна и спираща вниманието.

РБ-Благоевград представя на началната страница, не във вид на декларирана препоръка част от новите си постъпления. Но наличието на подбор на представените заглавия предполага критерии за избор и елемент на препоръка.

Информацията за „Нови книги“ също традиционна библиотечна услуга, съдържа елемент на препоръка, често отразен и в заглавието. Рубриката се формулира и по друг начин, напр. РБ-Шумен „Прегледани книги“. РБ-Монтана избира друг подход – поднаименование „Препоръчана библиография“, където разработва подробни информационни „гнезда“, които съдържат биографични сведения за популярни български и чуждестранни автори с подробни списъци на техните произведения.

Събития, посветени на автори, жанрове, нашумели заглавия и др.п. биха могли да се причислят към начин на препоръка към читателите или отделни читателски групи. Те се съдържат в изобилие на веб сайтовете на обществените библиотеки и са устойчива библиотечна дейност.

Списъци с литература

Обществените библиотеки изпълняват с висока отговорност своята образователна функция. По традиционен и електронен начин подготвят и предоставят препоръчителни списъци за ученици по дисциплините, които се изучават в училище, за различни възрастови групи, както и във връзка със специално организирани събития – викторини, конкурси, състезания и др. п. Например, РБ-Разград в специална подрубика на рубриката „За училище“ поддържа „Препоръчителни списъци“ за учениците по класове. РБ-Монтана поддържа отделна подрубика „Избрано за вас“, към рубрика „За читателя“. Там се помества информация за получени дарения, за книги в определена област, например по медицина, получени в библиотеката за определен период от време, например 2010-2014 г.

Лятна библиотека

През последното десетилетие РБ развиват активна работа с детската аудитория през лятото. Организират се специални програми за работата с деца през летния период, реализират се много инициативи, състезания, конкурси и ред други събития, посветени на подрастващите. Така библиотеката намира трайно място и активно участие не само в подпомагане на учебния процес, но успешно и находчиво организира полезните занимания и забавлението на учениците и децата през летните месеци. Богата, интересна и привлекателна информация, публикувана на библиотечните сайтове грабва и задържа вниманието на малките ползватели, работи за трайното им привързване към четенето и библиотеката. Интернет страниците на РБ покриват темата атрактивно, широко и професионално. РБ-Ямбол е изключение в много от разгледаните направления, за съжаление вкл. и в този, с твърде строгия формат и пестелива информация на интернет страницата си.

Любопитно за читателите/Любопитно/Интересно

Към представянето на рубриката, съдържаща предполагаеми любопитни за потребителите факти РБ подхождат различно. Столична библиотека избира любопитни факти от различни области на културата, вкл. за книги и библиотеки; РБ-Шумен в рубрика „Справочник“ събира много разнородна информация; РБ-Враца смята, че „Любопитно за читателите“ е какъв абонамент на периодични издания има библиотеката за текущата година; РБ-Монтана залага на „Прочетено в местния печат“.

Нови книги

Традиционна информационна услуга, адресирана към масовия потребител, която РБ неотменно поддържат е рубриката „Нови книги“. Технологиите предоставят възможности за многообразие и в тази десетилетна дейност. На страницата на РБ отново царят разнообразни форми на допълване, на прида-

ване на атрактивност на информацията. Например, РБ-Бургас подготвя „Нови книги и книги с автографи“; РБ-Силистра предоставя информацията по години, в табличен вид; РБ-Сливен диференцира новите книги по отдели на библиотеката, вътре – по раздели на УДК; РБ-Ст. Загора в дясно вертикално меню предоставя информация за новите книги, постъпили в библиотеката и за периодичните заглавия, абониранни през текущата година. В уеб сайта на РБ-Благоевград, на началната страница динамично се сменя информация за нови книги, постъпили в библиотеката с подробни анотации към тях.

Анкетни

Добра практика на библиотеките е онлайн проследяването на удовлетвореността на потребителите от услугите на библиотеките или от ползването на библиотеките като цяло. Различни цели си поставят екипите на РБ при проучването на потребителските търсения и мнения, свързани с библиотечното обслужване. Но наличието на онлайн анкети на уеб сайтовете на библиотеките има пряка връзка с настоящето изследване. В най-разпространения вариант анкети се поставят на видимо място на началната страница на сайта. Правят се кратки, често се състоят от един въпрос, за да провокират и подтикнат повече потребители да я попълнят. Практиката на българските РБ не е лишена от разнообразие в решенията по отношение на задаваните въпроси, но като местоположение на сайта създава обща традиция: РБ-Силистра „Кои източници на информация в библиотеката ползвате най-често?“, РБ-Смолян „Читателите за библиотеката и нейните услуги“, РБ-Габрово – анкета за една от услугите на библиотеката: „Ползвате ли интернет в библиотеката?“, РБ-Търговище – онлайн анкета „Доволни ли сте от разнообразието на книги, което Регионална библиотека „Петър Стъпов“, Ви предлага?“, РБ-Разград онлайн анкета „Колко често четете книга?“, всички на начална страница. Предвижда се възможност за бърз и лесен отговор с едно кликуване. НБИВ-Пловдив насочва към друга страна на проява на ефективността на съвременната библиотека – професионализма на нейния екип. Библиотеката поддържа онлайн анкета „Кое от изброените качества припознавате в най-голяма степен у библиотекарите, които Ви обслужват в НБИВ“? Предвидени са 7 възможни отговора от страна на потребителите, част от които представят показателите, по които потребителите оценяват библиотечните специалисти: Умение за общуване с ползвателите, Толерантност и уважение към ползвателите, Бързина и точност в обслужването, Професионална компетентност, Богата обща култура и ерудиция. По този механизъм индиректно се събират сведения за значимите стойности на библиотечното обслужване, въз основата на които библиотеката може да направи необходимите корекции.

Примери за специфични за отделни библиотеки рубрики или аспекти на традиционни рубрики

РБ-Монтана, РБ-Ст. Загора предлагат абонамент за новини от библиотеката, актуални съобщения и др.п.; РБ-Търговище представя нови заглавия на DVD, постъпили в библиотеката; РБ-Хасково предоставя информация за интересни събития, напр. „Аз ще стана библиотекар“ – опознавателна игра за децата – лесно откриваема и богато илюстрирана; РБ-Габрово поддържа традициите на града в рубрика „Смешното в живота ни“. Столична библиотека предоставя рубрика „Помощ“ в главното хоризонтално меню на началната страница, разкрива изключително интересни и любопитни факти в обособени на началната страница „Рубрики“ и подрубрика „Местна история“; в рубрика „Искаме да Ви представим“, подрубрика „Любопитно“. Същите рубрики се разгръщат в добре систематизиран блок от подрубрики, които съсредоточават цялата полезна и необходима за потребителите информация в основна рубрика от главно хоризонтално меню „За читателите“.

Ефективността на библиотеката е видима чрез представянето на нейното активно присъствие в живота на общността. РБ-Ст. Загора участва в инициативата на сдружение с нестопанска цел „Пътуващите книги на Стара Загора“. Информацията е много добре организирана, лесно откриваема, сепарирана по отделни по-големи проекти и инициативи с възможности за разнообразна комуникация в съответното направление. Библиотеката е добър пример за подобен подход. Тя отделя място на сайта си за регионални инициативи и проекти, вплита възможностите на библиотеката в заявени интересни теми и организирани събития и проекти на местно ниво.

Други коментари

Разнообразието е основна характеристика в разположението на повтарящи се и оригинални рубрики в интернет страниците на РБ.

РБ-Русе чрез хиперлинкове на началната страница: „Свържи се с нас“, „Остави съобщение“, „Работно време“ се поставя изцяло в разположение на потребителите.

РБ-Силистра има рубрика, в долната част на сайта „Намери работа“, която в момента, за съжаление, не е активна, но е добра идея и израз на съпричастност и готовност за активно съдействие.

РБ-Хасково представя всеки отдел от структурата на библиотеката в стройно организирана контактна информация и възможност „...пишете ни“, която обаче не води реално към нищо, въпреки че е активен линк.

РБ-Разград в рубрика „Контакти“ предоставя възможност за споделяне на коментар, задаване на въпроси и други поводи за контакт чрез имейл.

РБ-Ст. Загора предоставя възможност по абонамент по имейл да се получава електронен бюлетин с „Актуална информация за предстоящи събития“.

Столична библиотека разполага с интуитивен, лесен и приятен за навигиране уеб сайт с бързо откриваема информация.

В уеб сайта на всяка от изследваните библиотеки могат да се коментират и положителни, и неудачни решения по отношение комуникацията с потребителите.

Добрата практика на чуждестранни обществени библиотеки³

Екипът на проекта изказва благодарност на докторанта към Катедра БИНКП Димитър Русков за предоставената попълнена карта на Столичната библиотека в Амстердам, Холандия с пълен анализ на показателите от матрицата.

Работно време

Библиотеката в Щутгард представя работното си време е още в при отварянето на уеб сайта, в новините. При промени, напр. лятното работно време, потребителите намират надлежно уведомление. Освен това, има хоризонтална рубрика „AdressenundÖffnungszeitenimÜberblick“ (Адреси и работни часове с единпоглед),където са дадени изключително подробно адресите и работното време на филиалните библиотеки.

Показателен пример за осигуряването на достъп до обществена библиотека е Столичната библиотека в Амстердам, която е отворена седем дни в седмицата от 10 ч. сутринта, до 10 ч. вечерта (22 ч.). Филиалите ѝ са затворени само в неделя, но работното им време също се разширява.

Библиотеката в Делфт предлага на интернет страницата си раздел „За библиотеката“, в който има рубрика „За нас“. В нея е отразена кратка информация за библиотеката и работното време за централната библиотека. Не работи само в неделя.

Обществената библиотека във Верие показва постоянно на уеб сайта си работното време.

Библиотеката във Вилнюс я разполага в рубрика „Контакти“.

Работното време на библиотеката в Букурещ е дадено в раздела на всеки клон/филиал. Посочените варианти имат аналог в уеб сайтовете на българските РБ.

Регистрация на потребителите

Библиотеката в Щутгард представя на уеб сайта си всички услуги с условията как да се ползват от потребителите.

Столичната библиотека в Амстердам дава такава възможност във всеки филиал, с изключение на най-новия, открит през май тази година. Но всеки

³ За по-лесно представяне и възприемане в текста не се изписват точните наименования на чуждестранните библиотеки. Те могат да се видят в таблиците.

гражданин може да стане член на библиотеката онлайн, след попълването на електронен формуляр. Членове на други обществени библиотеки в Холандия срещу заплащане от 2 евро получават карта иза обществената библиотека в Амстердам, която се нарича „карта за гост“.

По-фрагментарна е информацията на интернет страниците на други разгледани библиотеки: Библиотеката в Салаборса поддържа раздел „Информация“, в който в подраздел „Регистрация“ и се обяснява получаването на карта към библиотеката. Библиотеката във Верие помества необходимите обяснения в рубрика „Услуги“. Обществената библиотека във Вилнюс дава информация на своя уеб сайт за цената за изгубена или откраднатата карта.

Регламентите за членство в обществената библиотека в Букурещ е само на румънски, което стеснява възможностите. Ползването на гугъл-преводач внася известна яснота в информацията.

За сравнение, в библиотеката в Лондон, за да се получи членство в библиотеката трябва да се даде писмо от някой, който гарантира за кандидата, като не е нужно самият гарант да е член на библиотеката. Индивидуалното членство струва 510 лири годишно.

Заемане на библиотечни документи

На сайта на библиотеката в Щутгард, във вертикално меню са разположени рубрики, информиращи за заемане и консултации; за услуги, включително по специфични индивидуални теми.

В Амстердам Столичната библиотека обслужва чрез автомати за заемане, но през уеб сайта ѝ могат да се правят резервации за библиотечни материали, да се удължава срокът им за ползване и т.н. Хората със здравословни проблеми, училищата и други организации могат да поръчват материали чрез националния библиотечен каталог.

Обществените библиотеки в Салаборса и в Делфт изискват абонамент/членство за ползване.

В правилника на библиотеката във Верие са дадени подробно условията за членство и ползване на библиотеката.

В Букурещ услугите са посочени за всеки от филиалите.

Електронна заявка

Електронни заявки се изпълняват в различна степен чрез уеб сайтовете на разгледаните чуждестранни библиотеки: библиотеката в Острава изисква читателска карта; в Салаборса дава възможност чрез онлайн каталога, но след регистрация; в Делфт изпълнява чрез онлайн каталога.

В библиотеката в Лондон потребителите могат чрез имейл да поръчат книги.

МЗС

Столичната библиотека на Амстердам е една от най-големите изпълнители на поръчки по междубиблиотечно заемане – на ден се доставят средно около 60, 70 материала на всички видове библиотеки от страната и няколко пъти в седмицата на библиотеки от чужбина. Ако имат специален акаунт клиентите могат сами да си поръчват книгите по електронни каталози: www.picarta.nl, www.bibliotheek.nl. Потребителите, които нямат акаунт, могат с помощта на библиотекар да си поръчат желаният от тях материал. За поръчката на материали от чужбина се ползва www.worldcat.org

В библиотеката в Букурещ тази услуга е платена.

Достъп до специализирани БД

Библиотеката в Острава предоставя през уеб сайта си ползването на БД с биографична информация за местни личности и БД „Памет за Острава“, която съдържа спомени под формата на текстове, аудиозаписи, фотографии.

Библиотеката в Марибор осигурява подобна услуга за регистрираните си читатели.

Столичната библиотека в Амстердам дава възможност на потребителите чрез бутон „резервирай“ да достъпват статии от вестници и списания, като могат да получат информацията и по имейл. Всички регистрирани ползватели имат достъп до специализираните бази данни чрез собствен акаунт.

Библиотеката в Салаборса дава достъп на потребителите си чрез онлайн каталог до древни книги, ръкописи, модерни книги и други.

В Делфт потребителите получават достъп до цифрови вестници и списания през страницата на обществената библиотека.

Достъп до е-правителство

Библиотеката в Щутгард предоставя връзка с общината и препраща към сайта ѝ.

Столичната библиотека на Амстердам развива богата и разностранна дейност, свързана с осигуряването на услуги в рамките на е-правителството, което е в съзвучие с реализацията на библиотечните услуги в страната като цяло. Организиран се курсове по електронно правителство за потребители, на компютрите в библиотеката има инсталирани програми и линкове към уеб сайтове за ползването на услугите на електронното правителство, най-разпространеният от които е www.oefenen.nl. Курсовете се предлагат в сътрудничество с друга организация.

Достъп до традиционни и електронни каталози

Информация за традиционни каталози е предоставила само Градската библиотека на гр. Констанц, Германия.

Всички чужди библиотеки предоставят достъп до онлайн каталозите си като търсенето на всички видове документи се извършва в една база данни. Базите са разделени при Градската библиотека на гр. Болоня, Италия.

Достъп до картотеки

Информация за картотеки предоставят Градските библиотеки в Марибор, Острава и Улм. Библиотеките на Марибор и Острава въвеждат библиографските описания в една база данни, независимо от вида на ресурсите. За да могат ползвателите на каталога да намерят само информация, свързана с краезнанието, при описание на картотеките има линк с извършено информационно запитване. Така, когато потребителят кликне върху него може да намери ресурси точно по тази тема. Тъй като това са онлайн каталози, т.е. съхраняването на записи се извършва в реално време, потребителите винаги разполагат с достъп до актуална информация по темата.

Достъп до сводни каталози

Справочните апарати на повечето библиотеки са част от национални или регионални сводни каталози и имат информация за тях. Предлага се информация и за други сводни каталози.

Достъп до дигитални обекти, колекции и библиотеки

Библиотеките предлагат достъп до собствени дигитални обекти, но също така до Национални и регионални дигитални библиотеки, както и до световни библиотеки.

Достъп до бази данни

Предоставени са линкове до разнообразни бази данни като PressReader, Tax-Fin-Lex, EBSCOHost, електронни енциклопедии, речници, архиви на периодични издания и други институции (Lexikon-ArtikelInternationalesBiographischesArchiv; Pop-Archiv International и т.н.)

Ползване на интернет

В библиотеката в Щутгард се предлагат ползване на интернет и компютърни работни места. Библиотеката в Марибор предоставя в услугите и ползване на CD и CD-ROM на компютър. В Столичната библиотека в Амстердам разполагат с около 800 компютъра за ползване от потребителите, но с известни ограничения. Членовете на библиотеката ползват три часа на ден безплатно интернет а останалите посетители е необходимо да закупуват ваучери. В библиотеката в Салаборса се предлага безплатен достъп до интернет, но също лимитиран. Един човек може да го ползва по три пъти на седмица за по 30 или 60 минути на ден. Библиотеката в Делфт осигурява за ползвателите безплатно и неограничено ползване на интернет. Във Верие чрез библиотеката потреби-

телите имат достъп до интернет, до компютри, до е-четци, както и разполагат със система за записване на звуци и 3D принтер.

Справочно-библиографско и информационно обслужване (СБИО)

Библиотеката в Щутгард предлага консултации за ползвателите чрез имейл.

В Столичната библиотека в Амстердам на информационните гишета на всеки етаж, посетителите получават нужното библиографско-информационно обслужване. Това е възможно чрез множество съвременни технологични средства и канали: по специален библиотечен App, по телефон, имейл и по WhatsApp, Facebook и Twitter.

Библиотеката в Делфт извършва СБИО чрез заявка, а библиотеката в Букурещ включва част от това обслужване в платените услуги.

Копиране, принтиране, сканиране на документи

В уеб сайтовете на разгледаните чуждестранни библиотеки тези услуги са рутинни. В Столичната библиотека на Амстердам те се предлагат на почти всеки етаж на сградата. Библиотеката във Вилнюс посочва на интернет страницата си цените на всяка от тези услуги, но сканирането е безплатно.

Обучителни курсове

Обучителните курсове за потребители в библиотеката в Щутгард включват езикови курсове. В Столична библиотека в Амстердам най-често се организират курсове по компютърна грамотност, за ebooks, за ползването на таблети, за услугите на електронното правителство, по интеграция в холандското общество и др. Някои от курсовете се предлагат безплатно за клиенти чрез уеб сайта www.onlinebibliotheek.nl

В раздел „Дейност“ на интернет страницата на библиотеката в Салаборса има подраздел „Курсове“, които включват безплатно обучение на имигранти по италиански, а всеки четвъртък следобед има помощници за ИТ. В Делфт библиотеката предлага лекции на своите абонати, както и онлайн курсове. Библиотеката във Верие се опитва да бъде полезна на потребителите си с обучителни курсове по информационни технологии.

Други

Пейка за четене около Боденското езеро по избор от списък и къщичка с книги предлага на потребителите си библиотеката в Костанц и за тази услуга те се осведомяват от уеб сайта ѝ.

Библиотеката в Салаборса развива Услуги за хора с увреждания, онлайн плащания и др. А Делфт чрез обществената библиотека ползвателите получават Бюлетин след регистрация, специална карта за заплащане, учебни места.

Питай библиотекаря

Библиотеката в Марибор препраща към службата за обслужване на ИЗУМ. Там имат специална услуга, която обхваща словенските библиотеки.

В Салаборса библиотеката организира подобна възможност в раздел „Онлайн услуги“.

Често задавани въпроси

Съдържанието на тези раздели в библиотеките в Марибор (отговори на много въпроси, свързани с обяснения как да се стане читател, как да се заеме материал и т.н.), в Салаборса(в раздел „Информация“ с раздели за въпроси относно различните им услуги, с архив на рубриката „Въпроси и отговори“), в Букурещ (списък с въпроси, вкл. за наемането на помещение, за МЗ/ММЗ не са изключения от общата библиотечна практика.

Като сравнение, въпросите на потребителите за обществената библиотека в Лондон, създадена като благотворителна организация, касаят най-вече условията за членство.

Възможности за мнения и препоръки

Резултатите от проучените възможности за препоръки и мнения на потребителите в чуждестранните библиотеки потвърждават практиката на тези в РБ:

Библиотеката в Щутгард дава възможности за контакт чрез електронната поща; потребителите на библиотеката в Улм могат да дават своите предложения за покупки на книги и за подобряване на обслужването; библиотеката в Марибор приема препоръки на ползвателите за закупуване на литература и ги приканва с рубрика „Пишете ни“ да бъдат активни в комуникацията си с библиотеката.

В раздел „Онлайн услуги“ потребителите на библиотеката в Салаборса могат да изпращат предложения като предоставят информация за себе си, за обратна връзка: име, електронна поща към съответния текст.

Библиотеката във Верие предоставя на своя уеб сайт формуляр за оплаквания.

Нови книги

Рубриката съществува и традиционно предоставя информация за новите си постъпления на ползвателите.

Специфични за библиотеката рубрики

На уеб сайта на Столичната библиотека в Амстердам често се появяват кратки интервюта с потребители за тяхното мнение относно качеството на обслужването, за събития и т.н. Организирант се периодично анкети за допитване до ползвателите относно услугите и други въпроси, свързани с библиотеката.

Библиотеката във Вилнюс развива клубове за възрастни, чрез които цели да насърчи заетостта на по-възрастните или „да помогне със създаването на контакти“.

Библиотеката в Щутгард предоставя азбучен указател Bibliothek A-Z (Библиотеката от А до Я) за всичко, което се среща на уеб сайта, вкл. терминология и понятиен апарат.

Библиотеката в Улм предоставя на интернет страницата си ръководства и инструкции за потребителския интерфейс, за съдържанието на портала за пресата, онлайн БД, видеоклипове и др.

В интернет страницата на Градската библиотека на Улм се влиза през уеб сайта на града – през рубриката „Библиотеки“. На сайта си библиотеката предоставя достъп до рубрика „Книга на месеца“, която съдържа анотация на всяка книга и има архив от 2006 г. до сега.

Библиотеката в Острава има Британски център Кеймбридж, в който се дава достъп до англоезична литература и организира езикови курсове и изпити за сертификати. В рубрика каталози, като подрубрика, има списък на получаваната периодика и чрез хипер връзка препраща към каталога. На уеб сайта си библиотеката поддържа рубрика за хора в неравностойно положение. Има предоставена възможност на ползвателите за участие в проучване чрез онлайн анкета.

Библиотеката в Марибор залага на атрактивно виртуално лице чрез възможност да се избират различни цветове на показване на шрифта и фона на страницата. В илюстрирана брошура са отпечатани части от правилника на библиотеката. Има възможност за заемане на книги докато ползвателят е в болница. Осигуряват се препоръки на книги за ползвателите, възможност да отразят мнението си в онлайн анкети.

Библиотеката в Костанц предлага „Списък на бестселърите“, първата рубрика в структурата на сайта е „Семейство, деца и младежи“, където са публикувани програми за насърчаване на четенето, предлага се и програма „Запознайте се с библиотеката“ за детски градини, училища, за новозаписани потребители.

Библиотеката във Верие разполага със специална стая за въображение, към която приканва нейният уеб сайт. Работи се по приобщаване на малцинствата – мигрантите. Развиват програми за деца и юноши. Предоставят възможности за предложения за нови книги накрая на начална страница. Библиотеката оставя силно впечатление, че е много модерна, с креативен екип.

Библиотеката в Букурещ насочва помощта си към реални нужди на хората, като чрез валидна карта за библиотеката се улеснява тегленето на жилищен кредит.

Библиотеките в Улм и Острава, подобно на РБ-Враца и др. български библиотеки поддържат рубрика „Книга на месеца“, която се ползва с одобрението и устойчивия интерес на потребителите.

Заклучение. Общи бележки

Част от българските РБ, и по-големи, и по-малки, предлагат вече на своите потребители богати на информация, добре подредени, модерни, интересни, лесни за навигиране, интуитивни уеб сайтове. Наред с много положителни практики, качествени промени и прогресивни стъпки в изграждането на виртуалното си лице, регионалните библиотеки все още имат посоки в които биха могли да подобрят своето представяне в интернет. Във фокуса на проекта стои важен елемент от философията на създаването на уеб сайтовете – изтъкване на ефективността на обществената библиотека. Ето защо се обръща внимание на негативни страни и пропуски в постигането на оптимална информационна стойност на уеб сайтовете, търсят се добрите примери в разгледаните показатели и се дават някои препоръки.

Подбраните за изследване показатели, включени в работната матрица извеждат възможностите да се организира и представи разбираемо ефективното присъствие на регионалните библиотеки в живота на обслужваните общности. Това изисква информацията да бъде поднесена разбираемо, еднозначно, адекватно на наименованието на рубриките и подрубриките; да бъде лесно откриваема тази част от нея, която е определяща за ползването на услугите на библиотеката; да бъде налична на уеб сайтовете информация, която доказва припокриването на интересите на библиотеката с обществените такива и др.п. Изводите, които се открояват на база проведеното изследване са в няколко посоки:

1. *Еднакви рубрики събират различна по вид и тип информация*

Примери за еднакво формулирани хиперлинкове с много разнообразна информация, събрана на едно място, обединена под общи, неразпознаваеми рубрики и подрубрики дават много от библиотеките: РБ-Благоевград (рубрика „Информация“), РБ-Шумен (рубриките „Информация“, „Любопитно“), РБ-Враца (рубрика „Любопитно“) и др. РБ-Благоевград в рубриката „Информация“ се съдържа: информация за създаването на библиотеката под заглавие „Създаване“, подрубрики „Услуги“, „Такси“, „Работно време“, „Правилник за МЗС“, „Бюджет“. Под тази рубрика е събрана важна за потребителите информация, но заглавието на рубриката не подсказва какво точно представя. Остава въпрос на налучкване. Същевременно част от информацията има и други адресати, които не биха предположили, че нужните им сведения могат да са публикувани под подобно заглавие. Информацията е прекалено разнообразна. Под същата рубрика в други РБ се предоставя информация от друг характер. Например, в РБ-Монтана рубриката „Информация“ съдържа подрубрики: „Каталози“ (кратко описание на видовете каталози, които поддържа РБ-Монтана); „Уеб адреси“ (директна препратка към голям масив от многобройни линкове към сайтовете на централната власт – министерства и агенции, към посолства и международни контакти, към органите на местната власт, към местни организации и културни институции, към онлайн библиотеки и сайто-

ве на български и чуждестранни библиотеки и др.) Тази подрубрика на практика изпълнява ролята на регионалната библиотека като посредник към електронно правителство; „Личности“ (препраща към подрубрики с информация за личности с регионална значимост, подредени по направления на дейност); „Събития“ (национални, регионални, списък на годишнини от националната ни история и преди всичко с регионално значение за текущата календарна година). РБ-Шумен публикува в рубрика „Информация“, като подрубрики в падащо меню: „Регистрация“ – условията за регистриране като потребител на библиотеката, видовете преференции за определени групи. **Под една и съща рубрика библиотеките обединяват и представят различна информация, селектирана по неясни за потребителя критерии.**

2. *Подрубрики, представени в неподходящи рубрики*

Структурирането на уеб сайтовете на регионалните библиотеки се подчинява на различни неуточнени и некатегоризирани критерии. Приложени към информация, утвърдена част от информационната и комуникационната стойност на интернет страниците на библиотеките, те създават бариера за бързото ѝ и лесно откриване. Добър пример в това отношение е страницата на РБ-Търговище, където комуникационната възможност „Попитай библиотекаря“ е подрубрика в рубрика „Услуги“, наред с равностойни подрубрики „Справки“, „МЗС“, „Такси и цени на услугите“. За сравнение, в повечето обществени библиотеки тази възможност е на видимо място на началната страница, придружена с допълнителни привличащи вниманието знаци – движение на надписа, мигаща светлинка или др.п.

3. *В интернет страниците на РБ има рубрики, които не се поддържат*

В сайтовете на РБ стоят рубрики, зад които няма никаква информация и те все още стоят, напр. рубрика „Форуми“ на РБ-Бургас, „Намери работа“ в РБ-Силистра и др. В тази посока на негативен коментар слагаме и уеб сайтове на РБ, които създават впечатление за неподдържан уеб сайт и неактуализирана информация, напр., РБ-Плевен, РБ-Ямбол и разполагат с пестелива, недостатъчна информация на страниците си. На интернет страницата на РБ-Ямбол от главна рубрика „Услуги“ се препраща само към ценоразпис за платените услуги на библиотеката. В рубрика „Контакти“ са дадени телефоните на отдели, имейл единствено на директора и са схематично изброени отделите, с които „Библиотеката разполага“, без никаква контактна информация или описание на извършваните услуги.

Поддържането и актуализирането на информацията на уеб сайтовете на библиотеката е важна и отговорна задача на екипа ѝ. По този начин интернет страницата внушава доверие у потребителите, потенциалните партньори и властовите фактори.

4. *Неравностойни части на интернет страницата*

Регионалните библиотеки се представят неравностойно по отношение на информативността в отделните части на уеб сайтовете си. Подобен проблем се

отбелязва в страницата на РБ-Бургас – добре разработени краеведски рубрики – пълнота, интересни акценти, докато в рубрика „Услуги“ са представени кратко и схематично подрубрики: „Правила“, „Такси“, „Въпроси-отговори“.

5. Излишни повторения на информация

Често информацията излишно се повтаря при еднакви стъпки на достъп и води единствено към натоварване и трудна ориентация. В страницата на РБ-В. Търново рубрика „Такси“ има в дясно вертикално меню, в хиперлинк „Бързи връзки“ от главната страница, както и при отваряне на „Правила за обслужване на потребителите“ от рубрика „Услуги“ в хоризонтално меню на началната страница, в стоящ над него хиперлинк „Услуги“.

6. Трудна ориентация

При изграждането на модерни уеб сайтове с много функционалности и прилагането на най-новите възможности за уеб проектиране трябва да се намери баланс между използваните средства за създаването му и възможностите за неговото използване. Постигането на точната мярка подобрява достъпа, улеснява потребителите и набляга върху видимостта на библиотеката.

7. Сравнителният анализ между уеб сайтовете на български обществени библиотеки и аналогични по големина и функции чуждестранни европейски библиотеки показва еднаква посока в подходите и развитието на виртуалното им представяне.

8. Липса или непълна информация за съдържанието на електронните каталози

Електронните каталози са важен инструмент при обслужването на потребителите на библиотеките и затова е необходимо те да имат достъп до информация какви видове документи ще намерят в тях и какви само в традиционните каталози. Не трябва да се разчита единствено на сведенията, предоставени при отваряне на прозореца за търсене, тъй като или липсват такива, или не се актуализират своевременно. Препоръчително е да се актуализират линковете, които водят до сводни каталози или други бази данни.

Още един знак за качество, разширен достъп до информацията на уеб сайтовете и подчертано внимание към потенциалните потребители, партньори и поддръжници е паралелното поддържане на информацията на интернет страницата и на поне един разпространен чужд език.

Работата по проекта и последвалите дискусии по безспорен начин доказват актуалността на проблема и нуждата от специално внимание към отделни аспекти, разширяване на обхвата на темата и видовете библиотеки, постоянно наблюдение и развитие на моделите на представяне на библиотеките в интернет. Установени са индикации за устойчивост на тематиката. Открива се ново учебно и научно-изследователско пространство. Създава се поле за изследователска дейност, което реализира свързаност на учебния процес с потребностите на практиката.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Библиотечно-информационни науки
Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF PHILOSOPHY
Library and Information Science
Volume 9, 2017

**ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
НА НАУКАТА**

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 9, 2017

ЕФЕКТИ ОТ КОМЕРСИАЛИЗАЦИЯТА НА НАУЧНАТА ИНФОРМАЦИЯ

ОЛЯ ХАРИЗАНОВА

Olya Harizanova. EFFECTS FROM COMMERCIALISATION OF SCIENTIFIC INFORMATION.

Актуалността на темата е безспорна предвид съвременния обем на научната продукция и нарастващата необходимост от оценка на нейното качество. Особено интересна е засилващата се тенденция към обвързване на индустриите с научните постижения: от една страна в приложението им при производството на нови продукти (стоки, услуги), а от друга – в прилагането на нови бизнес модели при разработването и популяризирането на самите научни постижения.

Днес се наблюдава разширяване обхвата на издателските системи, на броя на интернет платформите за обмен на научни резултати, на доставчиците на научна информация (особено в електронен формат), на системите за открит достъп (Open Access), на големите репозиториуми за научни продукти. Един от най-ясно изразените проводници за това разпространение са цитатните индекси/указатели. Те бяха утвърдени в световен мащаб като мерило за качество, за престиж и породиха вълна от значими промени в политиките по регулиране на научните дейности. В същото време се очертаха множество проблеми, свързани както със свободата в творческия процес на учените, така и в достъпността на системите за разпространение на резултати.

В България проблемът е особено актуален и значим. Към момента на национално ниво липсва надеждна и интегрирана система за идентифициране на публикациите на български език, особено в сферите на обществените и хуманитарните науки, както и за поддържане на експертно обработени данни за тях. Реалната оценка за научните и изследователските постижения на лицата в посочените науки към момента не е възможна. В какви капани попадат българските учени?

В настоящата статия се разглеждат два ефекта от споменатите по-горе проблеми: появата на множество платени платформи за научна продукция (в отговор на монополизирането на „пазара“ от 2–3 корпорации) и появата на опозиция/съпротива – „независими“,

„свободни“ платформи за безплатен достъп (в повечето случаи пиратски) до пълнотекстово съдържание на скъпоструващи статии.

Ключови думи: наука, информация, комерсиализация, пазар

The timeliness of this topic is indisputable having in mind the current volume of scientific production and the need for analysing and evaluating the increasing information flow. Of particular interest is the growing tendency to link industries to scientific excellence: on the one hand, in their application in the production of new products (goods, services), and on the other – in the application of new business models for the development and promotion of scientific excellence.

Today there is an expansion of the scope of publishing systems, the number of Internet based platforms for the exchange of scientific results, the providers of scientific information (especially in electronic format), open access systems, and the large repositories of scientific products. One of the most pronounced wires for this distribution is the quoted indexes/pointers. They have been recognized globally as a quality, prestige and a wave of significant changes in policies to regulate scientific activities. At the same time, many problems have emerged, both in terms of freedom in the creative process of scientists and in the availability of dissemination systems.

In Bulgaria, the problem is particularly relevant and significant. In the areas of natural sciences and technical sciences, the citation of the work of bulgarian researchers could be identified by foreign scientific databases. In the field of social sciences and humanities, however, this is difficult to apply, and in number of thematic sub-areas – not applicable (e.g. related to national identity or the protection of national interests). In fact, although there are sporadic examples, at present there is no established practice in our country to track the authors' citations and publications in the field of social sciences. This is a real and significant barrier to popularizing the results of bulgarian scientists as well as maintaining a high level of their scientific prestige. Getting a real idea of the scientific and research achievements of these individuals at present is not possible.

The article explores two effects of the problems mentioned above: the emergence of multiple platforms for scientific production (in response to the monopolized market from 2-3 corporations) and the emergence of free access platforms (mostly pirated) to full-text content of costly articles.

Keywords: science, information, commercialisation, market

Проблемът

Безпрецедентна е ситуацията с генерирането и разпространението на научна информация през второто десетилетие на 21 век. Няколко са очертаващите се тенденции: разширяване обхвата на дигиталните издателски системи; умножаване броя на интернет базираните платформи за обмен на научни резултати; увеличаване броя на изданията, в които може да се публикува срещу заплащане; засилване влиянието на утвърдилите се интегратори за научна информация; появата на нелегални (пиратски) интегратори на научна информация. Върху дейността и проявите на научната общност силно въздействат наложилите се системи за открит достъп (Open Access), издателските платформи от типа Open Journal Systems (OJS), както и големите репозиториуми за научни продукти (Open Access Articles).

Съществено предизвикателство е това, че цитатните указатели (подвластни на очерталите се монополи в разпространението на научна информация)

се свързват най-вече с импакт фактор системите, които от своя страна силно деформират и комерсиализират научно-публикационната активност.

В България проблемът е ясно изразен. Вече нормативно е наложено обвързване на кариерното развитие и утвърждаването на авторитет в науката с цитатни индекси. Същото обаче е бариера пред учените, особено работещи в *обществените и хуманитарните науки*. В сферите на точните, естествените и техническите науки цитиранията на разработки на български изследователи биха могли да се идентифицират чрез чуждестранни научни бази от данни (НБД). В областта на другите науки обаче същото е трудно приложимо, а в редица тематични подобласти – практически неприложимо (например свързани с националната идентичност или защитата на националните интереси). Към момента у нас вече има практика за оценка на научния авторитет и постиженията чрез цитатни индекси, но няма утвърдена система за проследяване на цитатната и публикационната активност на авторите в обхвата на обществените и хуманитарните науки на български език. Във връзка с постиженията на българските учени/изследователи редица стратегически документи в България относно тези науки се основават на данни, извлечени от международните НБД и не се отчитат тези в национални НБД. Това е напълно обяснимо предвид липсата на инструмент за идентифициране на публикациите и събирането на експертно оценени данни за тях – такава система все още не е разработена в България. Регистрирането на публикации в библиотечни каталози е факт, но не и на тяхното цитиране. Достигането до реална представа за научните и изследователските приноси на тези учени към момента не е възможно.

Безспорно е, че през последните години се наложи тенденция за оценка на научните постижения единствено чрез наукометрични показатели, свързани преди всичко с цитатна информация от международни НБД (най-вече *англоезични*) като Science Citation Index (Web of Science) или Scopus. Това е практика, която вече е разпространена в световен мащаб, но в национален контекст е трудно приложима и е съпътствана от няколко основни проблема.

- 1) В България няма единен цитатен указател, който да отразява и следи цитиранията на български автори в български научни издания. Проблем е и публикуването (съответно цитирането) на разработки на български автори от областта на обществените и хуманитарните науки в чуждестранни издания. Нещо повече, на национално ниво се налага мнението, че да се публикува на български език и в български издания не е престижно. Налага се и мнението, че монографиите на български автори на роден език са със значително по-ниска стойност от статии в чужди издания. В ценно се превръща „нещо“, което може да се оприличи на научно съобщение в рамките на няколко страници, съдържащи преди всичко обзор кой какво е написал от чуждестранните автори по съответна тема (с единствен принос увеличаване на техния цитатен индекс).

- 2) Следващ проблем засяга издателските политики и монопола на чуждозиковите научни списания с висок импакт фактор. Тук също е важно да се отбележи, че няма национална политика относно това, по какъв начин българските научни издания могат да се включат в международните НБД след като са на български език. Ресорното министерство инвестира огромни суми за абонаменти за чуждестранни НБД, но няма разработена политика за налагане на изисквания към тях относно разпространението на българските постижения.
- 3) Проблем е и липсата на ясни критерии за качество на научните издания или отделни статии в тях. Практически единствения критерий е свързан с нивото на импакт фактора на даденото издание, макар да е доста критикуван в научните среди в международен мащаб. Приема се за достатъчно дадена разработка да има „висок импакт фактор“, а какво по-точно съдържа и на какво по-точно се дължи той фактически е без значение. В същото време е известно, че мнозина са „усвоили“ достатъчно надеждни механизми за „надхитряване“ на системите за импакт фактор (напр. повече автори на една статия, договорки за взаимно цитиране, услужливо коленопреклонничество пред „авторитетни“ чуждестранни учени, които в отговор да съдействат за по-добро позициониране на услужливия „кадърен“ българин и пр.).

Инструментите, проследяващи научни цитирания, познати и разпространени в международната научна комуникация, поставят няколко фундаментални бариери пред използването на тези ресурси като унифицирани и валидни за всички научни направления на национално и международно ниво. Първата бариера е разкрита в множество изследвания,¹ анализиращи тематичния, географския, езиковия и хронологичния обхват на индексираните документи. Заключение е, че в момента доминират две системи за проследяване на цитиранията – Scopus и Web of Science. Твърди се, че обществените и хуманитарните науки са по-пълно отразени в Scopus, а точните и естествените науки – в Web of Science.

Втората бариера е свързана с доминирането на англоезични НБД. Към момента обхватът на индексираните документи, включени в научноизследо-

¹ **Янакиева**, Елена. Отново за инструментите за научно цитиране. В: *Библиотека*, 2013, № 2-3, с. 51–59.; **Etxebarria**, G., **Gomez-Uranga**, M. Use of Scopus and Google Scholar to measure social sciences production in four major Spanish universities. In: *Scientometrics*, 2010, № 2, pp. 333–349; **Kousha**, K., **Thelwall**, M. Sources of Google Scholar citations outside the Science Citation Index: A comparison between four science disciplines. In: *Scientometrics*, 2008, № 2, pp. 273–294; **Vaughan**, L., **Shaw**, D. Web citation data for impact assessment: A comparison of four science disciplines. In: *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 2005, № 10, pp. 1075–1087; **Meho**, Lokman, **Kiduk**, Yang. A new era in citation and bibliometric analyses: Web of Science, Scopus, and Google Scholar, 2006. Available at: <https://arxiv.org/abs/cs/0612132>; др.

вателската платформа Web of Science (Science Citation Index), е една от актуалните дискуссионни теми. Причините са много, но една от тях е водеща: наблюдава се доминиране на научни публикации от САЩ и други англоезични научни издания. Едва през 2014 г. компанията Thomson Reuters и Научная электронная библиотека (Платформа eLIBRARY.RU)² сключиха договор за включване на 1000 от водещите руски научни списания от всички отрасли на науката във вид на отделна НБД (Russian Citation Index в структурата на Web of Science). Това са най-престижните научни издания в Русия, които са включени и се индексират от 2005 г. в РИНЦ (Руския индекс за научни цитирания³). Това е и първи „пробив“ на кирилицата в двете водещи международни НБД.

Посоченото по-горе е в сила и за проследяване цитатната активност на авторите в Scopus. Известно е, че в тази НБД има възможност да се извършват справки за цитирания, както и за други библиометрични показатели (например Impact Factor на научни периодични издания, H-index на учените и др., включени в портала SCImago Journal and Country Rank⁴). Проблемът е, че и в Scopus доминира английският език, макар в последно време и в тази НБД да е включена информация от Руския цитатен указател (РИНЦ)⁵.

Българските учени в областта на обществените и хуманитарните науки са в капана на два силно свързани и въздействащи фактора:

- ограничен достъп до утвърдени международни НБД – и като обхват на националния абонамент, и като автори на разработки, защото тепърва трябва да бъдат разпознати от международната общност, при това на език, който определено не е матерен;
- обвързване на постиженията единствено с импакт фактор, който обаче за публикации на български език на този етап няма как да се приложи.

Предвид горното, родните учени в областта на обществените и хуманитарните науки все по-често се насочват към предлагане на собствени публикации в платени издания/платформи на чужд език и към ограничаване броя на публикациите на български език. С други думи, все повече учени „доброволно“ се обвързват с едно или повече бизнес ориентирани издания без особено притеснение за качеството на публикациите в него/тях. Водещото в избора им е нивото на цитатния индекс на даденото издание и трупането на импакт фактор.

В крайна сметка се очертават три значими ефекта от споменатите по-горе проблеми:

- доминиране на „пазара“ за научна информация от две-три корпорации, генериращи огромна печалба;

² Научная электронная библиотека (Платформа eLIBRARY.RU) е създадена през 1999 г. по инициатива на Руския фонд за фундаментални изследвания за осигуряване на руските учени с електронен достъп до научни издания.

³ Достъпно на адрес: http://elibrary.ru/rsci_about.asp (06.09.2017).

⁴ Достъпно на адрес: <http://www.scimagojr.com/> (06.09.2017).

⁵ Достъпно на адрес: http://elibrary.ru/project_risc.asp (06.09.2017).

- появата на нови играчи на същия пазар – нови платформи за разпространение на научна продукция, стремящи се да се включат в бизнеса за милиони;
- появата на платформи за безплатен достъп до иначе скъпо струващи научни статии и книги, базирани на пиратски софтуер.

Монополистите в разпространението на научна информация

Както е известно, импакт факторът (impact factor) е система, обвързваща академичната общност с бизнес организации (частни фирми). Същите бизнес организации публично обявяват, че основната им цел е да измерват *научния рейтинг* на периодични издания в различни научни направления. Всъщност, истината прозира от годишните отчети на съответните фирми и получените от тях приходи. Тук ще се спра само на две бизнес формирания, поддържащи доминиращите платформи за достъп до научна информация.

Web of Science (Web of Knowledge)
(Thomson Reuters --> Clarivate Analytics)

До началото на 2017 г. Web of Science (преди ISI Web of Knowledge) се поддържа от корпорацията Thomson Reuters, но днес е настъпила съществена промяна (описана по-долу). От собственото представяне на корпорацията е видно, че е платформа лидер за научна информация в областите социални науки, хуманитарни науки и изкуства.⁶

И все пак? От публикации в пресата става ясно, че например през 2008 г. Thomson Reuters реализира годишен приход в размер 12.5 млрд. американски долара, като по това време разполага с 50 хил. служители и над 40 хил. клиенти в 155 страни по света.⁷ През 2016 г. корпорацията реализира годишен приход в размер 11.166 млрд. долара, от които само от научна информация – 3.098 млрд. долара;⁸ към края на третото тримесечие на 2017 г. има 45 хил. служители. От началото на 2017 г. Thomson Reuters е бивш собственик на „на-

⁶ Източник: *Clarivate Analytics*, <https://clarivate.com/products/web-of-science/web-science-form/web-science-core-collection/> (19.09.2017).

⁷ Информационното обединение Thomson Reuters дебютира на борсата в Лондон. В: *Дневник*, 17 април 2008. Достъпно на адрес: http://www.dnevnik.bg/print/arhiv_pari/2008/04/17/1726754_informacionnoto_obedinenie_thomson_reuters_debjutira/ (10.09.2017). Вж. също: Медиян колос или медиян балон?, В: *BusinessWeek*, 11 май 2008 с. 35. Достъпно на адрес: http://bgmlog.blogspot.bg/2008/05/blog-post_1821.html, (10.09.2017).

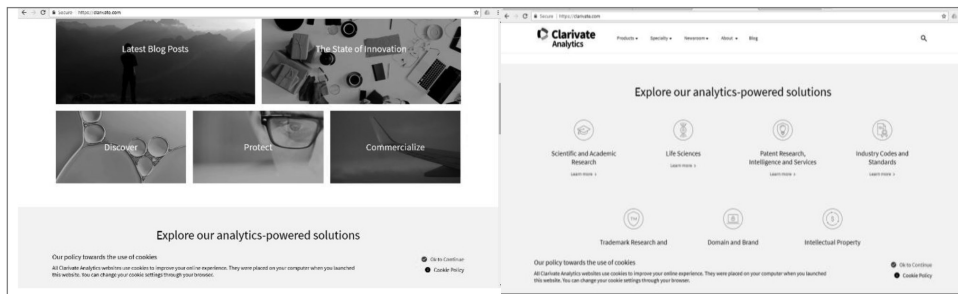
⁸ Thomson Reuters sells intellectual property and science unit to Onex, Baring. In: *The Canadian Press*, 2016. Available at: <http://www.cbc.ca/news/business/thomson-reuters-onex-1.3673546> (10.09.2016).

учния бизнес“. Новите съвместни собственици на научно-информационната дивизия са Onex Corporation и Varing Asia, които управляват новосъздадената компания *Clarivate Analytics*.⁹ За новата компания се посочва, че е независима фирма, която притежава / поддържа колекция от базирани на абонамент продукти, фокусирани върху научни и академични изследвания, патентни анализи и регулаторни стандарти, фармацевтични и биотехнологични иновации, защита на търговски марки, защита на марки на домейни и управление на интелектуалната собственост. В новата фирма работят над 4000 служители. Тя оперира в повече от 100 страни и притежава Web of Science, Cortellis, Derwent Innovation, Derwent World Patents Index, CompuMark, MarkMonitor, Techstreet, Publons и мн. др.

Clarivate Analytics, чрез сайта си отправя базово послание: *“Discover, protect and commercialize new ideas, faster”*. Акцентът? От гледна точка на учените това е *“Commercialize...”* – „ако желаш, защити разработката си, но във всички случаи – спечели от нея“.

Clarivate Analytics привлича с огромно разнообразие на информационни източници: „33 000 списания, което означава, че имате широчината, от която се нуждаете, за да бъдете наистина изчерпателни в търсенето си“.¹⁰ Освен призив, сайтът е свидетелство за многократно умножения брой на изданията/списанията (най-малко 33 000). (фиг. 1)

Фигура 1. Clarivate Analytics, <https://clarivate.com/> (06.08.2017)

*Scopus u ScienceDirect
(Elsevier --> RELX Group)*

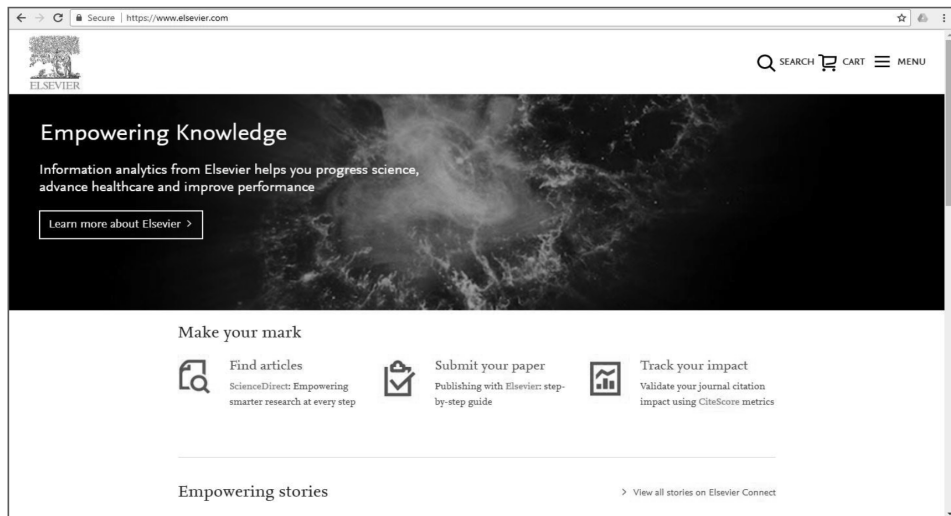
Според собственото представяне на Elsevier, Scopus е най-голямата НБД (абстракти, цитирания) от рецензирани (peer-reviewed) публикации: научни списания, книги и конферентни; предоставя изчерпателен преглед на научноизследователската продукция в света в областта на науката, технологиите, медицината, социалните науки, хуманитарните науки, изкуствата; разполага с

⁹ Достъпно на адрес: <http://www.clarivate.com/> (10.09.2017).

¹⁰ Източник: *Clarivate Analytics*, <https://clarivate.com/products/web-of-science/> (19.09.2017).

интелигентни инструменти за проследяване, анализ и визуализация на научните изследвания.¹¹ Друга НБД – ScienceDirect, също е водещата платформа на Elsevier за рецензирана (peer-reviewed) научна литература, която обхваща статии от над 3 800 списания и повече от 35 000 заглавия на книги¹². (фиг. 2)

Фигура 2. Elsevier, <https://www.elsevier.com/> (06.08.2017)

Elsevier е холандско научно издателство, специализирано в публикуването на научна литература, като обемът на неговата продукция се оценява на 1/4 от всички статии, издавани в академичните периодични издания. През 1992 г. Elsevier се слива с Reed International (британска фирма за търговия на книги и издател на списания), като обединението им се назовава Reed Elsevier. През февруари 2015 г. Reed Elsevier се преименува в RELX Group¹³.

Днес компанията има седалища в 40 страни и обслужва клиенти в над 180 държави. Около 55% от приходите на компанията са генерирани от САЩ, 25% от Европа и 20% от останалия свят. RELX Group вече е мултинационална компания за информация и анализи, базирана в Лондон, Великобритания (фиг. 3). Действа в четири пазарни сегмента: научни, технически и медицински; анализ на риска и бизнеса; право; изложби. Интересен факт е това, че ако през 2000 г. 2/3 от приходите са се дължали на печатни продукти и много малко на цифров формат, то сега печатните продукти генерират едва 13% от приходите на RELX Group.

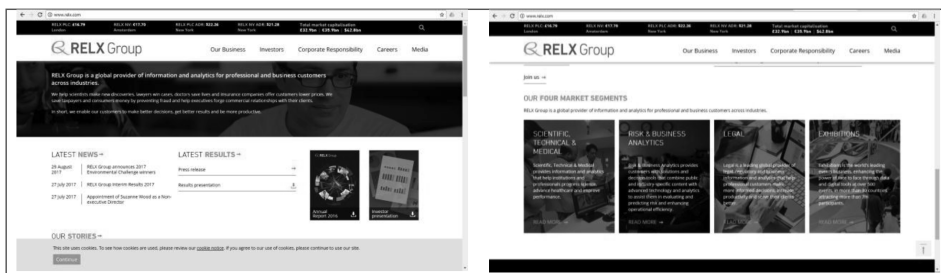
¹¹ Източник: Elsevier, <https://www.elsevier.com/solutions/scopus> (06.08.2017).

¹² Източник: Elsevier, <https://www.elsevier.com/solutions/sciencedirect> (06.08.2017).

¹³ **Robert Cookson.** Reed Elsevier to rename itself RELX Group. In: *Financial Times*. Retrieved 23 September 2015. Available at: <https://www.ft.com/content/4be90dbe-bd97-11e4-9d09-00144feab7de#axzz3mYtWcuFI> (06.08.2017).

През 2016 г. Elsevier реализира 34% от приходите на RELX Group – 232 млрд. паунда от общо 6.895 млрд. паунда. При оперативните печалби Elsevier формира 40% – 853 млн. паунда от общо 2.114 млн. паунда¹⁴. Разполага с над 7200 души в над 70 офиса в 24 държави. За сравнение, през 2003 г. Elsevier реализира оборот в размер 4.925 мил. паунда (равняващо се на 7.141 мил. евро), с наети 35 000 души, включително около 22 000 в Северна Америка. През 2013 г. Elsevier отчита приходи в размер 6.035 млрд. паунда, от които чистата печалба е 1.110 млрд. паунда¹⁵. Завзетият пазарен дял по това време е значителен – Elsevier представлява 16% от световния пазар на науката, технологиите и медицинското издателство¹⁶. Пет редакционни групи – Elsevier, Springer, Wiley-Blackwell, Taylor&Francis и SAGE Publications, публикуват над 50% от всички академични статии в партньорската литература.

Фигура 3. RELX Group, <http://www.relx.com/> (06.08.2017)

Горните факти са безспорно доказателство, че разпространението на научна информация днес е бизнес с огромни размери. В тази връзка С. Брауни, в публикация със заглавие *“The long read. Is the staggeringly profitable business of scientific publishing bad for science”*¹⁷, отбелязва: „Това е индустрия като някоя друга, с марж на печалба, конкуриращ този на Google, като е създадена от един от най-известните британски магнати: Робърт Максуел.“ По темата има

¹⁴ Източник: 2016 RELX Group Annual Report. *RELX Group Company Reports*. RELX Group. March 2017. Available at: http://www.relx.com/investorcentre/reports%202007/Documents/2016/relxgroup_ar_2016.pdf (06.08.2017)

¹⁵ Източник: *Annual Reports and Financial Statements*. Elsevier, 2013. Available at: https://www.relx.com/~/_media/Files/R/RELX-Group/documents/press-releases/2014/reed_elsiever_ar_2013.pdf (06.08.2017).

¹⁶ *Financial Time: “Elsevier leads the business the internet could not kill”*. Available at: <https://www.ft.com/content/93138f3e-87d6-11e5-90de-f44762bf9896>, Retrieved 7 November 2016. (06.09.2017).

¹⁷ **Stephen Buranyi**. *The long read. Is the staggeringly profitable business of scientific publishing bad for science?* Available at: <https://www.theguardian.com/science/2017/jun/27/profitable-business-scientific-publishing-bad-for-science>, Tuesday 27 June 2017 06.00 BST (19.09.2017).

множество публикации, които критично разглеждат един или друг аспект на комерсиализацията на научната информация. Логично обаче възниква въпросът: като противовес на сегашния доминиращ модел, дали е по-добре науката да бъде оставена свободна и заедно с това да се генерират достатъчно печалби. И Ако е вярно, че откритостта/отвореността на науката (по-точно публичното споделяне и оспорване на знание) винаги се е възприемало като един от базовите идеали, то дали е вярно, че след победата на комерсиализацията тя (науката и нейните постижения) е преди всичко затворена, скрита? Подобни разсъждения могат да бъдат открити в статията на Джак Стилго със заглавие *“Could the best way to make money from science be to give it away for free?”*. В нея авторът оприличава съвременната наука на затворен магазин и отбелязва, че достъпът до онлайн информация (онази, „свободната“, на един клик разстояние) е разрушил научните изследвания, което по същество е критика към качеството на достъпното „научно“. Истински научното е практически недостъпно, скрито¹⁸. В това има значителна доза истина предвид безспорното, че големите лаборатории, финансирани с огромни суми, са вездещите разработчици на ново научно знание и нови технологии, но постиженията им или остават скрити за „широката публика“, или се предоставят срещу „много пари“. В нашата съвременност откритията в науката са скъпо дело, което изисква съответно модерно оборудване и високо квалифицирани екипи, т.е. инвестиции. Само по себе си това налага заключението, че научни инфраструктури, които перманентно са недофинансирани, няма как да конкурират онези, които са в по-добра финансова ситуация.

От друга страна, редица документи, свързани с регулирането на научната дейност, настойчиво се насочват към комерсиализация на научните разработки. Подобно изискване вече е в основата на предварителните ограничения към кандидатите за финансиране. Освен това, например в България, всеки университет/научна структура е длъжен(а) да приеме/утвърди собствена стратегия и/или правилник за комерсиализация на научните изследвания и продуктите от тях. Комерсиализацията се е превърнала в измерител за краен резултат, който се защитава, обосновава и изпълнява в различни по своята насоченост прояви, свързани с науката.¹⁹ Разбира се, в комерсиализацията на научните резултати и разпространението на информация за тях няма нищо лошо, ако не е абсолютен измерител за качество и принос. В този ред на размисли, ако

¹⁸ Stilgoe, Jack. *Could the best way to make money from science be to give it away for free?* Available at: <https://www.theguardian.com/science/political-science/2016/dec/16/could-the-best-way-to-make-money-from-science-be-to-give-it-away-for-free>, Friday 16 December 2016 18.16 GMT (19.09.2017).

¹⁹ Вж. напр.: Русков, Петко, Русков, Андрей. От образование към комерсиализиране на научните изследвания. В: IX Национална конференция „Образованието и изследванията в информационното общество“ 2016, с. 23-40. Достъпно на адрес: <http://sci-gems.math.bas.bg/jspui/bitstream/10525/2503/1/ERIS2016-book-p02.pdf> (19.09.2017).

самата наука се комерсиализира, защо разпространението на научна информация да не се възползва от това?

В крайна сметка се очертава следната диференциация: наука за комерсиални цели и масова наука (нека я наречем така). Всички, млади или не, опитни или не, известни или не... се стремят да попаднат в групата на добре финансираните. За същото са готови на всичко. Онези, които не успеят, се насочват към масовата наука. Тя обаче е критикувана с различни доводи. Например, че учените, особено младите, се стимулират да оповестяват (публикуват) сензационни или изненадващи резултати, дори с риск да се окажат непълни или грешни; те са част от мащабния процес на „селекция за лошата наука“²⁰.

Някои ефекти

Тук няма да се спирам в дълбочина на ключовите проблеми, свързани с контрола върху научните идеи и разработки, качеството на предлаганата продукция или „закрепостяването“ на науката към корпоративни интереси²¹. Тези доминиращи процеси въздействат върху научноизследователските системи и отделните учени/изследователи, като предизвикват и множество ефекти. По-долу ще бъдат приведени само примери, които са показателни и очертават нивото на набирация финансова мощ пазар за знания, идеи, иновации и което от своя страна оказва негативно влияние върху страните с нисък дял на финансово осигуряване на науката.

Ще бъдат илюстрирани с примери само два ефекта: увеличаване броя на комерсиалните платформи и пиратския отговор на тоталния контрол върху научните разработки. Новите актьори са подразделени на две групи: (1) поддържащи платформи за публикуване и достъп до информация срещу заплащане – „забогатяващите“; нелегални интегратори, предоставящи безплатно иначе скъпоструващи заглавия – „пиратите“.

1) „Забогатяващите“

В периода 07 юли – 07 септември 2017 на електронната ми поща пристигнаха покани от 18 „списания“ да публикувам моя статия. Колеги ми споделиха същото. За повечето от нас не е тайна, че това е резултат не толкова поради

²⁰ Вж. например: Devlin Hannah. *Cut-throat academia leads to 'natural selection of bad science', claims study*. In: The Guardian, Wednesday 21 September 2016 00.01 BST Last modified on Wednesday 22 February 2017 17.44 GMT. Available at: <https://www.theguardian.com/science/2016/sep/21/cut-throat-academia-leads-to-natural-selection-of-bad-science-claims-study> (19.09.2017).

²¹ Подобни проблеми детайлно се обсъждат и анализират например в следните публикации: Shaw Claire. *Hundreds of open access journals accept fake science paper*. In: *The Guardian.com*. Retrieved 26 December 2013. Available at: <https://www.theguardian.com/higher-education-network/2013/oct/04/open-access-journals-fake-paper> (06.09.2019).

интерес към нашите постижения, а поради надпревара за текстове. Защо? Истината е, че броят на списанията с т. нар. отворен достъп²² нараства постоянно. Например до 2011 г. в световен мащаб само 11% от научните статии са били публикувани в списания с напълно отворен достъп, докато днес делът им е многократно по-висок и до 2022 г. се очаква да се достигнат 60%, колкото и оптимистични да са тези прогнози²³. По актуални данни от *Registry of Open Access Repositories* (ROAR)²⁴, който се хоства в Университета в Саутхемптън (Великобритания) и е част от мрежата *EPrints.org*, общият брой на научните архиви е следният: Африка – 139, Азия – 809, Европа – 1529, Северна Америка – 920, Южна Америка – 370, Океания – 101. За България същия източник посочва 8 списания. За сравнение за Великобритания са посочени 239 броя, за Германия – 227, за Испания – 166, за Франция – 90, за Полша – 89, за Русия – 61, за Сърбия – 9, и др. (фиг. 4)

Фигура 4. Регистър на репозиториумите с отворен достъп (ROAR): растежа и състояние, <http://roar.eprints.org/> (19.09.2017)

Като важна причина за умножаване броя на изданията се сочи предимство, свързано с по-ниската цена за една статия, заплащана от автора/авторите. Например за публикуване на статия в традиционно издание, което би струвало 5000 долара, при отворения достъп може да струва едва 1350 долара. Подчертава като предимство и това, че авторът може да оцени услугата, която получа-

²² Вж. повече: *Инициативата „отворен достъп“*. В: *Институт по аграрна икономика*. Достъпно на адрес: <http://www.iae-bg.com/current/open-access/> (19.09.2017)

²³ Laakso, M. Welling, P. Bukvova, H. Nyman, L. Björk, B. C. Hedlund, T. (2011). *Hermes-Lima, Marcelo, ed. The Development of Open Access Journal Publishing from 1993 to 2009*. In: *PLoS ONE*; <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2890572/>.

²⁴ *Registry of Open Access Repositories*, <http://roar.eprints.org/view/geoname/> (19.09.2017)

ва срещу заплатена такса²⁵. Много списания се задоволяват с 200–450 долара/евро на статия. Други обаче изискват много повече (фиг. 5-7) В бранша това е известно като **такса за обработка на статии** (article processing charge; APC), но по същество е такса за публикуване. Тя се изисква от авторите, за да публикуват своя (собствена) статия в списание със „свободен/отворен достъп“. Важно е да се отбележи, че плащането на такса за публикуване на статия не гарантира, че авторът ще запази авторските права върху произведението си²⁶. И още... Зачестяват случаи, при които статии, отпечатвани в списания с отворен достъп се таксуват с допълнителна такса. Например PNAS изисква 1700 долара на статия и надбавка от 1450 долара за публикуване с открит достъп²⁷.

Фигура 5. PeerJ, <https://peerj.com/pricing/> (19.09.2017)

The screenshot shows the PeerJ pricing page with the following details:

- PeerJ:** \$1,095. Features include: Peer-reviewed in biology, medicine, and the life sciences; Author page proofs before publication; Median first-decision time of ~27 days; Indexed in PubMed, Web of Science, Google Scholar, Scopus; Citation and other article-level reports.
- PeerJ Computer Science:** \$895. Features include: Peer-reviewed; Author page proofs before publication; Indexed in Google Scholar, DBLP, + more (expected Scopus, CitSeckX); Pay anytime before publication; Citation and other article-level reports.
- PeerJ Preprints:** Free. Features include: Indexed preprint venue for biology, life sci, medicine, & computer science; Establish precedent; Online to your audience within 24 hours M-F; Indexed in Google Scholar; Article-level visitor reports.
- Institutional Plans & Lifetime Memberships:** Available for organizations.

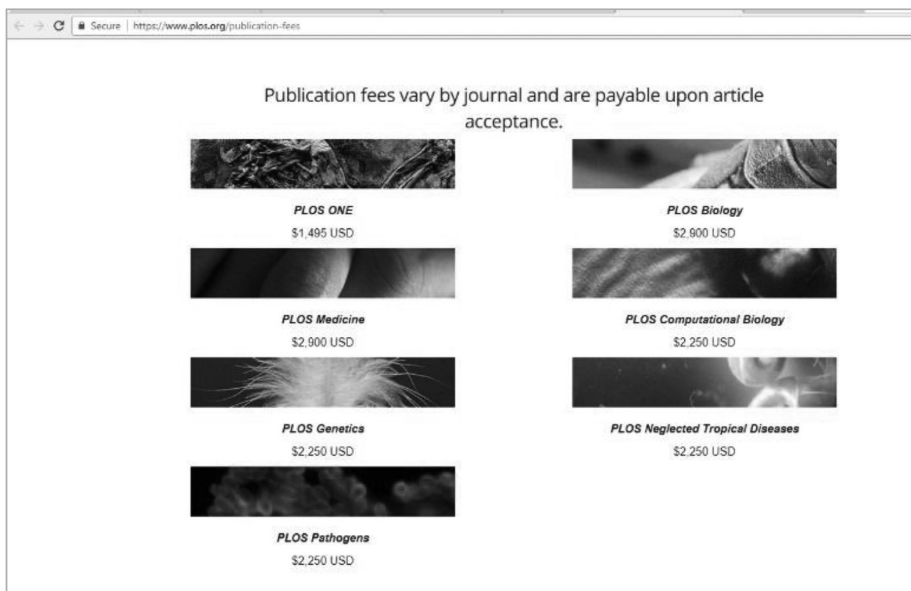
At the bottom, there is a "CREATE FREE ACCOUNT" button and a note: "Free to submit - pay if accepted after peer review. Preprints always free." The date "19 септември 2017 г." is visible in the bottom right corner.

²⁵ Вж.: Van Noorden, Richard. Open access: The true cost of science publishing. 27 March 2013 Corrected: 26 June 2013, 05 April 2013. Available at: <https://www.nature.com/news/open-access-the-true-cost-of-science-publishing-1.12676> (19.09.2017).

²⁶ В допълнение, има случаи при които авторът на статията следва да заплати още една сума, ако желае да получи собствената си статия на книжен носител.

²⁷ Вж. напр.: PNAS, <http://www.pnas.org/site/authors/procedures.xhtml> (19.09.2017).

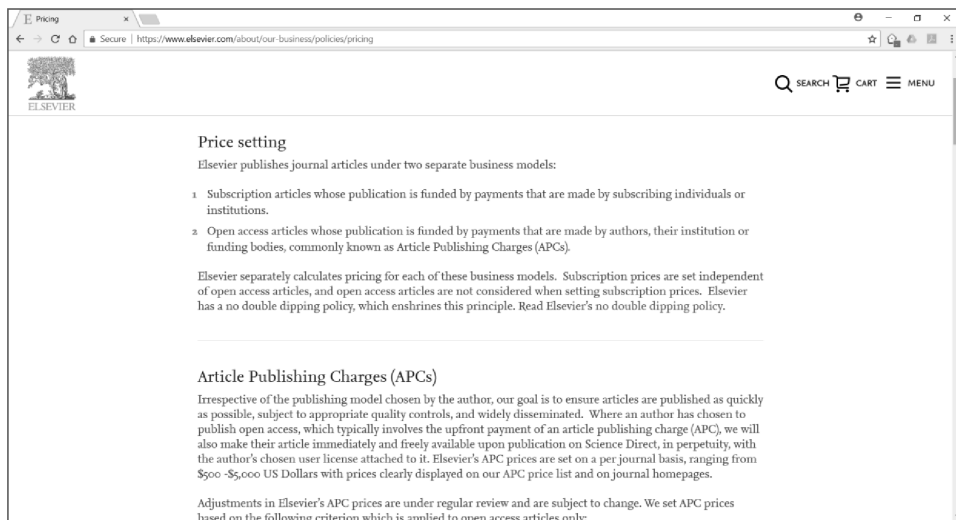
Фигура 6. PLOS, <https://www.plos.org/publication-fees> (19.09.2017)

В крайна сметка, при избора на списание в което да публикува статия, авторът попада в „първи кръг на ада“ – да открие достъпно списание, което все пак ще склони да публикува ръкописа му. После го чакат и други изненади, особено свързани с такси преди, в някои случаи и след, приемането на ръкопис. През цялото време обаче го съпътстват „полезни“ съвети как по-точно да избере подходящо за разработката си списание. Много са и аргументите, че не трябва да се съобразява с цената, а най-вече с адекватността на избора на списание.²⁸

²⁸ Вж.: *American Journal Experts*. Understanding Submission and Publication Fees. Available at: <http://www.aje.com/en/arc/understanding-submission-and-publication-fees/> (19.09.2017).

Фигура 7. Elsevier, <https://www.elsevier.com/about/our-business/policies/pricing> (19.09.2017)

2) „Пиратуме“

На този етап от проучването ми не успях да открия колко на брой са сайтовете, предлагащи нелегален достъп до научна информация. Нелегален, защото осигуряват пълен текст на статии, които всъщност струват доста пари. Ще се спра само на два-три.

Първият от тях се разпознава като „руски“ и е най-популярен. Нарича се SCI-HUB (<http://sci-hub.io/> и https://vk.com/sci_hub). На практика е цифрова библиотека, която поддържа огромно количество електронни пълнотекстови статии, друга научна и образователна информация. Към момента броят на научните статии е 64 500 000.

Проектът стартира на 5 септември 2011 г. и продължава всеки ден да открива стотици хиляди статии. Поддържащите проекта приемат, че научните статии се пишат за учените и че статията е научен първоизточник, необходим за работата на изследователите. Защиават позицията, че ограниченията за копиране на научна и образователна информация изкуствено ограничават науката и силно задържа развитието на обществото. Основните принципи на SCI-HUB са: „знание за всеки“, „победа над копирайт“, „отворен достъп“. Екипът заявява, че „води борба с информационното неравенство в света“ и се бори за това, научната информация да стане достъпна за всеки независимо от материалното му положение, социалния му статус, родината му (страната, в която живее) и др. под. фактори. Отричат печеленето на пари чрез ограничаване на достъпа до информация и принудата върху нейните потребители. (фиг. 8)

Фигура 8. SCI-HUB, <http://sci-hub.io/> (06.08.2017)

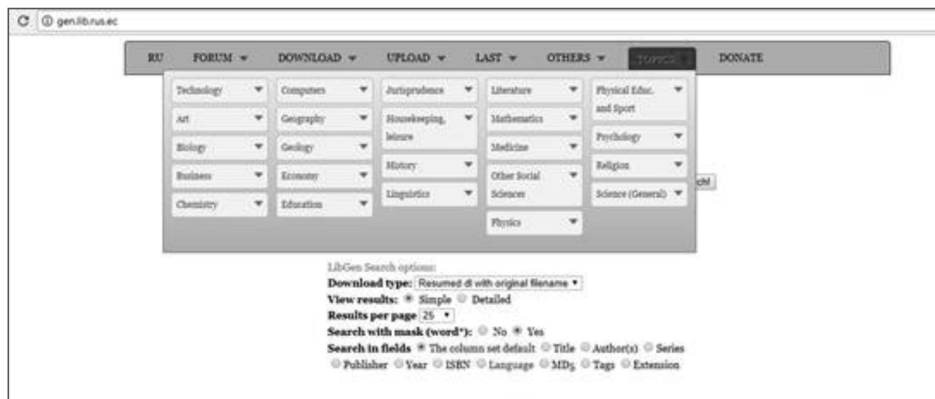

Фигура 9. Library Genesis, <http://gen.lib.rus.ec/> (19.09.2017)

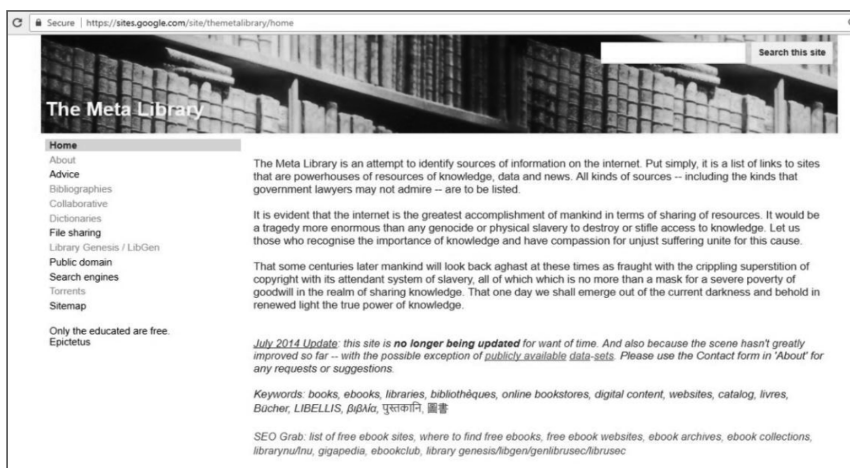
Друг пример е Library Genesis (LibGen; <http://gen.lib.rus.ec/>). LibGen е създадена в Русия от хора, които желаят да освободят достъпа до знание. Постигат това чрез изтегляне и съхраняване на цели колекции, които вече са били публикувани във форуми или чрез торенти. Екипът отбелязва, че това е най-голямата в момента отворена колекция. Реализират се много инициативи и в резултат, освен осигурен свободен достъп до над 3 мил. файла с книги (от които половината – фантастика), са налични над 20 мил. статии от списания (в областта на науката, историята, изкуството и т.н.) – с общ обем най-малко 100 ТВ. Директните линкове към колекциите на LibGen са: <http://gen.lib.rus.ec/>; <http://free-books.us.to/>; <http://ebookfi.org/>; <http://libgen.io/>; <http://book4you.org/> (фиг. 9–10).

Фигура 10. Library Genesis, <http://gen.lib.rus.ec/> – Topics (19.09.2017)

Заслужава си да бъде прегледана в детайли и The Meta Library²⁹ – мета библиотека, която се опитва да идентифицира различни източници на информация в Интернет. Предлага списъци с връзки към сайтове, съдържащи знания, данни, новини (фиг. 11).

Фигура 11. The Meta Library, <https://sites.google.com/site/themetallibrary/home> (19.09.2017)

²⁹ Адрес за достъп до *The Meta Library*: <https://sites.google.com/site/themetallibrary/home> (21.09.2017).

3) *Къде сме ние*

Във връзка с политиките на ЕС в областите на НИРД и изискванията, за-
легнали в условията за кандидатстване с проекти, един от основните критерии
е „*Научни статии в топ 10% на най-цитираните в света*“. Има се предвид,
че най-цитираните статии и изследвания са онези, които са с най-голямо вли-
яние върху развитието на науката и които други учени ползват за основа на
собствените си трудове. Както се вижда от изложеното по-горе обаче пости-
гането на положителна оценка по този критерий е практически невъзможен,
ако финансирането на науката и образованието е недостатъчно и ако липс-
ва изградена национална система за подкрепа на авторите, особено в случай
на уникален език (какъвто е българския). Ето защо няма нищо изненадващо,
че в статистическите бази от данни на Европейския съюз България бележи
„отлично“ дъно в класациите. Причините? Според проф. Н. Витанов (изявен
български учени, физик): „Четем нататък – въвеждане на отворен достъп до
научна информация. Чудим се и се маем за що иде реч. Гледаме в таблицата
с индикаторите – там електронно и дистанционно обучение. После – стиму-
лиране на научни публикации в издания с отворен достъп. Хм, че те голямата
част от тия издания са си чист боклук и аз никога няма да пратя там нещо за
публикация ако щат и звездите от небето да ми свалят тия от МОН.“³⁰

В доклада на Европейската комисия за иновации и иновативен потен-
циал към 2015 г. са налични данни, които сочат безспорно, че за повечето
западноевропейски държави 10% от общата им научна продукция отговаря
на този критерий (Великобритания и Дания отбелязват най-добри резултати –
съответно с 14.2% и 13.2%). В Източна Европа средната стойност е 5-6%, а
България е с най-нисък дял – едва 3.5%³¹. Към момента (2017 г.) страната ни
отбелязва и слаб иновативен потенциал, като в класацията е само преди Ма-
кедония, Румъния и Украйна³².

³⁰ **Витанов**, Николай. *Проф. Витанов: И в 2020 ще сме опашкари и в 2025 ще сме пак опашкари в ЕС*. Последна промяна 17 септември 2017 в 00:38. Достъпно на адрес: https://nauka.offnews.bg/news/Novini_1/Prof-Vitanov-I-v-2020-shte-sme-opashkari-i-v-2025-shte-sme-pak-opash_94001.html (21.09.2017).

³¹ Вж. също: *European Innovation Scoreboard*. Available at: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_bg (19.09.2017); **Борисова**, Тошка. *България е на 53-то място в света по брой научни публикации*. Последна промяна: 01 юли 2017 в 07:27. Достъпно на адрес: https://nauka.offnews.bg/news/Novini_1/Balgaria-e-na-53-to-miasto-v-sveta-po-broj-nauchni-publikacii_87849.html (19.09.2017).

³² Пак там (*European Innovation Scoreboard*).

Надежди за бъдещето

В Европейския съюз беше анонсирано предложение относно научни статии, които са резултат от научноизследователската дейност, подкрепена от публични и публично-частни фондове. Предложението е следното: от 2020 г. тези статии да бъдат свободно достъпни за всички. Отбелязва се, че това няма да се регулира със закон. Ще се разчита на правителствата в 28-те страни да приложат адекватна национална политика по въпроса.

Очаква се ангажиментът да се основава на три базови принципа:

- свободно споделяне на знание,
- отворен достъп,
- повторно използване на научни данни, но единствено за посочените по-горе случаи (подкрепени от публични и публично-частни фондове).

Лигата на европейските изследователски университети (LERU) веднага отбеляза обаче, че това не е „лесна амбиция“. Разбира се, остава без отговор и въпросът за „другите“ резултати, онези, които не са финансирани от публични и публично-частни фондове (до които фондове достъпът е доста затруднен, но това е друга тема).

Всъщност, *Free Knowledge for All* може би ще се случи, но днес никой не може да каже със сигурност дали и кога.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Библиотечно-информационни науки
Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF PHILOSOPHY
Library and Information Science
Volume 9, 2017

ИНФОРМАЦИОННА КУЛТУРА

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 9, 2017

ИЗГРАЖДАНЕТО НА ИНФОРМАЦИОННА КУЛТУРА – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ ПРЕСТИЖА НА ОБЩЕСТ- ВЕНАТА БИБЛИОТЕКА

ЦВЕТАНКА ПАНЧЕВА

Tsvetanca Pancheva. CREATING INFORMATION CULTURE – A WAY OF RAISING THE PRESTIGE OF PUBLIC LIBRARY.

В статията са разгледани основните направления, които обуславят необходимостта от непрекъснато развитие на информационната култура на индивида – динамичния напредък на информационните технологии, който драстично променя информационна среда; бързото нарастване на самата информация; необходимостта от професионално усъвършенстване и от учене през целия живот. Обърнато е особено внимание на развитието на информационната култура на библиотечните специалисти в България чрез усъвършенстване на процеса на образование и на формите на професионалната им квалификация. В този контекст са разгледани образователните програми на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, а също и инициативите на Българската библиотечно-информационна асоциация и проектите на регионалните библиотеки в това направление. Очертани са и практическите стъпки за повишаване на информационната грамотност на потребителите в българските библиотеки, които изискват модернизация на цялостната дейност на библиотеката, създаването и предлагането на повече и качествени електронни информационни ресурси и услуги; подобряване на комуникацията с виртуалните потребители чрез електронната страница на библиотеката и с присъствието ѝ в социалните мрежи.

Ключови думи: информационна култура; информационна грамотност; библиотеки; потребители на информация.

This article examines the main directions that determine the necessity of continuous development of one's information culture. It goes through the dynamic progress of information technologies, that is significantly changing our information environment; the rapid increase

of the information itself; the necessity of continuing professional development and lifelong education. The text is especially focusing on development of Bulgarian specialists' information culture through professional education and qualification. In this context as an example are given and examined the courses of study of the Library Studies, Scientific Information and Cultural Policy of the Sofia University St. Kliment Ohridski, together with both the initiatives of the Bulgarian Library and Information Association and the projects of the regional libraries. There are also indicated some practical ways of increasing users' information literacy, that require general modernization of the work of the libraries; creating and offering more and qualitative information resources online; improving on communication with virtual users through library's internet page and its presence in social media.

Keywords: information culture, information literacy, libraries, users of information

Понятийна рамка

В професионални публикации от последните години широко се използват различни понятия, отнасящи се до уменията да се издирва, събира, анализира и преработва огромния поток от съвременни информационни източници за различни цели, от страна на отделните индивиди или на специализираните информационни учреждения. Често се поставя знак за равенство между понятията „информационна грамотност“, „информационна компетентност“, „компютърна грамотност“, „медийна грамотност“, „информационна култура“, които са родствени, но не са синоними. За изясняване на същността им съществуват множество определения, но ще се спра само на някои от тях, които спомагат за по-точното възприемане на съществените трансформации в дейността на българските обществени библиотеки в тази посока. Анализирани публикации са главно на руски изследователи по темата, най-вече поради факта, че европейската и американската гледна точка е вече подробно осветлена в публикация на доц. Елица Лозанова-Белчева в рамките на концепцията за информационната грамотност през XXI век.¹

Повечето руски теоретици са единодушни, че като обобщаващ следва да се възприема терминът „информационна култура“, който в една или в друга степен включва в себе си понятията „информационна грамотност“, „компютърна грамотност“ и „медийна грамотност“ (в дигитална среда).

В концепцията на руските изследователи, която се опира на Ръководството по информационна грамотност за ученето през целия живот (Guidelines on Information Literacy for Lifelong Learning) на ИФЛА, под понятието „информационна грамотност“² се разбира „натрупване на знания и умения, изискващи правилна идентификация на информацията, необходима за изпълнението на

¹ **Лозанова-Белчева**, Елица. Развитие на концепцията за информационна грамотност през XXI век. В: *ББИА онлайн*, 2015, № 6, с. 13–18.

² **Лау**, Хесус. Руководство по информационной грамотности для образования на протяжении всей жизни. [онлайн]. [Прегледан на 21.03.2016]. Достъпно от: <http://www.ifla.org/files/assets/information-literacy/publications/ifla-guidelines-ru.pdf>

определена задача или разрешаването на даден проблем; ефективно търсене на информация, нейното организиране, интерпретиране и умение за анализиране; оценка за точността и надеждността на информацията, включително съблюдаване на етични норми и правила за използването ѝ³. *Компютърната грамотност* естествено означава преди всички умението да се работи с компютър и безусловно е важна съставна част от информационната грамотност на съвременната личност, но не е неин синоним, защото информационната грамотност предполага умението да се борави с информация, тя да се обработва и разпространява, без това да се свързва пряко с използваните средства за достъпа до нея и последващите форми и начини на разпространението ѝ. *Медийната грамотност* се разглежда като елемент от публичните компетенции за участие на отделната личност в дигитална среда и според доц. Добринка Пейчева³ следва да се свързва от една страна с определени компетентности в областта на информационните и комуникационните технологии, а от друга с разбирането същността на медиите (от вестниците до виртуалните общности), активното използване на потенциала на медиите, включително и за участие във виртуални общности; критичен подход към медиите по отношение на качеството и точността на съдържанието (оценка на информацията и рекламата в медиите, интелигентно използване на различните търсачки и др.); използване на медийната креативност и възможността чрез медийните технологии да се разпространява собствена информация и изображения; разбирането на икономиката на медиите и за разликата между плурализъм и медийна собственост и редица други.

Що се отнася до *информационната култура* тя все по-често се разглежда като особен феномен на информационното общество, на отделната категория потребители на информация (деца, студенти или определени професионални общности), на конкретната личност. Информационната култура според руските изследователи В. А. Кравец и В. Н. Кухаренко⁴ е съставна част на общата култура на човека, обединяваща неговия информационен светоглед със знанията и уменията, които притежава и благодарение, на които може да задоволява информационните си потребности, и по традиционен начин, и чрез информационните технологии.

В своя публикация те разглеждат информационната култура в широк и тесен смисъл. В широк смисъл „информационната култура е съвкупност от принципи и механизми, осигуряващи взаимодействие между етническата и националната култура и тяхното обединяване в рамките на общия опит на човечеството”. Тук

³ Пейчева, Добринка. Медийната грамотност като част от публична компетентност за участие в дигитална среда. *Проблеми на постмодерността*, 2014, № 3, 2014. [онлайн]. [Прегледан на 21.03.2016]. Достъпно от: [http://ppm.swu.bg/media/39942/1peicheva_d_media_education_as_part_of_public_competency_for_participation_in_digital_inviement_policy_peicheva_d\(6\)-copy.pdf](http://ppm.swu.bg/media/39942/1peicheva_d_media_education_as_part_of_public_competency_for_participation_in_digital_inviement_policy_peicheva_d(6)-copy.pdf)

⁴ Кравец, В. А., Кухаренко, В. Н. Вопросы формирования информационной культуры. [онлайн]. [Прегледан на 21.03.2016]. Достъпно от: http://www.e-joe.ru/sod/00/4_00/ku.html

съзирам очевидното желание на авторите да вплетат понятието ”информационна култура“ в по-общата и твърде разпространена в последно време концепция за мултикултурализма и културния плурализъм, която поне в европейски контекст напоследък придобива силата по-скоро на теоретично философско говорене, без реални политически резултати и по всичко личи, с все по-намаляващ брой последователи. Затова и ще се придържам към по-стеснената тяхна трактовка на понятието, според която информационната култура включва: „оптимално боравене с информацията и предоставянето ѝ на потребителите за решаването на конкретни теоретични или практически задачи; механизмите за усъвършенстване на техническата среда за създаване, съхраняване и предаване на информацията; развитие на системата за обучение, свързано с ефективното използване както на информационните средства, така и на самата информация”. Съпоставянето на понятията „информационна грамотност“ и „информационна култура“, според същите автори, е свидетелство както за сходството им, така и за сложността на процесите на взаимодействие на човека с информацията. И в двете понятия има много компоненти: от умението да се търси информация, да се анализират и оценяват критично получените резултати, до творческото използване на информацията с различна цел – учебна, професионална, за развлечение и т.н. Едновременно с това концепцията за информационната култура е по-широка, защото за разлика от информационната грамотност включва и компонент, наречен от авторите „информационен светоглед“, предполагащ осъзната мотивация на личността от специална информационна подготовка. Според В. А. Кравец и В. Н. Кухаренко придобиването на информационна култура е път към универсализиране на качествата на човека, помага му да разбере по-добре себе си, своето място и роля. Съотнасяйки информационната култура и информационната подготовка към по-широк културен контекст, те се опитват да осигурят синтез между традиционната книжна и новата информационна култура (тук в смисъл компютърна) и по този начин да избегнат конфронтацията между двете полярни култури – технократска и хуманитарна, съществуваща в съвременното информационно общество.⁵

Според друго определение информационната култура включва грамотност и компетентност в разбирането на същността (природата) на информационните процеси и отношения; хуманистично ориентирана информационно-ценностна сфера на дейност (стремежи, интереси, светоглед, ценностна ориентация); развиване на информационна рефлексия (вгълбеност) и творческа социално-информационна активност.⁶

⁵ Информационная культура, информационная грамотность, компьютерная компетентность. [онлайн]. [Прегледан на 21.03.2016]. Достъпно от: <http://www.ifap.ru/projects/infolit.htm>

⁶ Варълис, А. М. Электронная культура: теория, технология, образование. В: *Культура: управление, экономика, право*, 2007, № 4. [онлайн]. [Прегледан на 21.03.2016]. Достъпно от: <http://ww.pc-forums.ru/h1650.html>

Известният украински учен в областта на информатиката проф. Э. П. Семенюк определя информационната култура като „информационния компонент на човешката култура като цяло, който обективно характеризира всички осъществявани в обществото информационни процеси и съществуващите в него информационни отношения. Съответно информационната култура на личността се определя като степента на съвършенство на отделния човек или определена част от обществото във всички възможни видове работа с информацията – нейното получаване, натрупване, кодиране и преработка, в създаването на качествено нова информация, нейното предаване и практическо използване”⁷.

Като основни *критерии* за разглеждане на информационната култура могат да се посочат:

- Умение за адекватно формулиране на информационна потребност;
- Ефективно извършено информационно търсене;
- Способност да се преработва намерената информация и да се създава качествено нова информация;
- Създаване на индивидуални информационно-търсещи системи;
- Адекватен подбор и оценка на информацията;
- Способност за информационно общуване и компютърна грамотност.

Всички те се базират на осъзнатата необходимост на всеки човек от информация, на познаване на законите, управляващи информационното пространство и на разбиране за мястото си в тази среда, на владене на новите информационни технологии⁸.

Така очертаната понятийна рамка може да бъде обобщена в следните направления:

1. Развитието на информационно-комуникационните технологии ежедневно *променя информационната среда*, в която съществува отделната личност. За да може адекватно да се впише в нея е необходимо всеки човек да формира и развива постоянно своята информационна култура в крак с променящото се информационно общество;

2. Изграждането на информационна култура *се свързва с ученето през целия живот*, защото засяга както всички възрастови групи, така и хора от всички професии, етнически, религиозни и социални общности (включително лица в неравностойно положение). Това означава, че обучението по информационна култура трябва да обхваща освен образователните институции

⁷ Семенюк, Э. Л. Информационная культура общества и прогресс информатики. В: *НТИ*. Сер.1, 1994, № 7, с. 3. Цит. по: Барышников, С. В. Информационная культура личности [онлайн]. [Прегледан на 21.03.2016]. Достъпно от: <http://vrnbiz.ru/informacionnaya-kultura-lichnosti>

⁸ Информационная культура. [онлайн]. [Прегледан на 21.03.2016]. Достъпно от: <http://www.fio.vrn.ru/2005/6/4.htm>

(средно и висше образование), така и тези, които имат отношение към ученето през целия живот, каквито са библиотеките.

3. Изграждането на информационна култура е *пряко свързано с развитието на информацията*. Затова обучението по информационна култура е в пряка зависимост от модернизацията на професията „библиотечно-информационен специалист“ и отговорните за това са както университетите, които обучават такива специалисти, така и самите институции, в които те работят и се развиват, а също и ББИА като тяхна професионална организация.

4. Информационната култура трябва да включва *обучение и развиване на умения на две нива* – за работещите в информационните институции (в случая библиотеките) и за потребителите на информация.

Информационната култура, образованието и професионалната квалификация на библиотечно-информационните специалисти

Обучението по информационна грамотност и постепенното изграждане на информационна култура трябва да се осъществява на всички образователни и квалификационни нива – в средното и висшето образование. Често ни убеждават, че поколенията Y и Z са компютърно грамотни от най-ранна възраст и са дори прекалено пристрастени към компютърните технологии. Означава ли това обаче, че те са информационно грамотни? Умеят ли качествено да боравят с информацията, да отсяват същественото, да оценяват откритото в интернет, да го преработват и да създават собствена нова информация? Ако съдя по опита си с новоприетите студенти в катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ (БАИКП) в Софийския университет, то отговорът в повечето случаи е отрицателен. Единственото им предимство пред по-възрастните е в бързината, с която откриват някаква (каква да е) информация. За съществени резултати от обучение по информационна грамотност, придобити в рамките на средното образование обаче трудно може да се говори, въпреки че и училището и библиотеките полагат известни усилия за това.

Именно затова целите и намеренията на колегите от Катедра БАИКП при осъвременяване на учебното съдържание в последните години са насочени към увеличаване на дисциплините (с идеята за надграждане върху вече изученото), пряко свързани с развитието на информационните и комуникационните технологии, с разнообразието на електронното съдържание и начините за неговото издирване, идентифициране и използване, със спецификите на изграждането на виртуални библиотеки, архиви и музеи, с виртуалното справочно обслужване и др. под. Особено внимание се обръща както на типологизацията на информационните ресурси, така и на тяхната обработка, анализ и оценка. Като важен аспект на информационната култура се разглежда и издирването, ползването и повторното разпространение на дигиталното културно наследство, създавано в библиотеки и музеи. Магистърската програма „Управление

на електронно съдържание“ в най-висока степен е насочена към задълбочаване на информационните познания и умения на студентите чрез акценти, свързани с онлайн изданията и електронните архиви, онлайн журналистиката, виртуализацията на обекти, разнообразието от електронни услуги и др. За най-високата степен – докторантската – са предвидени също специализирани курсове по информационна култура, като те се предлагат за всички докторанти на Философския факултет на Софийския университет.

Тенденция към създаване на възможности за повишаване на информационната култура на библиотечно-информационните специалисти, в унисон с изменящата се роля на библиотеките в информационното общество, се наблюдава и в дейността на Центъра за продължаващо образование и квалификация към Българската библиотечно-информационна асоциация (ББИА). Сред предложените курсове за продължаваща квалификация съществен дял имат темите свързани с компютърните технологии, с е-ресурси и е-услуги, с предизвикателствата на електронната среда върху традиционните библиотечно-библиографски процеси (каталогизация, формати за метаданни, организация и управление на електронно съдържание, дигитализация). Пряка връзка с информационната грамотност имат курсовете: за виртуално справочно и информационно обслужване; за стратегии и техники за информационно търсене; за е-правителство; за икономическата и бизнес информация и как да я намерим и използваме и др. Включен е и отделен курс по информационна грамотност – специално структуриран за обучители по тази тематика в самите библиотеки. В него се набляга освен на съдържателните аспекти на темата (източници на информация, видове услуги, стратегии на търсене, цитиране, аотиране и рефериране на информационни източници), така и на основните насоки за съставяне на програма по информационна грамотност, на техниките за оценяване на предварителната подготовка на участниците и на придобитите знания и умения след проведеното обучение.

Програмата „Глобални библиотеки България“ чрез обучителните си модули по компютърна грамотност, информационни технологии, услуги в модерната библиотека също изигра своята роля за повишаване на информационната култура на голям брой библиотечни специалисти от цялата страна. С рекламната си кампания в медиите тя постигна и друго – обърна внимание върху значението на библиотеките не само като центрове на съвременна и качествена информация, но и като места за обучение по информационна грамотност на самите потребители.

Регионалните библиотеки, както чрез програмата „Глобални библиотеки“ или чрез Центъра за продължаващо образование и квалификация към ББИА, така и чрез собствено организирана квалификационна дейност, също ежегодно провеждат обучения на библиотечните специалисти от своята област по различни професионални теми, които целят повишаване на професионалните им компетенции и информационната им култура като цяло. Информацията от

отчетите на регионалните библиотеки потвърждава тенденцията за непрекъснатост и усъвършенстване на формите на обучение, като освен традиционните курсове и семинари в последните години се появяват и обучения чрез уебинари.

За развитието на информационната култура на библиотекарите принос имат и провежданите тематични научни форуми, а също и научно-практически семинари, свързани с навлизането на новите технологии в библиотеките. Като пример могат да се посочат ежегодно организирани от Българския информационен консорциум семинари от типа „Ден на технологиите“ и „Добри библиотечни практики“, в които се канят водещи български и чуждестранни фирми да презентират свои продукти и услуги, засягащи усъвършенстването на библиотечния сектор.

Роля за издигането на информационната компетентност на библиотечните специалисти имат и професионално списваните периодични издания в нашата област.

Повишаването на информационната култура на библиотечните специалисти чрез различните образователни степени, чрез осигурените възможности за повишаване на професионалната квалификация и чрез останалите посочени прояви има важно значение за цялостния процес по модернизиране на българските библиотеки. То е необходима основа и за последващи инициативи на самите библиотеки по обучение на своите читатели, за да бъдат те също информационно грамотни и спомага съществено за повишаване престижа на библиотечната професия като цяло и на конкретната библиотека в частност, помага ѝ да подбере в екипа си образовани и мотивирани специалисти.

Стъпки за повишаване на информационната грамотност на потребителите в библиотеките

Работата на библиотеките по формиране и развиване на информационна грамотност у своите потребители може да бъде разгледана в две направления:

- Модернизация на цялостната дейност на библиотеката и особено в аспектите свързани със: създаването и предлагането на повече и качествени електронни информационни ресурси и услуги; подобряване на комуникацията с виртуалните потребители чрез електронната страница на библиотеката и с присъствието ѝ в социалните мрежи, включително и за обратна връзка.
- Провеждане на собствени обучения по информационна грамотност и такива за развиване на умения за боравене и оценка на информацията.

Сайтовете на регионалните библиотеки, както и техните годишни отчети дават много примери за усъвършенстване на дейността им в посока на подобряване на електронното информационно обслужване и за осъзнаване на ролята си като значим фактор за образователната, културната и патриотичната

(в смисъл на засилен афинитет към местната история, традиции и култура) политика на града и областта.

Кои от дейностите в модерната обществената библиотека, които спомагат за повишаване на информационната грамотност на потребителите ѝ?

На първо място осигуряване на достъп до електронни ресурси чрез:

- Собствени електронни каталози и бази данни (които имат и упътвания за работа със съответния софтуер);
- Чуждестранни електронни каталози и бази данни, които предлагат и пълнотекстова информация в определени научни отрасли;
- Собствени пълнотекстови електронни информационни ресурси и достъп до други български и/или чуждестранни дигитални библиотеки;
- Споделено изграждане и достъп до съвместни информационни ресурси (регионални сводни каталози, НАБИС, COBISS).

Положителните резултати от последните години в това направление са несъмнени. За това свидетелстват и редица успешни проекти за дигитализация на културно наследство (на национално и местно равнище), засилват се и съвместните инициативи между регионалните библиотеки, музеи, галерии, архиви, читалищни библиотеки със стари краеведски колекции и др. (напр. проект „Съвременни подходи за проучване, представяне и достъп до книжовното културно-историческо наследство на област Габрово“, проект „Регионален агрегатор на цифровизирани културно-исторически обекти от Пловдив“, „Парчета @рт“, „Трансграничен център за информация и комуникация Долж – Враца“, „Дигитална културна съкровищница „Север“ и др.)

На второ място предлагане на разнообразни е-услуги като:

- Е-библиотека – проверка за заета литература; презаписване и запазване на книги по имейл; електронна заявка за междубиблиотечно заемане; електронна заявка за писмена библиографска справка и др.;
- Виртуална справочна служба;
- Библиотеката като обществен информационен център и посредник на информация, създавана от други институции (напр. е-правителство, е-заетост, е-здраве, е-финанси, е-местна власт, е-култура, е-образование и др. под.);

На трето място подобряване на комуникацията с потребителя чрез актуална информация на сайта на библиотеката и контакти в социалните мрежи от типа на:

- Виртуални изложби;
- Видеоуроци;
- Справочно-информационни материали по повод юбилейни събития;
- Дискуссионни форуми;
- Любопитни и занимателни материали от фондовете на библиотеката, предложени по подходящи поводи и др.

Електронната страница на библиотеката е огледало на модернизацията на дейността ѝ. Тя показва не само електронния ѝ образ, но и инициативността и предприемчивостта на ръководството ѝ, умението му да мотивира екипа си за ежедневна работа с потребителя, желанието му да променя библиотеката, която ръководи, в крак с новите технологии. Чрез нея може да се постигне много за повишаване на информационната грамотност на самите потребители, косвено да повлияе и на цялостния престиж на институцията. Тя може да бъде и индикатор за това, доколко едни или други инициативи, услуги, форуми са успешни и привличат електронните потребители (чрез брой посещения: на страницата, на електронните каталози и дигиталната библиотека; чрез броя заявени услуги, чрез направени предложения във форумите; чрез зададени въпроси и т.н.). Важно е да се намерят начини да се изследва периодично и статуса на потребителя на информацията от сайта на библиотеката, защото това може да подскаже идеи за усъвършенстване на съдържанието и структурата му, за популяризирането му чрез електронните медии. По този начин се заостря и вниманието към значението на информационната култура и към това кои са институциите, които могат да ни помагат да я усъвършенстваме, за да постигаме и личните си цели.

Прякото обучение по информационна грамотност, извършвано от сътрудниците в библиотеката също е важно, както за подобряване на собствената ѝ работа с потребителите на информация, така и за цялостния ѝ престиж. В това отношение всички регионални библиотеки имат сериозни постижения. Те ежегодно извършват групови обучения по компютърна грамотност за различни възрастови групи (предимно с ученици и пенсионери), за лица в неравностойно положение. В отчетите на библиотеките се среща и информация за провеждани обучения по информационна грамотност за безработни, свързани с възможностите за търсене на работа, за подготовка на CV и други документи (по съвместни проекти с бюрата по труда), за безопасно навигиране в интернет (ученици), за ползване услугите на е-правителство по места и др. Особено актуално през последните години стана обучението на възрастни хора за работа с електронна поща, чат и др. средства за комуникация с близките им в чужбина. Благодарение на подобни инициативи разпространяваната с известна насмешка реклама в медиите „Заведи баба си в библиотеката“ придоби съвсем конкретни измерения. Именно децата и възрастните хора се оказаха най-активните ползватели на компютрите в библиотеката – и за информация и комуникация, и за обучение, и за развлечение, и за игра. Точно те се превръщат и в движещ фактор за възраждането на интереса към традиционното четене и ползване, на библиотечни документи (защото известно е, че тези категории потребители са и с най-ограничени финансови възможности за купуване на книги). Те обаче са и непрекъснат проводник на положителна информация за дейността на библиотеката и също спомагат за повишаване на нейния престиж.

Ако се върнем обаче към понятийната част на това изложение, ще констатираме, че българските обществени библиотеки на този етап са активни участници само в процеса на придобиване на информационна грамотност от страна на потребителите, т.е. тяхната цел е да ги „научат“ да търсят и да използват необходимата им информация и да комуникират успешно в информационното пространство. Това не е малка и лесна задача. В своите действия обаче те остават далече от големия въпрос свързан с преработката на получената информация и със стимулирането на възможностите на всеки човек да създава своя информация, т.е. да гради постъпателно собствена информационна култура. За да се постигне това само инициативите на библиотеките не са достатъчни. Нужни са още и съвместните усилия на училището, семейството, университетската общност, професионалната и приятелската среда, които формират у всеки човек ценностна система, а само тя, според мен, може да е отправна точка към така прокламирания от руските изследователи „информационен светоглед“. Ако това не се постигне, каквото и да правят библиотеките, мнозина българи ще са напълно доволни да се будят с „Хабиби“ на Азис и да заспиват с „Big brother“, а информационния им хоризонт ще се простира до харесването на селфита във Фейсбук. А ние другите... дали все още сме мнозинство?

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 9, 2017

ИНФОРМАЦИОННАТА КУЛТУРА В СЪЗДАВАНЕТО НА БИБЛИОТЕЧНИ ИНФОРМАЦИОННИ РЕСУРСИ

МИЛЕНА МИЛАНОВА, МАРИЯ АВРАМОВА

Milena Milanova, Maria Avramova. INFORMATION CULTURE IN THE PROCESS OF CREATING LIBRARY INFORMATION RESOURCES.

В статията се разглеждат основните проблеми, свързани с разбирането на мисията на библиотечните специалисти относно изграждането на информационната култура на редовните посетители и потребителите на библиотечни ресурси и услуги. Съществуват множество изложения, правила, ръководства, стандарти, които са важни в процеса на създаване на съществени и удобни за ползване библиотечни информационни ресурси. Познават ли ги библиотекарите? Обръщат ли професионалистите внимание на влиянието на тези материали върху (не)възможността да се намира нужната информация? Как разбираме бъдещето на информационния мениджмънт?

Ключови думи: библиографска информация, стандартизация, принципи на каталогизация

The paper discusses the main problems of understanding the mission of library professionals related to the build of the information culture of patrons and users of library resources and services. There are many statements, rules, guides, standards that are important in the creation of vital and flexible library information resources. Are they known of the librarians? Do professionals pay attention of influence of those papers on the (im)possibility of finding the necessary information? How we understand the future of information management?

Keywords: bibliographic information, standardization, cataloging principles

В информационната наука процесът на комуникация между създателя на информация и неговия ползвател, чрез различни комуникативни канали за разпространение, е основен за изучаване и интерпретиране. Разбира се, този процес обикновено е усложнен от наличието на различни видове ин-

формация и множество елементи в комуникационната верига, както и от знанията, уменията и нагласите на възприемателя. Ако потърсим в този процес мястото на създателите на библиографски и библиотечни информационни ресурси ще открием, че ролята им е изключително важна. Те имат за задача да следят информационните потоци, да подбират обекти (различните видове информационни ресурси), да ги анализират като извличат от тях идентификационни и съдържателни данни, да синтезират извлечената информация чрез използването и прилагането на различни лингвистични средства, да създават вторични информационни потоци, да организират информационни ресурси и да ги управляват. Със своята дейност те облекчават потребителите в процеса на търсене на информация, предлагат качествени информационни продукти, намаляват информационния шум, подпомагат преодоляването на различни информационни бариери. Можем да твърдим, че специалистите са потребители и едновременно с това създатели на информация. В този смисъл тяхната информационна култура трябва да бъде изградена и развивана в две посоки: като потребители и като създатели на информация.

В света на библиотечно-библиографските процеси, мястото на каталогизатора и на библиографа е особено. То предполага наличието на множество умения и знания. Дейността им е основна, тя е свързана с организиране и управление на документални потоци, както на ниво отделна институция, така и на национално, и особено важно, и на международно ниво, чрез непрекъснатото създаване и споделяне на качествена и многообразна информация.

Международната федерация на библиотечните асоциации и институции ИФЛА чрез дейността на тематичните си секции в областта на каталогизацията, библиографията, класификацията и индексирането, стандартизацията и др., вече десетилетия работи за непрекъснатото подобряване на инструментариума, необходим за дейността на специалистите. През 2009 г. се приемат новите принципи за каталогизация, които са определящи и основни за изграждането на жизнени и полезни библиотечни и библиографски бази от данни. Като първи принцип в документа е изведен „стрежежът към улесняване на ползвателите на каталога“¹. Какво означава всичко това за специалиста? Самият той е потребител, който ползва различни бази от данни, библиотечни каталози, библиографски бази, което изисква умения, свързани с търсене на информация, анализирание, оценяване. В същото време специалистът трябва да създава информационни ресурси, като е жизнено важно за резултата от дейността му той да остане фокусиран върху ползвателя без да се отдава на изкушението да създава „съвършени“ записи, които понякога могат да бъдат трудно интерпретирани от крайните потребители. Разсъждавайки в тази по-

¹ IFLA. Изложение на международните принципи на каталогизацията. В: *Българска библиотечно-информационна асоциация. В помощ на библиотеките. Полезни документи*. 2009, с. 1. [Прегледан на 02.04.2016]. Достъпно от: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-bg.pdf

сока се откроява тезата, че трябва да познаваме навиците, уменията и очакванията на потребителите от една страна и от друга страна трябва да сме наясно със средата, в която работим, за да можем да осигурим мост между информацията и нейния потребител.

В библиотеките, резултатите от тези пресечни точки биха могли да се търсят в създаването и организирането на колекциите и разработването на ефективни услуги, разпознаваеми и търсени от потребителя.

Отправна и жизненоважна точка за всички тези процеси е създаването и организирането на информационни масиви, които успешно да посрещат и да подпомагат, както информационните нужди на потребителите на библиотеки, така и информационните нужди на сътрудниците на библиотеките.

В този смисъл доброто познаване на процесите по създаване на библиотечните бази от данни подпомага изграждането, развитието и обогатяването на информационната култура на обществото като цяло. Специалистите са длъжни да познават, да умеят да прилагат, да следят и да усъвършенстват непрекъснато и да разбират процесите по стандартизация, свързани със създаването на библиографски записи, с нормативния контрол на точките за достъп, със съдържателното каталогизиране на информационните ресурси, с форматите и структурата на записите, с ролята която имат създаваните информационни ресурси в постоянното развитие на информационното общество.

Бихме могли да открием два възлови акцента, застъпени в Принципите на каталогизацията: „разширява техния обхват [...] към всички видове материали и [...] към **всички аспекти на библиографските и контролните данни**, които се използват в библиотечните каталози; [...] насоки по отношение на **възможностите за търсене и извличане на информация**”^{2с} или това са знанията и уменията по отношение на създаването на библиографските и на контролните записи.

Вече нееднократно в българския професионален печат се появяват публикации, които третират основни въпроси и процеси, свързани със създаването на библиографски записи. Дали това е достатъчно? Наистина ли познаваме процесите, които текат и които поставят пред нас задачата да създаваме лесни и безпрепятствени за използване бази от данни и най-вече познаваме ли потребителя, в името на когото работим. През 1998 г. ИФЛА провежда мащабно изследване за функционалността на библиографския запис³. Изследва се как потребителят търси информация, какви са връзките в библиографските записи и доколко нуждите на ползвателя на библиографската информация са задоволени със записите, които се създават в библиотеките. Резултатът от

² ИФЛА [онлайн]. Изложение на международните принципи на каталогизацията. 2009, с. 1. [Прегледан на 02.04.2016]. Достъпно от: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-bg.pdf

³ ИФЛА [онлайн]. Функционални изисквания към библиографските записи FRBR. Концептуален модел. 2009. Достъпно от: http://www.lib.bg/publish/IFLA/ifla_frbr_2009.pdf

тази дейност рефлектира върху цялостната дейност на каталогизаторите. Наблюдават се процеси, които променят изцяло подходът към разбирането за понятия като творба, издание, публикация; създаването на библиографска информация; представянето на информацията в онлайн каталозите.

Изследването повлиява стандартите за библиографско описание и се извършва редакция на семейството на стандартите ISBD. Взето е решение и е разработен консолидиран стандарт за описание на всички видове ресурси, в който са отразени резултатите от изследването FRBR. Отразени са и изискванията на принципите за каталогизация. През 2007⁴ г. е публикувано предварително консолидирано издание на ISBD, което въз основа на международен преглед е редактирано и през 2011⁵ г. се издава новото консолидирано издание. За специалистите в България е важно да се знае, че този стандарт още в началото на 2012⁶ г. бе преведен и стана достъпен за употреба и на български език. С изработването на консолидираното издание всички дотогава действащи международни стандарти са отменени за използване и са заместени с новото издание. Характерно за него е, че то обединява в себе си всички видове ресурси, които могат да бъдат обект на регистрация в библиотека, а и в общности извън библиотечната. Предимство е, че запазва структурата и организацията на библиографските описания както тя е позната, запазва системата от разделителни знаци, което позволява лесното и бързо адаптиране и преминаване към използването на консолидираното издание.

Кое все пак е важно да се отбележи?

Преглеждайки текста на документа като цяло прави впечатление новата терминология, повлияна от изследването FRBR, от предназначението на стандарта за описание на всякакви видове ресурси, а и от възможността за неговото използване в различни сфери⁷. Приложение Е⁸ на стандарта, съдържа богат списък с термини и определения, които могат да служат като незаменим терминологичен речник на специалиста. В него ясно се виждат промените, които трябва и е важно да станат част от нашия професионален език, което ще ни позволи да общуваме лесно и достъпно на всички нива.

⁴ **ISBD**. International Standard Bibliographic Description. Preliminary Consolidated Edition. Berlin/Munich: De Gruyter Saur, 2007.

⁵ **ISBD**. International Standard Bibliographic Description – Consolidated Edition. Berlin/Munich: De Gruyter Saur, 2011.

⁶ **ISBD** Международен стандарт за библиографско описание. Консолидирано издание. София: Българска библиотечно-информ. асоциация, 2012, 267 с.; Достъпно и онлайн от: http://www.lib.bg/publish/IFLA/IFLA_ISBD.pdf

⁷ Пак там, с. X.

⁸ Приложение Е. Термини и определения. В: *ISDB*. Международен стандарт за библиографско описание. Консолидирано издание. София: Българска библиотечно-информ. асоциация, 2012, с. 235–262.

Значителна промяна в изданието е появата на *нова област* в структурата на описанието, която по същество съдържа информация, присъстваща в библиографското описание и до този момент, но представена като елемент от други области⁹. С обособяването на самостоятелна *област 0 Област на формата на съдържанието и вида на носителя* се цели още в самото начало на библиографското описание потребителят да бъде информиран каква е формата и носителя на даден ресурс, с което се подпомага търсенето, идентифицирането и подбора на релевантни ресурси според неговите специфични потребности. Областта е задължителна и информацията в нея е строго стандартизирана, което изисква сведенията да се предават винаги с установените в стандарта термини. По този начин ще е възможно „ще улесни [...] обмена на каталожни записи в рамките на кооперативни мрежи и оперативната съвместимост с други стандарти за метаданни в среда на свободен достъп“¹⁰.

На катализатора веднага ще направят впечатление промените, настъпили в наименованията на областите. Тяхното съдържание не се променя, не се променя и обхвата и предназначението им, но областите и елементите в тях получават нови означения. Важно е да се отбележи, че елементите в стандарта се означават като *Задължителен*, *Задължителен, когато го има* или *Задължителен, когато е приложим*, с което се указва кои са основните елементи, които трябва да присъстват в едно библиографско описание, в зависимост от целта на неговото създаване. Определянето на статуса на елементите в стандарта е повлияно от стремежа да се осигури и гарантира връзка между FRBR и ISBD, затова всички елементи, които са определени като задължителни в изследването са такива и за стандарта.¹¹

Как влияят тези проблеми за специалистите в България и респективно как те са отразени в базите, които се изграждат в българските библиотеки и агенции? Както е известно българските държавни стандарти за библиографско описание са съставени през 70-80-те години на 20 век. Те са разработени на основата на международните стандарти и в този смисъл са достатъчно коректни и отговарят на изискванията и на принципите за каталогизация през този период. По-късно са разработени и единствените български правила за библиографско описание и то само на книги¹². В стандартите и в правилата за описание са засегнати и се третират проблемите за избор и определяне на редната дума в библиографския запис и са предназначени преди всичко за традиционните библиотечни каталози. За съжаление това са единствените нормативни документи, с които разполагаме за дълъг период от време, неза-

⁹ Това е елемента Общо означение на материала от Област 1.

¹⁰ **ISBD**. Международен стандарт за библиографско описание. Консолидирано издание. София: Българска библиотечно-информ. асоциация, 2012, с. 32.

¹¹ **Пак там**, с. IX–X.

¹² **Ръководство за азбучни каталози на книги**. София: Нар. библ. Кирил и Методий, 1989.

висимо, че информационната среда е изключително динамична. Появяват се нови носители на информация, международните стандарти за библиографско описание претърпяват редакции, проведени са изследванията на ИФЛА за функционалност на библиографските данни, на нормативните и на предметните нормативни записи.

В началото на века, за да се преодолее липсата на нормативни документи за описание на новите носители на информация се превеждат на български език стандартите за описание на електронни ресурси, на неknижни материали, на продължаващи издания и ресурси, както и общият международен стандарт за библиографско описание¹³. В края на първото и в началото на второто десетилетие на века са преведени на български и Международните принципи на каталогизацията, концептуалните модели за функционалност на библиографските и на нормативните данни, както и консолидираното издание на международния стандарт за библиографско описание. Или може да се твърди, че постепенно на разположение на каталогизаторите и библиографите в България са предоставени основните нормативни документи, които определят изискванията и начините за създаване на добри, жизнени и полезни за потребителя бази от данни. Изключително важно е тези изисквания да бъдат винаги в ползрението ни при гарантирането на основното изискване към библиографските ресурси, които създаваме, а именно удобството, ползата за потребителя.

Каква е и каква трябва да бъде съдбата на българските стандарти за библиографско описание на различните видове документи? Допустимо ли е да съществуват различни нормативни документи? Как специалистът да избере и може ли той сам да избира кои нормативни документи да използва? Това са въпроси, които всеки от нас си задава и те имат своето основание. Поставайки на преден план факта, че все още в българските библиотеки се поддържат и традиционни каталози, отговорът на тези въпроси изглежда само един и то, че трябва да продължим да прилагаме стандартите БДС. Тук бихме искали да поясним, че тези стандарти, както беше отбелязано и по-горе, са разработени на основата на международните стандарти ISBD и в този смисъл гарантират достатъчна степен на стандартизираност. Те са удобни за ползване за традиционните каталози, съдържат указания по отношение избора, определянето и представянето на редната дума в библиографския запис, както и по отношение на визуализирането на библиографското описание. Не без значение е, че правилата за описание на книги, с които разполагаме са изцяло свързани и основани на тези стандарти. Новото консолидирано издание на международния стандарт за библиографско описание се появява на български език, внасяйки всички промени, които са се случили в теорията и практиката през

¹³ Българска библиотечно-информационна асоциация [онлайн]. В помощ на библиотеките. Достъпно от: <http://www.lib.bg/consult/Полезни-документи/Документи-на-ИФЛА/Стандрати>

последните десетилетия, свързани с електронните каталози, с новите видове информационни ресурси, с терминология, с функционалността на записите, с нуждите на потребителите. През последните години в България тече процес по постепенното излизане от употреба и отмяна на българските стандарти за библиографско описание на различните видове документи, за терминология, за библиографско цитиране¹⁴. Тези решения поставят въпроси, свързани с приемането, утвърждаването и въвеждането в употреба на различни видове нормативни документи като стандарти, правила, указания, ръководства, свързани с дейността в библиотеките. Всъщност нито една институция не е длъжна да прилага стандарти (както тези разработени и приети от институциите по стандартизация, така и различните отраслови стандарти), както и правила за библиографско описание, не е длъжна да се съобразява с решения, взети на ниво отделна институция или браншова организация. Последниците, обаче, за библиотеките и най-вече за потребителите им биха били силно негативни. Ще се наруши постигнатото ниво на стандартизация, а от там следват затруднения в търсенето и намирането на информация. Потребителят, независимо от това дали е специалист-библиотекар или не, ще бъде принуден да се запознава с отделните специфики на всяка една от базите от данни, за да е сигурен, че ще намери подходящата за него информация. Ще се оскъпи значително и дейността по създаването на библиографските бази от данни. Ще се наруши възможността за споделяне и бърз обмен на библиографска информация, ще се затрудни изработването на сводни, обединени каталози.

На този етап изглежда, че се нуждаем спешно от вземането на решение как ще продължим да поддържаме своите каталози. Традицията в практиката на българските библиотеки е свързана с последователното прилагане и спазване на стандартите за библиографско описание, със стремеж към унифициране на дейностите по изработването на библиотечните и библиографски бази от данни. Длъжни сме да продължим в същата посока и да гарантираме приемственост и запазване на традициите, да създадем национални обединени ресурси, които да бъдат полезни на потребителите и да представят страната в международните

¹⁴ Така например стандартите БДС 11942:1990 Издания и аудиовизуални материали. Основни видове. Термини и определения, БДС 14690:1978 Класификация и кодиране на информацията. Термини и определения, БДС 15419:1982 Библиографско описание на книгите, БДС 15687:1983 Библиографско описание на периодичните издания, БДС 15934:1984 Библиографско описание на картографски издания, БДС 15935:1984 Библиографско описание на нотните издания, БДС 16764:1988 Библиографско описание на графични издания, БДС 17264:1991 Библиографско описание аналитично. Описание на съставни части от публикации в книжни материали с решение 36/2014 на ТК 16 са със статут Постепенно отпадане от употреба, като са предложени и за обществено допитване през март-май 2016 г. за отмяна в резултат на периодичен преглед. Стандартът БДС 17377:1996 Библиографско цитиране е заменен с БДС ISO 690:2011 Информация и документация. Ръководство за библиографски позовавания и цитиране на информационни ресурси на 17.02.2015 г. Вж. Български институт по стандартизация [онлайн] Достъпно от: <http://www.bds-bg.org/bg>

процеси по обмен на информация и данни. С отмяната на стандартите БДС за библиографска дейност пред нас остава възможността за използване и прилагане на консолидираното издание ISBD. Практика по неговото използване има натрупана в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. На път е да се дипломира и влее в професията ново поколение специалисти, които през последните години в рамките на обучението си в специалност „Библиотечно-информационни науки“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се подготвят по използването и прилагането на консолидираното издание в процеса по съставяне на библиотечни каталози. Запознават се с новата терминология, с изискванията на принципите на каталогизация, с проблемите и дейностите на нормативния контрол. Налице са всички предпоставки за преминаване към следващо поколение библиотечен каталог, който ще отрази моделът FRBR.

Процесът по FRBRизация (FRBRization) на каталозите, или това е процесът по имплементиране в библиографските системи структурата на модела за функционалност на библиографските записи (FRBR), който се основава на понятията произведение (work), проявление (expression), възплъщение (manifestation) и физическа единица (item) и връзките между тях, изисква да разбираме и да познаваме добре структурата на машинночетимите библиографски записи и на форматите чрез които се създават те, както и тяхното значение и възможности за представянето им в следващото поколение уеб. Промените, за които стана въпрос по-горе намират отражение в структурата на форматите MARC. Във формат MARC 21, както и във формат UNIMARC са допълнени нови полета и подполета, които са предназначени за отразяване на необходимите данни, според моделите FRBR, консолидирания стандарт ISBD, както и според англо-американските правила за описание на ресурси RDA¹⁵. Създателите на интегрирани библиотечно-информационни системи са длъжни да се съобразят, а и да познават тези процеси и промени, за да могат да предложат на каталогизаторите подходящи решения, по отношение на електронните каталози и възможностите, които предлагат на потребителите си. В България, библиотеките, работещи с интегрирани системи на основата на форматите MARC имат възможност безпрепятствено да преминават към използването на консолидирания международен стандарт за библиографско описание ISBD.

За да осъществим принципите на каталогизацията и да предложим на нашите потребители гъвкави, удобни за ползване, актуални и качествени бази от данни също така е необходимо да познаваме и да осъществяваме в професионалната си дейност нормативен контрол върху данните, които създаваме. Терминът, макар и да е сравнително нов маркира процес, извършван от библиотекари и библиогра-

¹⁵ За повече подробности Вж. **Миланова**, Милена, **Цокева**, Весела. Промени в машинночетимите формати за библиографски записи, повлияни от измененията в стандартите и правилата за каталогизация. В: *Литература... Наука... Библиография*: Сб., посветен на 70-год. юбил. на доц. д-р Татяна Янакиева. София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2014, с. 51–67.

фи от векове. Работата по изграждане на каталози винаги е изисквала установяване на формите на имената на индивидуални и колективни автори, определяне на еднообразна форма на изписване, сверка на присвоените рубрики и др. или това е дейност, която днес означаваме с неологизъма „нормативен контрол“.

Осъществява се едновременно с дейността по създаването на библиографските записи. Изразява се в създаването на отделни контролни записи, съдържащи данни, относно определен обект, който се явява точка за достъп в библиографския запис. Контролният запис включва установени и вариантни форми, свързани с обекта и обединени от каталогизаторите за идентифицирането на дадения обект. Обектите могат да бъдат: имена на лица, фамилии, наименования на колективни органи, заглавия на произведения, термини за събития, предмети, понятия и места, класификационни индекси, идентификатори като стандартни номера и др., които позволяват да се търси и открива информация в електронни каталози и бази от данни. От тази дейност пряко зависи качеството на библиотечните и библиографските бази от данни. Целта е еднообразно представяне на контролираните точки за достъп при търсене. На практика контролният запис обикновено съдържа установената точка за достъп за обекта, посочена от агенцията за каталогизация като форма, която се показва по подразбиране в нейните каталози, както и точки за достъп за вариантите форми и установените точки за достъп за свързани обекти. Така при търсене, независимо от формата на изписване на търсения термин като резултат ще се получи цялата налична информация без значение от вида и формата ѝ.

За специалистите е изключително важно да познават процеса, да следят и да влагат усилия за неговото осъществяване. Голямата част от контролираните точки за достъп се отнасят до описателната каталогизация, например имена на лица, фамилии и наименования на колективни органи, заглавия и др. Контролираните предметни рубрики (термини) и класификационните индекси са свързани със съдържателната каталогизация. Нормативният контрол на предметните рубрики се основава на две принципни положения. Първото – контрол на лексиката и второто – контрол на синтактичните отношения между лексикалните единици, т.е. свързването на водещата рубрика („заглавието на предметната рубрика“) и подрубриките във фраза при сложните предметни рубрики.

Безценен инструмент в процеса по контрола върху точките за достъп е виртуалния международен контролен файл VIAF, който обединява в себе си контролните файлове на множество библиотеки и други институции и организации, които поддържат бази от данни с информация за създатели на съдържание. В него могат да се намерят сведения за имена на лица, колективни органи, заглавия на произведения, географски наименования¹⁶.

В нашата страна дейността по нормативен контрол в електронна среда е натрупал четвъртвековен опит. Водещо място има Националната библиотека

¹⁶ VIAF [online] The Virtual International Authority File. Available form: <https://viaf.org/>

„Св. св. Кирил и Методий“. Центърът за национална библиография от 1992 г. създава нормативни бази данни за: заглавия на серии, имена на индивидуални автори, предметни рубрики (1992-1994 г.), наименования на издателства и имена на колективни автори¹⁷.

В този смисъл е важно да отбележим отново констатацията, че „българската библиотечно-информационна общност може да се възползва от две преимущества, постигнати през годините: установяването и утвърждаването на единна класификационна система и поддържането на контролиран списък от предметни рубрики ...¹⁸”.

Относно класификационната система сериозни са проблемите, свързани с „действащите в момента класификационни таблици, макар и приведени в стандартен вид с помощта на допълнения, са остарели и с изключение на публикуваните от време на време нови индекси и методични решения, отдавна се нуждаят от преработка. Нашата страна е една от малкото в Европа, която не разполага със съвременен стандартно издание на УДК нито в печатен, нито в електронен формат“¹⁹. Масовото използване на Универсалната десетична класификация от българските библиотеки за индексирание и като информационно-търсещ език я превръща в единен „вход“ в електронните каталози в страната, както и в познатото езиково средство за търсене в чужди каталози и бази от данни. С днешна дата трябва да се отбележи българското участие в международния проект на Консорциума УДК UDC Summary и подготовката на съкратено стандартно издание на класификационната система на български език²⁰.

Относно предметизацията система в България можем да отбележим липсата на унификация в национален мащаб. „Използваната в националната библиотека от десетилетия система за предметизация вече се прилага в библиографските бази данни за книги на националната библиография, но тя не е достатъчно позната от професионалната общност на страната. Не са разработени и разпространени необходимите правила и указания за ползването на Списъка от предметни рубрики за универсални библиотечни фондове“²¹.

¹⁷ **Филипова**, Силвия. Нормативният контрол в текущата национална библиография на България. В: Библиотека, 2010, № 5, с. 127–138.

¹⁸ **Дипчикова**, Александра, **Тотоманова**, Антоанета. Промените в системите за организация на знанието – предизвикателство към българската библиотечна общност. В: *ББИА* [онлайн]: XXI Нац. конф. 9–10 юни 2011, Благоевград. [Прегледан на 26.04.2016]. Достъпно от: www.lib.bg/konferencii1/nk2011/.../atotomanova_adipchikova.ppt

¹⁹ **Дипчикова**, Александра, **Янакиева**, Татяна. Библиографският контрол и дигитализацията на културно-историческото наследство. В: *Библиотека*, 2007, № 1. *Достъпно онлайн от*: <http://www.lib.bg/consult/Полезни-документи/>

²⁰ **UDC Consortium** [online]. Available from: <http://www.udcc.org/>

²¹ **Дипчикова**, Александра, **Янакиева**, Татяна. Библиографският контрол и дигитализацията на културно-историческото наследство. В: *Библиотека*, 2007, № 1, с. 13. *Достъпно онлайн от*: <http://www.lib.bg/consult/Полезни-документи/>

Като цяло един от основните проблеми в нашата практика по индексиране е свързан с наличието на актуални методики. Съществуващите в България методични ръководства за индексиране, разработени през 70-те и 80-те години на 20 век, са съобразени все още с традиционните каталози²². Налични за прилагане са осъвременени стандарти, относно определяне на термини и връзки при индексиране, като част от тях не са преведени на български език²³.

По същество в предметизационната практика са налице два подхода: чрез използване на унифицирани списъци на предметни рубрики (например: Library of Congress Subject Headings (LCSH), Schlagwortnormdatei (SWD), Répertoire d'autorité-matière encyclopédique et alphabétique unifié (RAMEAU)) или чрез разработването на „оригинален“ национален нормативен файл на предметните рубрики и съответно създаване на национални правила и методика за предметизация (прилага се във Финландия, Полша, Германия, Русия, Великобритания до 1995).

Създаването и поддържането на електронни каталози дава съвсем нови възможности – координация при индексиране и посткоординация при търсене. Това налага преразглеждане на методическата база като се вземат предвид следните особености:

- в електронен каталог се използва набор от информационно-търсещи езици, които трябва взаимно да се допълват при съставяне търсещия образ на документа;
- отслабва евристичната функция на водещата част на индекса, което налага преразглеждане на някои граматически правила за съставяне на сложни индекси (по-специално свързани с инверсията в предметните рубрики);
- трябва да се преразгледат правилата за пълнота при разкриване на съдържанието на ресурсите в съответствие с приетите в електронен каталог критерии за релевантност²⁴.

Авангардна тенденция в семантичната обработка на информацията, насърчавана от различни международни инициативи и проекти е свързана с оперативната съвместимост на езиците за индексиране. Чрез взаимосвързване на

²² Ръководство за предметизация на литературата в библиотеките. София: НБКМ, 1972; Увод към методиката за приложение на Универсалната десетична класификация. В: Таблици на десетичната класификация. София: НБКМ, 1985, с. 5–18.

²³ БДС ISO 5127:2009 Информация и документация. Речник ; БДС ISO 5963:2002 Документация. Методи за анализиране на документи, определяне на техния предмет и избор на термини за индексиране ; БДС ISO 25964-1:2012 Информация и документация. Тезаурус и способност за взаимодействие с други речници (на англ. ез.) ; БДС ISO 25964-2:2016 Информация и документация. Тезаурус и взаимодействие с други речници. Част 2: Взаимодействие с други речници (на англ. ез.).

²⁴ **Скарук, Г. А.** Языки тематического поиска в электронном каталоге. В: *Библиосфера*, 2009, № 2, с. 47–52.

предметизационният и класификационният език се постига гъвкава система за индексирание и търсене на библиографска информация по съдържание в каталози и бази от данни. Тази тенденция се реализира в две направления – свързване на езици от един и същи тип (например предметизационни) и интегриране на езици от различен тип (например предметизационен и класификационен). Добър пример за българската предметизационна система дава базата данни на предметните рубрики на библиотечната мрежа COBISS.SI SGC²⁵.

Дейността по създаване, организиране и управление на информационните потоци в съвременното общество е от изключителна важност за всички нас, независимо дали създаваме информация и данни или само потребяваме наличното. Всеки един библиотечен специалист, библиограф, каталогизатор трябва да притежава уменията и да съзнава мисията, която има относно изграждането и развиването на информационното общество. Необходимо е да развиваме и допълваме непрекъснато знанията, които ще ни помогнат да бъдем активна част в еволюцията на информационната среда.

²⁵ **COBISS.SI** [online] SGC General List of Subject Headings. Available from: <http://www.cobiss.si/scripts/cobiss?ukaz=GETID&lani=en> ; Предметните рубрики се представят с еквивалентни съответствия в предметизационните системи *LCSH*, *Sears List of Subject Headings* (<http://www.hwwilsoninprint.com/sears.php>) и *RAMEAU* и класифицирана според Универсалната десетична класификация.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 9, 2017

ПРОЯВЛЕНИЯ НА ДИГИТАЛНАТА КУЛТУРА ВЪВ ВИРТУАЛНА СРЕДА

ИВАНКА МАВРОДИЕВА

Ivanka Mavrodieva. MANIFESTATIONS OF DIGITAL CULTURE IN VIRTUAL ENVIRONMENT.

В статията е направен опит да се изведат проявления на дигиталната култура в няколко полета: видео игрите, създаването на електронни ресурси с участието на студенти и ролята на библиотеките. Целта е да се намерят пресечни точки между реторика и дигитална култура, визуални и вербални елементи.

Ключови думи: дигитална култура, реторика, видео игри, колаборативни студентски групи, е-ресурси, библиотеки

This article is an attempt to present manifestations of digital culture in several fields: video games, the creation of electronic resources with the participation of students and the role of libraries. The aim is to find intersections between rhetoric and digital culture, visual and verbal elements.

Keywords: digital culture, rhetoric, video games, collaborative student groups, e-resources libraries

Актуалност на проблема

Информационната култура, информационната грамотност, информационната компетентност, дигитална грамотност, дигитална култура се приемат като задължителни за обучението, кариерното развитие и комуникацията с различни общности и групи. Все повече се говори за електронни публикации, дори за традиции при създаването и използването на електронни ресурси в редица университети в различни държави. Тези е-ресурси са различни, някои от тях се подготвят от преподаватели; други – от специалисти, работещи в библиотеки; трети – като част от дейности по проекти от експерти, работещи

щи в университети или в научни мрежи, в които участват представители от различни държави. Електронните ресурси варират от тясно специализирани до такива, в които се представят широка гама от резултати от изследвания, теоретични постановки, речници с термини, указания за казуси, изпити, анализи и други. Видео игрите, геймърите, геймърството, комуникацията между членовете на геймърските групи провокират интереса на изследователи от различни науки. Компютърните игри, видео игрите, онлайн базираните игри се използват по отделни учебни предмети в училище, дори вече се изучават и в някои университетски програми. Електронните/виртуалните библиотеки са утвърдени и тяхната полезност се оценява от експерти и потребители. Тези три сфери: електронни ресурси, виртуални библиотеки и геймърство имат пресечни точки и те се проявяват на няколко равнища: технологии, среда, комуникационен канал и дигитална компетентност и дигитална култура.

В настоящата статия се проучват специфичните проявления на дигиталната култура, както и до каква степен електронни ресурси могат да се създават в хуманитарните и социалните науки, дали игрите подпомагат процеса на учене и творчество и променената роля на библиотеките в света на виртуалните реалности и дигитализацията.

Хипотезата е: Дигитална култура и дигиталната компетентност изискват формиране на базови знания и тяхното постоянно обновяване, обогатяване и актуализиране; както профилиране, така и съчетаване със знания от други научни области и достигане до устойчивост и до комплексни умения от студенти, преподаватели, работещи в библиотеки и информационни центрове.

Терминологично разнообразие и терминологични уточнения

През последните десетилетия вече се утвърдиха термините „информационна култура“, „информационна грамотност“, „информационна компетентност“, ИКТ и други. Учените обогатяват терминологията, като отчитат промените на техническо и технологично равнище, развитието на генерациите в интернет, поведението на потребители, геймъри, блогъри в глобалната мрежа.

В тази част на статията е направен кратък обзор на българската научна традиция. Изводите са, че се наблюдава, от една страна, терминологично разнообразие, но от друга – стремеж за точно назоваване на явленията и процесите. Очертава се група от термини и терминологични словосъчетания, в които „виртуален“ присъства: „виртуални граждани“¹, „виртуален

¹ **Дичев**, Ивайло. Виртуални граждани? На купон с MP3 плеър. Сб. „Новите млади и новите медии“. София: Институт „Отворено общество“, 2009, 23.

свят², „виртуален човек“³, „виртуална култура“⁴, „виртуална реторика“⁵, „виртуална публичност“⁶, „виртуална реалност“⁷.

От прегледа на публикациите, съдържащи изброените терминологични словосъчетания, става ясно, че виртуалното е с проявления на равнища отделен индивид, гражданин в обществото, отделни групи в онлайн среда, както и на равнище реторика и комуникация, като се достига до виртуален свят и виртуална реалност.

Оля Харизанова извежда промените в парадигмата в резултат на развитието на технологиите и представя термините „добавена реалност“ и „добавена/разширена виртуалност“⁸. Авторката уточнява, че типичният формат на виртуалната реалност е „компютърно генерирана среда на „потопяне“, която обкръжава потребителя изцяло, като не е задължително да бъде правдоподобна“⁹.

Пребиваването в онлайн среда (на равнище потребители, разпространители и създатели на съдържание, като геймъри или като чатъри, като блогъри или мениджъри на социални мрежи, като дизайнери или софтуерни специалисти, като ползватели или създатели на приложения) поставя всеки от нас пред редица морални, етични и философски въпроси относно правото и възможностите за създаване и ползване на съдържание във виртуалното пространство. Глобалната мрежа се развива динамично и постоянно се изисква обновяване на знания и умения. Виртуалният човек, виртуалната аудитория, виртуалните общности предполагат всеки, който е онлайн, да има дигитална грамотност и/или компетентност, от една страна; от друга страна, протича непрекъснат процес на разширяване, актуализиране и детайлизиране не само на нетикета при общуване в интернет, но и на дигиталната култура като цяло. Налага се формиране на комплексни знания за поведението, нагласите, очакванията на индивида, за специфичните особености на групите и дали и доколко те са флуидни или устойчиви/постоянни; за това как реагират членовете на виртуалната аудитория (първична,

² **Карагеоргиева**, Анета. Виртуален свят – репрезентация на репрезентацията. сб. „Философски изследвания на виртуалната култура“, кн. II. (съставител С. Минева). София: Българско общество за мултимедийно изкуство и сп. Виртуална култура, 2013, 34–39.

³ **Попова**, Мария. Виртуалният човек. Велико Търново: Изд. „Фабер“, 2012, 16.

⁴ Магистърска програма „Виртуална култура“, електронно списание „Виртуална култура“ <http://spisanie.virtualna-kultura.com/>

⁵ **Мавродиева**, Иванка. Виртуалната реторика: от дневниците до социалните мрежи. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2010.

⁶ **Макарнев**, Пламен. Виртуалната публичност като дигитална екосистема, сб. „Екология на виртуалните реалности“, София: „Проектория“, 2015, 58–71.

⁷ **Минева**, Силвия. Екология на виртуалните реалности: що е то?, сб. „Екология на виртуалните реалности“, София: „Проектория“, 2015, 5–24.

⁸ **Харизанова**, Оля. Генезис и развитие на компютърните системи за виртуална реалност, сб. „Екология на виртуалните реалности, София: „Проектория“, 2015, 50–53.

⁹ Пак там, 51.

вторична, третична) при споделяне на публикации, при създаване, редактиране и реконструиране на съдържание в мрежата.

Друга група учени използват терминологични словосъчетания, в които дигиталното присъства: „дигитален гражданин“¹⁰, „дигитална политика“¹¹. Видно е, че дигиталното и дигитализацията, дигиталната култура намират проявления и в политиката, и в гражданското общество, и в дейностите на държавните и международните институции, и в събитията на различните организации.

В търсенето на точни названия се появяват и използват различни термини, като се отчитат различните обекти, явленията, процесите и тенденциите. Руските учени Д. Е. Прокудин и Е. Г. Соколов приемат че „цифровата култура“, „цифровото кодиране на културната наличност“, „цифровата кодификация/унификация“ са със сходни вербални маркировки, които съдържат на синтагматично равнище думата „цифра“. Според тях тези практики се разпространяват и се съотнасят и към реалността, все по-често се сблъскваме с тях не само на умозрително равнище; те представляват ново явление и имат отношение и съприкосновение към мислите, думите и делата.¹² Двамата автори правят опит да проучат особеностите на аналоговата и дигиталната култура, да ги съпоставят; те говорят за т. нар „клип култура“, че се програмира целият сценарий и същността е в това, че всеки отделен фрагмент на „аналоговата култура“ се определя според неговата автентичност, само когато е съотнесен към източника¹³. Изследователите, разширявайки търсенията си, достигат до изводите:

- сегментите и фрагментите се развиват до клъстери, отчитат се особеностите на комуникативния канал, който е форматиран по начин, различно казано на парчета;
- осъществяването на комуникацията е на линейно равнище, от една страна; но от друга – се стига до позицията и връзката източник-фундамент-ядро;
- онтологизацията на комуникативно-информационния инструментариум е фиктивна, трудно се установява автентичността при неразривната връзка между фрагментите¹⁴.

Има и автори, сред които Лудовика Прайс, които въвеждат и по-описателни и разширени термини/терминологични словосъчетания при реализиране на изследването в своята дисертация, например тя говори за „информационна дигитална култура“, като отново я проучва в контекста на игрите и геймърството¹⁵.

¹⁰ **Кръстева**, Ана. Дигиталният гражданин. София: НБУ, 2013.

¹¹ **Проданов**, Христо. Дигитална политика. София: Изд. „Фабер“, 2012, 155.

¹² **Продукин**, Дмитрий, Е., Е. Г. Соколов. „Цифровая культура“ vs „аналоговая культура“, УДК 130.2 СПбГУ. Сер. 17. 2013. Вып. 4, 83.

¹³ Пак там, 87.

¹⁴ Пак там,.

¹⁵ **Price**, Ludovica. A Virtual Ethnography Evaluating the Concept of Digital Information Culture in the Gaming World, City University London, dissertation, September 2012.

Разсъждавайки върху тези твърдения, възникват редица въпроси, сред които по какъв начин да се структурира информацията в онлайн среда, какво трябва да включва дигиталната култура на създатели, разпространители и ползватели на тази информация. Вниманието на учени и практики, на бизнесмени и рекламисти, на мениджъри и комуникационни експерти е фокусирано и върху това как да се оптимизира процесът на равнище ИКТ и дигитална култура; как да се развиват уменията, за да се създава съдържание, което да достига до членовете на виртуалната аудитория и да се постига въздействие върху членовете на тази аудитория в онлайн среда. Въпросите за автентичността, авторството и съавторството, позоваването и цитирането, верифицирането на информацията при споделянето ѝ също стоят на дневен ред. Същевременно вече се говори не само за феномени, но и за явления в онлайн среда, които се утвърждават. Оля Харизанова представя своята позиция относно „онлайн базирани интелигентни агенти и т. нар. „хибридни виртуални среди, като многоагентни системи“¹⁶. Това вече не са само феномени, те са явления с динамично развитие онлайн и във виртуална среда, което предполага постоянни изследвания на тези обекти при прилагане на методи от различни науки и на интердисциплинарен подход.

От обзора става ясно, че има терминологично разнообразие, то е резултат от стремежа да се назоват коректно и прецизно обекти, системи, среди и да се работи с актуален и точен категориален апарат. Същевременно динамичното развитие на интернет изисква назоваване на вече стартирала и протичащи процеси и явления, за да се правят проучвания и така се стига до постоянно обновяване на терминологията.

Реторика, дигитална култура, визуализация, геймърство

Областите реторика, дигитализация, визуализация и геймърство (разбрани като теория, практика, концепции и методи за обучение) преди десетилетия вероятно не биха попадали в такава конфигурация като обекти на изследване и пресечните точки между тях биха изглеждали аморфни и дори нереалистични. През второто десетилетие на 21. век обаче учените констатираха както виталността на реторическото теоретично наследство, така и навлизането на реторическите практики в нови полета, каквито се задават и от глобалната мрежа. Такава позиция отстоява Петра Акцел, проучвайки трансформациите на древната наука и предизвикателствата, пред които реториката се изправя в ерата (както тя казва още в заглавието) на „битовете“ и „лайковете“¹⁷. Като уточнение тази и други статии на учени от различни държави,

¹⁶ Харизанова, Оля. Генезис и развитие на компютърните системи за виртуална реалност, сб. „Екология на виртуалните реалности, София: „Проектория“, 2015, 56.

¹⁷ Aczél, Petra. Challenges of Rhetoric in the Era of “Bytes and Likes“, In G. Kisicek & I. Zagar (Eds.), *Digital Library What Do We Know about the World? Rhetorical and Argumentative Perspectives*, Ljubljana: Windsor Studies on Argumentation, 2013, pp. 329–346.

работещи в реални и виртуални научни мрежи и общности, са публикувани в дигитална библиотека, като по този начин резултати от проучванията достигат по-бързо и по-лесно до интересуващите се от тази проблематика¹⁸.

Ян Богост представя в презентация, използвайки Prezi, развитието на реториката и новите ѝ проявления в нова парадигма и чрез опит за таксономия, обособявайки поотделно: вербална реторика, визуална реторика и дигитална реторика¹⁹.

Визуалната реторика и визуалната аргументация вече две десетилетия (1994–2004) попадат във фокуса на вниманието на учени от различни области. Соня Фос проявява траен интерес повече от две десетилетия към тази проблематика и публикува своите научни позиции в статии, фокусирайки се върху развитието на тази област и на трансформациите в реторичната теория при отчитане на новите практики и потребността от обогатяване и актуализиране на категориално-понятийния апарат²⁰.

Терминът „визуална реторика“ се използва и от Жорж Рок, който анализира проявленията на политическата реторика във визуалните образи²¹, както и визуалната аргументация²². Йос ван Броек, Вилам Кучертайтър, Йонг де Яп, Летиша Шмит говорят за „визуален език“ и за „визуална реторика“, те представят реторичен модел, включващ реторичните канони етос, патос, логос; както и инвенцио, диспозицио и елокуцио, като ги адаптират към новите обекти за анализ²³. Река Наги в дисертацията си „Визуална реторика в рекламата“ (A Visual Rhetoric in Advertisement) анализира възможностите за използване на визуални аргументи в рекламата²⁴. Лио Гроук разширява полето на аргументацията и говори за мултимодален аргумент, за 6 стъпки, като първата стъпка започва с логиката, на втората стъпка при аргументацията се навлиза в реторичен контекст, при третата – в диалогичния контекст, при петата

¹⁸ *Digital Library What Do We Know about the World? Rhetorical and Argumentative Perspectives*, Ljubljana: Windsor Studies on Argumentation, 2013.

¹⁹ <https://prezi.com/lrxsnzljzwhr/ian-bogost-the-rhetoric-of-video-games/>

²⁰ **Foss**, Sonia. A Rhetorical Scheme for the Evaluation of Visual Imaginary, *Communication Studies*, 1994, 45, 213–224; **Foss**, Sonia. Framing the Study of Visual Rhetoric: Toward a Transformation of Rhetorical Theory. In: C. A. Hill & M. Helmers (Eds.), *Defining visual rhetorics*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 2004, pp. 303–314.

²¹ **Roque**, Georges. Political Rhetoric in Visual Images. In E. Weigand (Ed.), *Dialogue and Rhetoric*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008, pp. 185–193.

²² **Roque**, Georges. Visual Argumentation. A Reappraising. ISSA Proceeding 2010, Chapter 154, https://www.academia.edu/5661633/Visual_Argumentation_A_reappraisal, pdf., pp. 1720–1734.

²³ **Broek**, van den Jos., **Koetsenruijter**, Willem., **Jong** de Jaap, & **Smit**, Laetitia. *Visual Language. Perspectives for Both Markers and Users*. Hague: Eleven International Publishing, 2012, pp. 93–111.

²⁴ **Nagi**, Reka. *A Visual Rhetoric of Adversiment*. Doctoral Thesis – Summary. Babeş-Bolyai University, Faculty of History and Philosophy, Department of Philosophy, Cluj-Napoca, Romania, 2013.

вече фокусът е върху мултимодалния аргумент, а шестата включва търсене на връзки и пресечни точки между аргумент и емоция²⁵. На мултимодалност говори и Гюнтер Крес²⁶.

Ян Богост говори за реторика на видео игрите и тази връзка представя термина „процесуална реторика“, която свързва с технологичната грамотност, от една страна, а от друга – с културата, с медиите; авторът поставя акцент върху ползите от това учениците не само да играят игри, но и тези игри да се използват и в училище; изследователят посочва важноста от това родителите да се включат с децата си в тези игри и да формират умения за критично мислене и поведение в, и чрез тези игри²⁷. Съзнателното участие на родителите, а не просто въвличането в онлайн базираните игри се проучва от учени от различни области. Подобна позиция отстояват Бенджамин Бигл и Себастиан Стоп, според които след 30 години история компютърните игри са част от опита на всеки от нас в т.нар. цифрово ежедневие; авторите уточняват, че компютърната игра изисква дълбоко разбиране на функционалните и комуникационни ѝ механизми, както и знания относно това как се получава т. нар. „потопяне на играча във виртуални светове“, което предполага интердисциплинарни изследвания, а не поотделно изучаване в различни научни контексти с различни теоретични и методологични подходи²⁸.

Лудовика Прайс представя своя позиция относно дигиталната култура и геймърството, тя говори за културни дигитални артефакти (Digital cultural artefacts), за организация на файловете и потребителски конвенции, които включват:

- айтъми и предмети, които да са категоризирани според техния автор (това може да бъде лице, група или сайт);
- категоризацията да е според айтъма или предмета;
- категоризацията да е съгласно функцията;
- накрая, отделните елементи да са представени чрез описателно заглавие, като авторът е обикновено първият елемент²⁹.

Ян Богост използва термина „процесуална реторика“ или „процедурна реторика“ (procedural rhetoric), като проучва нейната роля според начина, по

²⁵ **Groarke**, Leo. The Elements of Argument: Six Steps to a Thick Theory. In G. Kisicek & I. Zagar (Eds.), *Digital Library What Do We Know about the World? Rhetorical and Argumentative Perspectives*. Ljubljana: Windsor Studies on Argumentation, 2013, pp. 27–40.

²⁶ **Kress**, Gunther. *Literacy in the New Media Age*. London: Routledge, 2003.

²⁷ **Bogost**, Ian. The Rhetoric of Video Games. *The Ecology of Games: Connecting Youth, Games, and Learning*. Edited by Katie Salen. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008, p. 136.

²⁸ **Bigl**, Benjamin., **Sebastian**, Stoppe. *Playing with Virtuality: Theories and Methods of Computer Game Studies*. New York: Peter Lang Pub., 2013, pp. 22–38.

²⁹ **Price**, Ludovica. *A Virtual Ethnography Evaluating the Concept of Digital Information Culture in the Gaming World*, City University London, dissertation, September 2012, pp. 26–29.

който тя се проявява във видео игрите и реторичната практика допринася играчите и играещите да учат програмиране и да усъвършенстват своите умения и дигитална култура, отчитайки как се развива една видео игра. Според Ян Богост видео игрите са привлекателни за децата, които искат да играят активно и така поетапно се засилва интересът им както към компютрите, така и към другите науки³⁰.

Петра Акзел използва понятието „операционалистка или оперативна реторика“. Оставайки на равнището на дигитализацията, на визуалното и на виртуалното, реториката и дигиталния свят, Петра Акзел търси връзките и пресечните точки между реториката и новите медии. Терминът „операционалистка или оперативна реторика“ се отнася до няколко равнища, а именно: графично (изображение на движение, осветление, ритъм на промените и др.) и текстово (подбор, комбинация, последователност/сери, операции). Този термин се съотнася и до оперативни модели, и до общи модели, както и до приложения в медиите и до взаимодействия в мрежата (меню, лента с инструменти). Следователно т.нар. „операционалистка или оперативна реторика“ използва фигури и данни за операционен, текстови и графичен начин на мислене, за да се формират идеи и за да се направят изводи въз основа на процесите и процедурите.

Явор Кардалев проучва използването на компютърните игри в образование от различни ъгли, като извежда както предимства и ползи, така и негативни последици от тези игри. Говорейки за ползите, той достига до извода: „Резултатите от играенето на видео игри включват: ученето на факти, свързани с представяния учебен материал; учене на специфични модели на поведение от симулационни и ролеви игри, пресъздаващи реалността във виртуална среда; учене от различните типове игри на нови схеми на възприятие и взимане на решения; генериране на промени в личността, които се проявяват, когато обичайните мисли и поведенчески модели на личността започнат да се променят вследствие на повтаряемостта на игровия процес.“³¹

Оценявайки значимостта на изследванията от учените и изводите, направени от цитираните по-горе автори, смятаме, че дигитализацията и високата дигитална компетентност и култура неизменно се представят като база за добрата визуализация в игрите – видео, компютърни, онлайн базирани. Освен че визуалните елементи се открояват с високо качество на технологично равнище, те се съчетават с вербалните елементи и със семиотичните знаци, с умения да се създава интересен и динамичен сценарий заедно с модерен и интригуващ

³⁰ **Bogost, Ian.** The Rhetoric of Video Games. The Ecology of Games: Connecting Youth, Games, and Learning. Edited by Katie Salen. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008, p. 137.

³¹ **Кардалев, Явор.** Използването на компютърните и видео игри в образованието, Списание на Софийския университет за електронно образование, бр. 4, 2011, http://journal.e-center.uni-sofia.bg/f/downloads/2011/Broi_4/Y.Kardalev_ED_final.pdf.

дизайн. Именно тук метаморфозите на реторичните традиции, сред които процесуалната/процедурна реторика и операционалистка/оперативна реторика, дигитална реторика са полезни. Допусканията могат да са и в посока, че това не е само преосмисляне на наследството на древната наука реторика, а има основания да се говори за трансформирането и включването ѝ в нова парадигма.

Електронни ресурси и модерните библиотеки

Обучението на студентите, новите методи на преподаване и ролята на библиотеките са свързани, когато става въпрос за качество на образованието. В съвременния свят това качество се свързва частично и с дигиталната култура.

Томас Кохрейн и Лоран Антонзак представят уеб 1.0 с начало 1995 г., уеб 2.0 с начало 2005 г., т. нар. мобилност (mobile) с начало 2013 г. и извеждат следните специфики: сътрудничество, връзки, генерирани/създадени от студенти контекст, мобилни социални медии, креативност, активно участие в професионални общности³² и т. нар. Heutagogy (Под този термин се разбира учене, при което обучаваният сам определя как да учи; учащият е в центъра на своето обучение и в процеса на учене, а не учителят)³³. Тук изказвам съгласие в Томас Кохрейн и Лоран Антонзак и смятам, че е необходимо комплексно развиване, формиране и усъвършенстване на такива умения у тези, които се обучават в университетите.

Студентите също могат да участват при създаване на електронни ресурси и то в определен образователен контекст по даден предмет, в дадена специалност, дори в отделен факултет. Студентите имат възможност да проявяват творчество и да са част от реални и/или виртуални екипи, да си сътрудничат. Мобилността в резултат на постиженията в технологиите, от една страна; динамичното развитие на различни социални медии, от друга страна; от трета страна – възможностите за лесното и бързо инсталиране на т. нар. апове или приложения и софтуерни програми не просто предполага, а катализира, ускорява формирането и усъвършенстването на дигиталната грамотност у младите хора.

Дигиталната култура и дигиталната компетентност от своя страна улесняват и оптимизират процеса на създаване и поддържане на електронни ресурси. Тук е важно да се посочи, че онлайн сътрудничеството все още не може да бъде осъществено изцяло или повсеместно. Ето защо е необходимо да се отчитат реалните условия, нагласите и уменията на студентите и преподавателите при координация между директна или офлайн комуникация и онлайн комуникация. Възможни са различни етапи в работата, които се следват от преподаватели и

³² **Cochrane**, Thomas, Antonczak, Laurent. Implementing a Mobile Social Media Framework for Designing Creative *Pedagogies Soc. Sci.* 2014, 3, p. 361.

³³ **Hase**, Stewart and **Kenyon**, Chris. From andragogy to heutagogy. Ultibase, RMIT, 2000. <https://heutagogy.wordpress.com/history-of-heutagogy/>

студенти. Логично първо се започва с план, идея, концепция и след това се преминава към практическата част, а именно изграждането на студентски групи. Тази организация предполага работа на преподавателя със студентите в традиционна учебна среда, така се сформира група в резултат от изпълнение на задачите и в съответствие с правилата и вижданията на обучаващия.

След това се определят ролите в тази група, прави се инструктаж и се дават указания от преподавателя. От особена важност са изборът на модератор на групата или на лидер на екипа, както и изборът на онлайн редактор или редактори. Констатирането на равнището на дигитална грамотност и на това в какво се изразява дигиталната култура на студентите и на техния опит при работа в онлайн среда играят роля в избора на онлайн редакторите.

Следващият етап предполага организационни и педагогически дейности, сред които изготвяне на график; указанията от страна на преподавателя са за писане на научни текстове, за спецификата на уебписането, за особеностите на хипертекста, за онлайн редактирането и за жанра или жанровете. Едва тогава започва процесът на създаване на електронни учебни ресурси.

Следват етапите на събиране и обработване на материали от самите студенти; тези дейности са съчетани с подготовката и редактирането и се стига до изготвянето на финалния вариант на електронната публикация. Понякога се налага отново се правят справки и да се следи дали това е текст, изготвен изцяло в онлайн среда или се налагат само онлайн редакции. На този етап се уточнява, че това е съдържание, в което вербални, визуални средства и хиперлинкове са неизменна част от публикувания в сайта завършен, цялостен и единен продукт или съдържание.

Въпросът за това до каква степен студентът е творец и актьор, как се съчетават реалното и виртуалното, продължава да е актуален. Публикуващият в онлайн среда създава съдържание в реално време, но го публикува в сайт, блог, електронна система, социална мрежа, тоест в онлайн среда.

Създаването на съдържание в един по-специфичен контекст е засегнат от Марсело Витали Розати, който достига до извода, че „Актьорът изчезва за сметка на автора“³⁴. Той смята, че „Можем да бъдем актьори единствено в точния момент, в който произвеждаме действие.“ и че „Тези действия са част от взаимодействията с реалността в нета и не носят в себе си волята за постоянност на писането“³⁵. Разсъждавайки върху тези твърдения, смятаме, че студентите трябва да съчетават дигиталната си компетентност с умения за създаване на текстове съобразно жанровете; като бързината в кликовете и работата с клавиатурата или екрана на таблета и мобилния телефон трябва да се съчетават с академичната култура и писане.

³⁴ **Розати**, Марсело. Актьор или автор в мрежата. сб. *Дигиталният гражданин* (съставител А. Кръстева). София: НБУ, 2013, с. 92.

³⁵ Пак там, с. 91, 93.

Преподавателите успяват да диагностицират дигиталната грамотност на учещите и установяват каква информационна и дигитална култура имат студентите. Тези дейности изискват оценка на знанията на студентите за особеностите вече не само за уеб 2.0, но и за мобилните устройства и приложения, за това как възприемат този динамичен и мобилен начин на учене, какъв опит имат в създаване на електронно съдържание и как оценяват дистанционното обучение.

Студентите трябва да имат знания за търсене на информация, но и умения за създаване на научни текстове. Необходимо е да се съчетават знанията и уменията по електронно търсене с тези по академично, тоест лингвистичната и дигиталната култура трябва да са на много добро равнище, за да се прогнозираат добри резултати. Достигането до сътрудничество в онлайн среда предполага изясняване какви са нагласите и опита на студентите да работят в групи и в екип в реална среда.

Работата в електронни/виртуални библиотеки също се включва в тези умения, което предполага професионални знания, практически умения и дигитална култура и у работещите специалисти и експерти в библиотеките. През последното десетилетие се наблюдават добри практики именно в тази насока; същевременно обучението, инструктирането и менторството на студентите още в първи курс в електронно търсене именно от такива специалисти все още не се оценява достатъчно от университетските звена.

Освен като сътрудничество, създаването на е-ресурси, дигиталната култура се проявява и в т. нар. култура на споделянето, за която говори Лудовика Прайс³⁶.

Дигиталната култура и дигиталната компетентност имат отношение и към променените социални и комуникативни роли при реализиране на комуникация в онлайн среда. Ролята на библиотеките и специалистите е един от факторите, за да се постигнат резултати. Аминах Райяз проучва информационната култура на Малдивите и в частност ролята на библиотеките и информационните услуги, както и връзката им с изследванията и публикациите³⁷. С оглед спецификата на социалната и културната среда, авторът предлага създаване на мобилна библиотека (mobile Dhoni library), като се търсят устойчивост и приложимост в различни региони³⁸.

³⁶ **Price**, Ludovica. A Virtual Ethnography Evaluating the Concept of Digital Information Culture in the Gaming World, City University London, dissertation, September 2012, pp. 29–31.

³⁷ **Riyaz**, Aminath. The information culture of the Maldives: An exploratory study of information provision and access in a small island developing state. Master Thesis. Curtin University of Technology, Faculty of Humanities, Department of Media and Information, February 2009, pp. 19–20, pp. 40–42.

³⁸ **Riyaz**, Aminath. The information culture of the Maldives: An exploratory study of information provision and access in a small island developing state. Master Thesis. Curtin University of Technology, Faculty of Humanities, Department of Media and Information, February 2009, p. 172.

При работа със студенти, които участват в създаване на електронни ресурси, е необходимо да се установи дали отделният студент и като цяло екипът осмислят важността от това да не се напусне осъзнато статуса на пасивен получател на информация, който чете готови материали и след това да се премине към ролята да бъдат автори или съавтори на електронни ресурси. Студентът трябва да има нагласа и мотивация да развива освен творческите умения и умения за екипна работа, и уебписането, и онлайн редактирането. По време на сътрудничеството при създаване и публикуване на електронни ресурси студентът се съизмерва със своите колеги; неговата работа получава видимост онлайн, той е разпознаваем и извън студентските среди в специалността и курса; той има възможност да получи известност, признание, а и критики в нова среда.

Дигиталната грамотност и дигиталната култура на студентите улеснява работата по подготовката и публикуването, но те не са достатъчни, за да има устойчивост. В университетите се създават нови условия за обучение, които включват учене чрез създаване на електронни ресурси от обучаваните в сътрудничество помежду им и направлявани от преподавателите, което предполага много добра дигитална компетентност и култура от двете страни. По този начин има надграждане на знания и се отчитат спецификите в отделните специалности и учебни предмети, изучавани от студентите. Постепенно може да се достигне до устойчивост при формиране на умения за колаборативна работа. Освен това студентите участват вече не само в процеса на споделяне на знания при самоподготовка, но и в процеса на реконструиране или конструиране на ново знание. Обучаваните стъпват на вече усвоено знание, те търсят информация от нови източници, развиват умения за електронно търсене; същевременно те доразвиват своите умения за бъдат точни при посочване на източници, които цитират, на които се позовават или които включват в свои онлайн публикации.

Отчитайки ролите на автори и актьори в глобалната мрежа, на създатели и разпространители на съдържание, следва да се посочи, че при екипната работа, при двустранния обмен и интерактивната офлайн и онлайн комуникация между преподавателя и студента, са налице когнитивни елементи.

Студентът вижда резултата от своя труд в сайта, блога, социалната мрежа; той се съизмерва с другите студенти вече като автор, съавтор/ко-автор на макар и малко като обем електронно съдържание. Студентите се чувстват оценени именно чрез публикуване на създадени от тях кратки научни текстове именно като електронни ресурси. Авторите на публикуваните онлайн научни текстове, както и другите им колеги участват в разпространението на публикациите чрез социалните мрежи. Ако създаденото от студентите учебно съдържание е под формата на електронни ресурси със свободен достъп, те стават достояние и на студенти от други университети и специалности, чрез тях се подпомага университетското образование. Дигиталната култура

включва като елемент и културата на споделянето и разпространяването на публикациите от студентите.

Следователно дигиталната култура има проявления на равнище автор (създаване на електронни публикации, уебписане, онлайн редактиране), актьор (следване на комуникативни роли в интернет и на зададени модели), разпространител и модератор (споделяне на информацията, избор на сайт или социална мрежа и направляване на виртуалния диалог).

Заклучение

Дигиталната култура на експерти във виртуалните библиотеки и информационните центрове постоянно се увеличава, те изпълняват роли и функции в помощ на обучаваните. Електронното търсене предполага подготовка на материали и софтуерни програми, в които е-библиотеките играят важна роля. Електронното търсене изисква и инструктаж и обучение и на самите студенти.

Дигиталната култура на студентите е предимство тогава когато те се подготвят за часовете и изпитите, но и тогава когато студентите се въвличат в дейности, чрез които се развива тяхното творческо мислене на равнище академично образование, както и умения за уебписане и онлайн редактиране. Студентите формират умения да работят в екип, както в реална среда, така и във виртуалното пространство. Също така има натрупване на умения на базата на добрата дигитална и мултимодална компетентност на студентите. Студентът продължава да е в ролята на получател на знания в традиционните форми на преподаване в университетска среда, но същевременно той преминава в нова роля, постепенно се утвърждава като автор или съавтор на учебни материали, той участва в публикуването и разпространението им в онлайн среда. Обучаваният в университетите е активен субект в онлайн среда; формира се модел на поведение, при който студентът влиза в различни ситуации: от това да създава е-ресурси до онлайн редактора, от създател на публикации до разпространители на знания, от модериращ виртуални диалози до участник в онлайн базирани игри.

Видео игрите, онлайн базираните игри, компютърните игри неизменно включват дигитална култура, която се съчетава и със знания за вербално кодиране, визуална комуникация и виртуална реторика, с уменията да се следват процедури, етапи и норми на поведение, да се стимулират уменията за учене и за работа в различна среда. Обобщавайки, можем да кажем, че дигитална култура се формира, развива и проявява на различни равнища: от умения за структуриране и представяне на информация от експерти във виртуалните библиотеки и информационните центрове, през дизайн и продуциране на игри и активното им използване в обучението в училищата и университетите до създаване на електронни публикации от студентите.

Библиография:

- Голешевска**, Нора. Разказаният (the world narrated) и показаният (the world displayed) свят в социалната семиотика на Гюнтер Крес. Към понятието за мултимодалност на комуникацията, сб. „Комуникации във виртуална среда“, София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2010, 20–30.
- Дичев**, Ивайло. Виртуални граждани? На купон с MP3 плеър. сб. „Новите млади и новите медии“. София: Институт „Отворено общество“, 2009, 23.
- Карагеоргиева**, Анета. Виртуален свят – репрезентация на репрезентацията. сб. „Философски изследвания на виртуалната култура“, кн. II. (съставител С. Минева). София: Българско общество за мултимедийно изкуство и сп. Виртуална култура, 2013, 34–39.
- Кръстева**, Ана. Дигиталният гражданин. София: НБУ, 2013.
- Кардалев**, Явор. Използването на компютърните и видео игри в образованието, Списание на Софийския университет за електронно образование, бр. 4, 2011, http://journal.e-center.uni-sofia.bg/f/downloads/2011/Broi_4/Y.Kardalev_ED_final.pdf, последно посещение на 20.03.2016.
- Мавродиева**, Иванка. Виртуалната реторика: от дневниците до социалните мрежи. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2010.
- Мавродиева**, Иванка. Уебкомуникацията, или комуникация в и чрез мрежата: формална, неформална, верифицираща, сп. „Бизнес секретар“, бр. 1, 2010, 2–7.
- Макариев**, Пламен. Виртуалната публичност като дигитална екосистема, сб. „Екология на виртуалните реалности“, София: „Проектория“, 2015, 58–71.
- Минева**, Силвия. Екология на виртуалните реалности: що е то?, сб. „Екология на виртуалните реалности“, София: „Проектория“, 2015, 5–24.
- Попова**, Мария. Виртуалният човек. Велико Търново: Изд. „Фабер“, 2012, 16.
- Проданов**, Христо. Дигитална политика. София: Изд. „Фабер“, 2012, 155.
- Прокудин**, Дмитрий. Применение современных интернет-технологий в образовании как механизм формирования информационной культуры, Международный журнал экспериментального образования, 2011, № 7.
- Продукин**, Дмитрий, Е., Е. Г. Соколов. „Цифровая культура“ vs „аналоговая культура“, УДК 130.2 СПбГУ. Сер. 17. 2013. Вып. 4, 83–91.
- Прокудин**, Дмитрий. Компетентностный подход в формировании информационной культуры. Труды XIV Всероссийской объединенной конференции «Интернет и современное общество» (IMS-2011), Санкт-Петербург, Россия, 2011. 268
- Розати**, Марсело. Актьор или автор в мрежата. сб. *Дигиталният гражданин* (съставител А. Кръстева). София: НБУ, 2013, 90.
- Харизанова**, Оля. Генезис и развитие на компютърните системи за виртуална реалност, сб. „Екология на виртуалните реалности“, София: „Проектория“, 2015, 41–58.
- Цветкова**, Милена. Парадоксите на информационната култура. в. „Култура“, № 22, 9 юни, 2000, с. 11. Available from: <http://slovo.pu.acad.bg/ma/Info-znanie.htm>
- Aczél**, Petra. Challenges of Rhetoric in the Era of “Bytes and Likes“, In G. Kisicek & I. Zagar (Eds.), *Digital Library What Do We Know about the World? Rhetorical and Argumentative Perspectives*, Ljubljana: Windsor Studies on Argumentation, 2013, pp. 329–346.
- Bigl**, Benjamin, **Sebastian**, Stoppe. *Playing with Virtuality: Theories and Methods of Computer Game Studies*. New York: Peter Lang Pub., 2013, pp. 22–38.

- Bogost**, Ian. The Rhetoric of Video Games. *The Ecology of Games: Connecting Youth, Games, and Learning*. Edited by Katie Salen. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008, pp. 117–140.
- Bogost**, Ian. The Rhetoric of Video Games. Prezi <https://prezi.com/lrxsnzljzwhr/ian-bogost-the-rhetoric-of-video-games/>
- Bol**, Nadin, **Christin**, Scholz et al. Senior Patients Online: Which Functions Should a Good Patient Website Offer? *Universal Access in Human-Computer Interaction: User and Context Diversity – UAHCI 2013, 7th International Conference* (C. Stephanidis, M. Antona). Heraklion: Springer, 2013, pp. 33–34.
- Broek**, van den Jos., **Koetsenruijter**, Willem., **Jong** de Jaap, & **Smit**, Laetitia. *Visual Language. Perspectives for Both Markers and Users*. Hague: Eleven International Publishing, 2012.
- Cochrane**, Thomas, Laurent, Antonczak Laurent. 2 Implementing a Mobile Social Media Framework for Designing Creative Pedagogies *Soc. Sci.* 2014, 3, pp. 359–377; www.mdpi.com/journal/soesci, достъпно на 25.03.2016.
- Groarke**, Leo & Tindale, Christopher. *Good Reasoning Matters! A Constructive Approach to Critical Thinking*. Toronto: Oxford University Press Canada, 2012.
- Groarke**, Leo. The Elements of Argument: Six Steps to a Thick Theory. In: G. Kisicek & I. Zagar (Eds.), *Digital Library What Do We Know about the World? Rhetorical and Argumentative Perspectives*. Ljubljana: Windsor Studies on Argumentation, 2013, pp. 25–44.
- Foss**, Sonia. A Rhetorical Scheme for the Evaluation of Visual Imaginary, *Communication Studies*, 1994, 45, pp. 213–224.
- Foss**, Sonia. Framing the Study of Visual Rhetoric: Toward a Transformation of Rhetorical Theory. In: C. A. Hill & M. Helmers (Eds.), *Defining visual rhetorics*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 2004, pp. 303–314.
- Hase**, Stuart, **Kenyon**, Chris. From andragogy to heutagogy. *Ultibase*, RMIT, 2000, <http://ultibase.rmit.edu.au/Articles/dec00/hase2.htm>, достъпно на 25.03.2016.
- Kennedy**, George. **Aristotle**, *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*, 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Kress**, Gunther. *Literacy in the New Media Age*. London: Routledge, 2003.
- Mavrodieva**, Ivanka. Verbal and Visual Features of Web-writing in Academic Sites and Blogs, In M Burada & G. Chefneux (Eds.), *Conference on British and American Studies, 9th Edition*, Brasov: Transilvania University Press, 2011, pp. 187–198.
- Mavrodieva**, I. Virtual Political Communication in Bulgaria, *Communication and Journalism Journal*, 2014, 12, pp. 756–765.
- Nagi**, Reka. A Visual Rhetoric of Adversiment. Doctoral Thesis – Summary. Babes-Bolyai University, Faculty of History and Philosophy, Department of Philosophy, Cluj-Napoca, Romania, 2013.
- Price**, Ludovica. A Virtual Ethnography Evaluating the Concept of Digital Information Culture in the Gaming World, City University London, dissertation, September 2012, Submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of MSc in Library Science, Supervisor: Lyn Robinson.
- Riyaz**, Aminath. The information culture of the Maldives: An exploratory study of information provision and access in a small island developing state. The thesis

is presented for the Degree of Master of Philosophy (Media and Information) of Curtin University of Technology, Faculty of Humanities, Department of Media and Information, February 2009.

Roque, Georges. Political Rhetoric in Visual Images. In: E. Weigand (Ed.), *Dialogue and Rhetoric*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008, pp. 185–193.

Roque, Georges. Visual Argumentation. A Reappraising. ISSA Proceeding 2010, Chapter 154, https://www.academia.edu/5661633/Visual_Argumentation._A_reappraisal, pdf., pp. 1720–1734.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 9, 2017

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 9, 2017

ИНФОРМАЦИОННА КУЛТУРА НА ЛИЧНОСТТА В ИНФОРМАЦИОННОТО ОБЩЕСТВО

ЕЛЕНА ПАВЛОВСКА

Pavlovska, Elena. PERSON'S INFORMATION CULTURE WITHIN THE INFORMATION SOCIETY.

Информационното общество като социална, икономическа и културна система става обект на внимание на учените и изследователите през 60-те години на XX век, когато преходът на обществото към трети, постиндустриален стадий на развитие (след аграрния и индустриалния) става очевиден. Терминът „информационно общество“ е въведен в научен оборот почти по едно и също време (1962–1963 г.) от американски и японски изследователи. За основен признак и качествен параметър на обществото от нов тип бяха възприети особената роля на знанията и базираните на него технологии, огромното значение на информацията, ускорението на техническия прогрес, намаляването на дела на материалното производство в съвкупния обществен продукт, развитието на сектора на услугите, повишаването на качеството на живота. В последните десетилетия на миналия век се появяват множество концепции за „информационното общество“ – информационни и постиндустриални (Д. Бел, А. Тофлър, П. Дракър, С. Крук, Е. Масуда).¹ Остро се поставя

¹ **Bell**, Daniel. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. New York: Basic Books, 1973. 794 p.; **Тофлър**, Алвин. Третата вълна. София: Пейо К. Яворов, 1991. 576 с.; **Дракър**, Питър. Посткапиталистическо общество. София: ЛиК, 2000. 252 с. **Masuda**, Y. The information society. Bethesda, 1980.

въпросът: „Какво представлява информационното общество и каква култура се формира в неговите рамки?“ Тази тема и сега се обсъжда интензивно от представителите на различни отрасли на знанието – както в западните, така и в източните страни. Н. Костина² подчертава, че независимо от акцента, който учените поставят, очевидно е, че всички концепции описват общество, ориентирано към знанието и информацията като основен производствен ресурс. Общото в техните методологични подходи е очевидно, което позволява анализът на културата на информационното общество да се базира върху, както постиндустриални, така и информационни концепции.

Информационната култура се интерпретира като особен феномен на информационното общество. В зависимост от обекта на изследването се различават информационна култура на обществото, информационна култура на отделни категории потребители на информация и информационна култура на личността.

При съпоставянето на понятията „информационна грамотност“ („Information Literacy“) и „информационна култура“ се открива тяхното значително сходство. И двете понятия характеризират този сложен, многопластов и многоаспектен феномен на взаимодействие на човека с информацията. Тези понятия включват много компоненти: от умение да се осъществява търсене на необходимата информация, да се анализират и да се оценяват критично намерените информационни източници до творческото им използване за решаване на многобройни задачи, възникващи в процеса на учебната, професионалната или друга дейност.

Голям принос в развитието на концепцията за информационна грамотност имат Американската библиотечна асоциация (ALA) и Международната федерация на библиотечните асоциации и институции (IFLA). През 2006 г. в рамките на Световния библиотечен и информационен конгрес – 72-та сесия на Генералната конференция и Съвета на IFLA – се провежда Открит форум на UNESCO, на който IFLA и UNESCO обединяват усилията си с цел реализация на решенията на Световната среща на върха по въпросите на информационното общество (World Summit on the Information Society – WSIS), в това число и решението на проблема за информационната грамотност. През 2006 г. излиза от печат „Ръководство по информационна грамотност за образование през целия живот“, подготвено от председателя на Секцията по информационна грамотност на IFLA Хесус Лоу, в което е обобщен и анализиран гигантски масив от знания по дадената проблематика, натрупан от Секцията³.

² **Костина**, А. В. Тенденции развития культуры информационного общества: анализ современных информационных и постиндустриальных концепций. Достъпно на: http://zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/Kostina_Information_Society/ – Инф. гуманитарный портал „Знание. Понимание. Умение“. [Електронен ресурс]. Прегледан на: 15.05. 2016 г.

³ **Lau**, J. Guidelines on Information Literacy for Lifelong Learning. Veracruz (Mexico): Universidad Veracruzana, 2006. 60 p.

Проблемите на информационната грамотност се разглеждат на международни конференции и семинари, провеждани през последните години – Европейската среща по проблемите на образованието в сферата на медиа- и информационната грамотност в библиотеките и извън тях – European Meeting on Media and Information Literacy Education in Libraries (and beyond) – EMMILE, през февруари 2012 г. в Милано; Международната конференция „Медиа- и информационна грамотност в обществата на знанието“, организирана от Комисията на Руската Федерация по съпросите на UNESCO и Секретариата на UNESCO, Министерството на културата на Руската Федерация (2012 г., Москва); Европейската конференция по информационна грамотност (European Conference on Information Literacy – ECIL), организирана от Университета Хасеттепе, Турция и Университета в Загреб (през 2013 г. в Истанбул). Тази година ECIL ще се проведе през м. октомври в Прага.

Въпреки определеното сходство на понятията „информационна грамотност“ и „информационна култура“, концепцията за информационната култура на личността е значително по-широка от концепцията за информационна грамотност. За разлика от информационната грамотност, тя включва такъв компонент, като информационен светоглед, предполагащ задължителна мотивация на личността за осмисляне на необходимостта от специална информационна подготовка. Концепцията за информационната култура позволява информационната подготовка на личността да бъде отнесена към сферата на културата, което дава възможност да се осигури синтез и цялостност на традиционната книжовна и компютърна информационна култура, да се избегне в информационното общество конфронтация на двете полярни култури – технократската и хуманитарната⁴.

Информационната култура в широк смисъл е съвкупност от принципи и механизми, осигуряващи взаимодействие между етнически и национални култури, тяхното обединяване в общия опит на човечеството. В тесния смисъл на думата информационната култура обхваща оптималните начини за използване на информацията и предоставянето ѝ на потребителя за решаване на теоретични и практически задачи; механизмите на усъвършенстване на техническите средства за създаване, съхраняване и предаване на информацията; развитието на системата за обучение, подготовката на човека за ефективно използване на информационните средства и информацията.⁵

⁴ Павловска, Е. Формиране на информационна култура в съвременна образователна среда. В: *Информационна грамотност – модели за обучение и добри практики. Information literacy – training models and best practices*: Науч. семинар с международ. участие, Варна, 18-19 окт. 2012 г. София: За буквите – О писменехъ, 2012, с. 299–304.

⁵ Шендрик, А. И. Информационное общество и его культура: противоречия становления и развития. Достъпно на: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2010/4/Shendrik/>. Прегледан на 20.05.2016 г.; Квитко, А. Ю. Информационная культура личности. Достъпно на: <http://www.kiberleninka.ru/article/n/informatsionnaja-kultura-lichnosti>. Прегледан на 26. 05. 2016 г.

Съществуват множество определения на понятието „информационна култура“. Ето няколко от тях:

- информационна култура е способността на обществото ефективно да прилага информационни ресурси и инструменти на информационните комуникации, а също така за тази цел да използва най-новите резултати и постижения в развитието на средствата за информатизация;
- информационната култура е съвкупност от знания на човека и неговото умение да ги използва на практика за разрешаване на определени задачи;
- информационната култура е отделна област на културата, която е свързана с функционирането на информацията в обществото и създаването на информационни качества на конкретна личност;
- информационната култура е определено ниво на развитие на информационните процеси, нивото на създаване, събиране, преработване и съхраняване на информация, степента на задоволяване в определена степен на потребностите на човека от информационно общуване;
- информационната култура е качествен показател на дейността на човека в сферата на получаване, предаване, съхраняване и прилагане на информация, в която духовните общочовешки ценности заемат основно място;
- информационната култура е определено ниво на знания, което позволява на човека свободно, безпрепятствено да се ориентира в информационното пространство, да взема активно участие в неговото формиране и да съдейства за все по-разширяващо се информационно взаимодействие (информационен обмен).

Културата на информационното общество за разлика от културата на индустриалното общество, притежава редица особености – мрежови принцип на функциониране и разпространение,⁶ виртуален характер, кратковременна, спонтанна, т. нар. „блипова“ форма на подаване на информация. „Blip culture“ – така Алвин Тофлър нарече новия тип на културата, базиращ се на „блипове“ на информацията: обяви, команди, откъси от новините, които не се поддават на класификация – „или поради това, че не се вменстват в старите категории, или поради това, че имат странна форма“⁷.

В границите на тази култура обективно се променят значението и ролята на личността, чиято активност се предизвиква не от външни подбудителни стимули, а предимно от вътрешни. Освен това, самото утвърждаване на тази система се обуславя не само от материалния прогрес, но и от промяната на ценностните ориентации на личността, „настроена“ към творчество, развитие и самоусъвършенстване.⁸

⁶ **Кастелс**, Мануел. Възходът на мрежовото общество. София: ЛиК, 2004. 496 с.

⁷ **Тофлър**, Алвин. Цит. съч.

⁸ **Костина**, А. В. Цит. съч.

Информационната култура на личността е една от съставните части на общата култура на човека, съвкупност от информационния светоглед и системата от знания и умения, които осигуряват целенасочена самостоятелна дейност с цел оптимално задоволяване на индивидуалните информационни потребности с използване както на традиционни, така и на нови информационни технологии.

Проблемът за формиране на информационната култура на личността е актуален и важен. Това се потвърждава от големия брой публикации и от провежданите през последните години конференции, посветени на тази тема. Осъзнавайки този проблем като междудисциплинарен, в неговото проучване се включват представители на много области на знанието: библиотекари, специалисти по информатика, културолози, социолози, философи, книговеди. В понятието „информационна култура на личността“ библиотекарите по традиция включват читателските умения и навици. Специалистите по информатика я свързват с компютърна грамотност и уменията да се работи в интернет. Социолозите смятат, че информационната култура се изразява в ориентацията на човека в бързо променящите се социални условия, способността му да се адаптира към тях, критично и самостоятелно да оценява получената информация. Културолозите и философите подхождат към проблема най-широко: те възприемат информационната култура като начин на живот и дейност на човека в информационното общество, като част от културното развитие на човечеството. Всички тези гледни точки имат място, тъй като самото понятие „информационна култура“ е многозначно.

Съществуват множество близки, но не тъждествени по смисъла понятия: „библотечно-библиографска култура“, „култура на четенето“, „компютърна грамотност“, „книжовна култура“. Библиотечно-библиографската култура е такъв комплекс от знания, умения и навици на читателя, който осигурява ефективното използване на справочно-библиографския апарат и фонда на библиотеката. Този вид култура включва знания за структурата на библиотечния фонд, библиотечните каталози, библиографските указатели, правилата за ползване на библиотеки, уменията да се намират в библиотечните каталози необходимите източници на информация.

Културата на четенето е съставна част на общата култура на личността. Това е съвкупност от навиците за работа с книги, включваща осъзнат избор на тематиката или автора, систематичност и последователност на четенето, умение да се прилагат рационални начини за четене, максимално да се усвоява и дълбоко да се възприема прочетеното.

Компютърната грамотност, както е известно, са знанията, уменията и навиците в онези области на информатиката, които са необходими на всеки човек за ефективното използване на компютърните технологии в живота.

Освен горепосочените, структурата на информационната култура на личността включва елементи на следните култури: комуникативна (културата

на общуване); лексикална (езикова, писмена култура); интелектуална (културата на научноизследователския и всеки друг умствен труд); информационно-правна; светогледна и нравствена. Всички компоненти на информационната култура са взаимосвързани и взаимообусловени⁹. Всяко едно от тях само по себе си не предизвиква съмнения, но имайки сравнително ограничен характер, нито едно от тях не може да реши проблема като цяло – формирането на информационна култура на личността като цялостно явление, в което се интегрират както посочените, така и редица други, допълнителни направления. Ситуацията се усложнява поради липсата на специално подготвени педагогически кадри и необходима учебно-методическа литература.

Критерии на информационната култура на човека

В литературата се посочват следните признаци на информационната култура на човека:

- умението адекватно да изразява своята потребност в конкретна информация;
- способността да преработва получената информация и да създава нова;
- ефективно да осъществява търсене на необходимите данни;
- умението да създава индивидуализирани информационно-търсещи системи;
- способността да оценява адекватно получената информация;
- способността да повишава компютърната си грамотност и информационното общуване¹⁰.

Информационната култура не се свежда до разпокъсаните знания и умения за работа с компютър. Тя предполага осъзната насоченост на цялостната личност, която притежава мотивация за прилагане и усвояване на нови знания. Информационната култура се разглежда вече като една от важните страни на личностното развитие. Това е съвременният път за универсализация на качествата на човека.

Овлаждането на информационната култура помага на хората реално да определят своята роля и своето място в обществото. Учените и специалистите са единомислещи – за да се постигне високо ниво на информационната култура е необходимо да се отдели специално внимание на образованието. То трябва да съдейства за създаването на нов тип гражданин на информационното общество, който притежава необходимите знания и навици за извличане, обработване и възприемане на огромния поток от информация, както и за изработване на критерии за оценка на информация и правилното ѝ използване.

⁹ Сотникова, Е. Информационная культура личности. [Електронен ресурс] Достъпно на: <http://www.culture29.ru/upload/medialibrary/a20/a20379b9eb567fd57c5be76d9b6c67c1.pdf> Прегледан на 28. 05. 2016 г.

¹⁰ Информационна култура. Същност, структура. [Електронен ресурс]. Достъпно на: www.gigabaza.ru/doc/92475.html. Прегледан на 25. 05. 2016 г.

В последните години все повече се подчертава важноста на развитието на информационната култура в контекста на висшето образование. Резултатите от изследванията в тази насока в системата на висшето професионално образование са отразени в трудовете на Н. И. Гендина, А. Г. Гук, Е. Н. Лапинкова, Г. Б. Паршукова и др. Социално-педагогически и психологически аспекти на процеса на формиране на най-важните компоненти на информационната култура в образователен контекст – както в личностно, така и в професионално отношение – се разглеждат в трудовете на М. Г. Вохришева, Н. И. Гендина, Н. Б. Зиновеева, Н. В. Лопатина и др. Техните разработки имат предимно педагогически характер, като акцентират вниманието върху анализа на съдържанието и организацията на учебния процес с цел формиране на информационна култура, върху ролите на различни учебни дисциплини.

Не можем да не се съгласим с Е. Гендина, че като цяло задачата за формиране на информационната култура на личността и за повишаване на масовата информационна култура на обществото изисква максималното използване на възможностите на всички звена от системата на непрекъснатото образование – от предучилищното, през университетското, до всичките му останали форми. При това принципиално важно е успоредното повишаване на информационната култура както на обучаващите (възпитатели в детски градини, гимназиални учители, университетски преподаватели), така и на обучаваните (от деца до докторанти). Основен начин за формиране на информационна култура на личността трябва да стане интегративен, дейностно ориентиран, построен на модулен принцип курс по основи на информационната култура¹¹.

Потребността на обществото от квалифицирани специалисти, притежаващи информационна култура, способни постоянно да повишават своите лични професионални качества, като изучават и прилагат нови знания, се превръща във водещ фактор на образователната политика. Информационната компетентност на специалистите предполага, че те ще са способни ефективно да използват средствата за информатизация и новите информационни технологии за решаване на практически задачи.

Стремителното нарастване на броя на информационните ресурси – традиционни и електронни, които съдържат научна информация и разширяващото се движение за открит достъп до информационните масиви (Open Access) предизвикват насъщна потребност от обучение на студенти, докторанти и млади учени в тази насока. Включването в учебните планове на курс „Основи на информационната култура“ е призвано да формира у студентите цялостна система от знания и умения в областта на информационното самоосигуряване

¹¹ Гендина, Н. И. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, И. Л. Скипор, Г. А. Стародубова. Москва: Экос, 2002. 337 с.

на тяхната учебна и научноизследователска дейност. В подобен курс би трябвало да се разглеждат следните проблеми:

- как се ползва традиционната библиотека;
- как се търси необходимата информация с използване на справочния апарат на библиотеката;
- как се оформят поръчки за необходимата литература;
- как се осъществява достъп до електронни информационни ресурси и как се работи с тях;
- как се съставя списък на литературата към реферати, курсови и дипломни работи, научни трудове;
- как правилно се цитират информационните източници; и др.

Задачите, които се решават с такъв курс са:

- формиране на информационния светоглед на личността;
- усвояване на рационални похвати и начини за самостоятелно търсене на информация в съответствие със задачите на учебния процес в университета;
- отработване на алгоритмите за информационно търсене по различни видове запитвания на студентите в процеса на тяхната учебна дейност;
- обучение на студентите на методите за търсене на всички типове и видове документи в различни информационни източници и бази данни;
- формиране на навици за информационно самообслужване както в условията на традиционни библиотеки, така и в интернет;
- оформяне на резултати от самостоятелна учебна и научноизследователска дейност.

Заклучение

На ниво „личност“ информационната култура се проявява в информационна среда, която дава възможност да се решават проблеми на достъпа до знание, което да се получава във всеки момент и във всяко място. При това потребителят на информацията влиза във взаимодействие с информационната среда не като безличен изпълнител на някоя социална роля, а като личност със свой индивидуален творчески избор, способен на активно въздействие върху собствения мисловен процес. Важен елемент на информационната култура на личността е постоянното и систематично самообразование, т.е. „образование не за цял живот, а през целия живот“, което става все по-актуално в съвременното общество. Самостоятелната познавателна дейност позволява постоянно да се повишават и усъвършенстват квалификациите на човека и да се обогатяват през целия живот знанията, придобити в различните образователни институции.